DE ARTE RHETORICA LIBRI TRES, EX ARISTOTELE, CICERONE, ET QVINCTILIANO PRÆCIPVE DEPROMTI,

Auctore

CYPRIANO SOAREZ,

Sacerdote Societatis JESV.

ADDITÆ SVNT TABVLÆ RHETORICES, PER LVDOVICVM CARBONEM SELECTÆ.

DANTISCI,
Sumptibus GEORGII FÖRSTERI,
Anno clↄ Iↄc LI.
Cum permissu Superiorum.

EMANVEL ALVAREZ SOCIETATIS NOMINIS JESV, ad LECTOREM.

ELoquio quicunque paras accendere mentes,
Dulceque Nestoreâ fundere voce melos.
Prælege non auro nitidum sed pondere rerum
Perdives, pauper sit licet auctor, opus.
Emicat hic Sophiæ princeps, hic fulminat ore
Tullius, hic monstrat Quinctilianus iter.

MICHAEL VENEGAS EJUSDEM SOCIETATIS AD EUNDEM.

QVos Arabes, Persæq; legunt Oriente lapillos,
Omnes una manus si tibi fortè daret.
Et quos gemmiferri præceps alit æquoris unda.
Et quos terra gravi parturit alma sinu:
Nonne libens hilari caperes data munera vultu,
Et tantas nolles spernere sanus opes?
En tibi Rhetorices unus liber explicat omnes
Thesauros: ingens quos reperire l[illegible]
Ne te pœniteat lectas hinc sumere gemm[illegible]
Attica quas tellus, quasque Latina tulit.
Has virtute velut fuluo si cinxeris auro.
Aurea gemmato vox tibi corde fluet.

CYPRI

CYPRIANUS SOAREZ CHRISTIANO LECTORI S.

LONGE *profectò melius, atq; prudentius studiis suis consulunt, qui optimos auctores in omni disciplinarum genere legendos sibi, atq; imitandos proponunt, quam qui his neglectis; delectu omni ac discrimine remoto, quo suis cupidissimè sequuntur. Quod si quis vetera paulò altius repetere voluerit, quocunque se animo & cogitatione convertet, hoc ita esse comperiet. Vt enim alios omittam, qui bonarum artium studiis liberalissimis sunt doctrinisq; versati, satis constat Platonem ingenio, doctrina, & copia dicendi longè omnibus superioribus præstitisse. Ergo ex ejus disciplina quot viri, quanta scientia, quantaque in suis studiis varietate, & copia, quam admirabiles extiterunt? Atq; ut alios sileam, quorum scripta temporũ injuria perierunt, illi & Aristotelem summum Philosophum, & Demosthenem omnium oratorum facilè principem, procul dubio debemus. Siquidẽ Aristoteles totos viginti annos Platonem audivit: Demosthenes verò eundẽ non solum audivit, sed etiam lectitavit. Quid Ciceronem [illegible] tantum in philosophia: & eloquentia decus evexit? an non Platonis, Aristotelis, & Demosthenis imitatio? Finis non sit, si velim eos numerare, qui ex Aristotelis disciplina, in õni doctrinæ & ingenij laude præstantes, prodierũt. Tanti refert, quẽ imiteris, quẽ legas, quẽ admireris. Hoc intelligẽtes nostræ Societatis nominis* JESU *præceptores, ex eo tempore, quo juventutẽ, virtute, & literis informãt, eos auctores discipulis exponũt, qui præter cæteros in suo genere floruerunt. Qua de causa molestius etiam ferebant, nullum esse librum veterũ scriptorum, qui adolescentibus discendi cupidis primum aditũ ad elo-*

quentiam aperiret. Non quod doctrina dicendi parum Latinis literis sit illustrata (nam & Quinctilianus de ea diligentissimè simul & doctissimè scripsit, & in libris Ciceronis tantum est curæ, tantum svavitatis, elegantiæ, atque doctrinæ, ut ne apud Græcos quidem, aut plurib' aut melioribus præceptis, orationis facultas sit exornata) sed quod ad primam tyronum institutionem, eorũ scripta minus sint accommodata. Quid n. discipulis ad hæc studia ingredientib' explicarẽt? Quinctiliani libros? sunt illi quidẽ, ut dixi, summa diligentia, singulari judicio, summa etiam eruditione conscripti: ut ita longi, sic nõ nunquã obscuri, ut magis otium, & acrius judiciũ desiderent. Partitiones oratorias? at ita sunt breves, & concisæ, ut multas & magnificas eloquẽtiæ opes constructas & recõditas nimis angustè coarctẽt. Libros de Orat[illegible]e ad Quinctũ Fratrẽ? at in dialogo sunt scripti. Præcipuas autẽ in illis partes habẽt L. Crassus & M. Antonius; homines ut dignitate, sic eloquẽtia in Romana repub. maximi, qui minora illa sed dicẽtib' inprimis necessaria, celeriter transigũt: quæ verò sunt à vulgari intelligentia magis remotanea nõ facilè dixerim, ornati' ne ac copiosius proseqãtur. Huc accedit, quòd dum Crassus perfectũ, Antonius communẽ informat oratorem, magis altercationibus, qui dialogorũ est mos in contrarias partes disseritur: quod mediocriter quidẽ eruditis, qui judicij jam aliquid habent, non solum magnã & ingenuam delectationẽ, sed mirabilis etiam utilitatis fructũ affert: tyronibus non item, qui disputationis vim, atq; incitationẽ aspiciũt, vestigia ingressũq; vix intuentur. Duos de inventione libros puero sibi inchoatos, & rudes Cicero excidisse affirmat, propterea quod nec orationis expoliendæ & conformãdæ rationẽ docent, nec inveniendæ fontes ab Aristotele demonstratos aperiũt. Itaq; multa in eis præcepta sunt, quæ editis postea libris, idem Cicero improbavit: Libri verò ad Herennium à quocunq; illi sint scripti, similem inveniendi viam demonstrãt, & quædam de statu, multa de verborum, & sententiarum continent ornamentis, diversa ab his, quæ Cicero, & Quinctilianus eisdem de rebus tradiderunt. Topicorum liber tantũmodo declarat viam ab Aristotele

ſtotele inventam, ad reperiendũ in omni oratione argumentũ: & quoniã ad Trebatium jurisconſultũ ſcriptus eſt, exẽpla habet ex intima juris ſcientia de ſumpta, quæ usq; eo ſunt difficilia, ut ſua obſcuritate multos ab ejus libri lectione rejiciãt. In Oratore verò ad Brutũ, quæ ſit optima ſpecies, & quaſi figura dicẽdi, Cic. diſertiſſimè exponit. Sed cum ad Brutũ ſcriberet, vulgaria præcepta permulta, quæ diſcendi ſtudioſis vehemẽter cõducũt, breviter percurrit, vel pœne præterit: quæ v. de orationis numero mirabiliter præcepit, ut adeũtibus ad eloquentiã utilia ſint, ordinẽ alium, & exemplorũ lumẽ deſiderant. His de cauſis cupiebãt noſtri præceptores, ut omnes eloquẽtiæ partes explicatæ definitionibus, exemplis illuſtratæ ex Ariſtotelis ſentẽtia, Cic. verò, & Quinctiliani non ſentẽtia ſolum, ſed plerumq; etiam verbis aliquo libro, via & ordine comprehẽderentur. Futurũ enim exiſtimabant, ſi id fieret, ut diſcipuli ſimul cum vulgaribus Rhetoricis præceptis, illa magis recondita de argumẽtorum locis, de amplificatione, de orationis forma, & numero præciperẽt. Quã ego provinciam cum eorũ volũtate ſuſcepiſſem, quibus libenter vitæ meæ rationes commiſi his tribus libris, dicendi præcepta, quantũ exiguæ ingenij mei vires efficere & cõſequi potuerũt, cõplexus ſum, ut juvarẽ adoleſcentes ad legendos Ariſtotelis, Ciceronis, & Quinctiliani doctiſſimos libros, quib⁹ eloquẽtiæ fontes continentur, neq; verò ignoro, multa horum, quæ veteribus ſunt tradita, ab his à quib⁹ defendi æquius erat, editis etiã libris oppugnari. Sed cùm à multis, qui ſingulari doctrina ſunt præditi; eadem def[illegible]ſint, mihi conſiliũ fuit, de his quæ tot doctiſſimorũ ſæculorum approbavit cõſenſus, nihil ſine ratione mutare. Imò verò te Chriſtiane lector vehemẽter oro atq; obſecro, ut hanc libidinẽ temerè contradicẽdi veterib⁹ ſcriptoribus, de animo tuo penitus evellas, ne ad ejus perniciem longius deinde ſerpat. Nam ſimul atq; cupiditas hæc ad ingenium tanquã fax ad materiã adhæſit, incredibile dictũ eſt, quæ continuò excitet incẽdia. Illud etiã tibi perſuadeas velim, nos nihil magis cupere, quam ut virtute, & litteris maximè ſit ornatus, ut Chriſto JESU, qui eſt parens & ſalus vitæ noſtræ, gratus ſis & jucundus.

IN LIBROS DE ARTE RHETORICA AUTORIS PROOEMIUM.

RATIONIS, & orationis tanta est similitudo, ut Græci, qui non intelligendi solum, sed loquendi etiam principatum tenuerunt, uno utranq; vocabulo Latini Græcorum prudentiæ æmuli, eodem penè nominarint. Est enim ratio quasi rationis imago quædam. Rationem in mente, cui regnum totius animi tributum, Deus Opt. Max. posuit: orationis sedem idem summus opifex in celsissima ac nobilissima corporis parte collocavit: ratio est sicuti lux quædã lumenq; vitæ: oratio est rationis decus & ornamẽtum: ratio regit ac moderatur proprium animum: oratio flectit etiam alienos: rationis est species admirabilis: eam tamen intus latentem orationis pulchritudo declarat. Ita quod lumen est Soli principi ac moderatori luminum reliquorum, id est oratio orationi dominæ ac reginæ rerũ omniũ. Hinc nimirũ fit, ut summi illius rectoris mundi hujus bonitatem, sapientiã, vim, & potestatem suspiciendã, admirandamq; hominũ generi, ut rationis, sic orationis vis & natura cogat confiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quam cogitationes tam multas, tã excellentes, tam varias, atq; multiplices orationi commodari? Orationem verò exceptam aëre, quasi vehiculo, incredibili celeritate brevissimo temporis spatio ad quã plurimos pervenire: ac postremò per tenuissimos auriũ meatus singulari opere artificioq; perfectos, in alienos animos introire, atq; in eis tam perfectè, tam insigniter imprimere speciem suam, ut mœrentes consoletur, torpentes excitet, afflictos erigat, inani lætitia elatos exhibeat, & in quemvis deniq; motum auditorẽ impellat? Quod si orationis tanta est præstantia, non potest non maxima esse dignitas Rhetoricæ, quæ ornandæ orationis doctrina continetur. Eadem enim hominis ratio, quæ cæteras artes invenit, dicendi quoq; artificium illustravit. Nam primò terram pervagata, non modo ejus formam, situm, fœcunditatem, sed eorum etiam quæ in ea gignuntur varietatem, usum, naturamque cognovit. Tum mare ingressa profundum, & immensum, quot genera, quamq; dispa-

disparis degentium in eo belluarum investigavit? Exin siderum ornatum, pulchritudinem admirans, cognitio prius aëre, & his, quæ ex eo generantur, in cœlum usq; penetravit. In quibus rebus tam multis, tam variis, tam disjunctis, tam abditis, atq; obscuris investigandis, si tanta fuit rationis sagacitas & solertia in expoliendа ratione, quæ ejus comes & interpres est, non minor profectò fuit cura. Hic est eloquentiæ ortus, hæc nobilitas, hæc cum ratione conjunctio. Qua de causa vehementer vigilandum est iis, qui sapientiæ flagrant studio, enitendumque omni cura ac diligentia, ut Rhetoricæ Dialecticæque præceptis optimè cognitis, ad reliquarum artium fastigium contendant. Quam viam jucundam, facilem, brevem, & quasi compendiariam, non modo non asperam, atq; arduam aut longam esse comperient. Quod ut facilius consequantur, hi tres libri artificium dicēdi à veteribus traditum breviter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de inventione est, sedecim augumentorū loci sunt explicati simul cum his, quæ ad permovendos animos, ex iisdem locis eruuntur. Præcepta etiam quædam sunt exposita, ad exornationem & deliberationem accommodata. In secundo verò qui dispositionis præcepta continet, de orationis partibus, de statu, judicatione, & ea controversia, quæ ex interpretatione scripti existit: præterea de ratiocinatione, enthimemate, inductione, & exemplo agitur. Et quoniam frequens mentio facta est ab antiquis auctoribus, Epicheirematis, Soritis, & dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius denique liber docet orationis ornatum, qui est in verbis, vel simplicibus, vel conjunctis: itaque de verbis novis, de inusitatis de tropis: de luminibus verborum, & sententiarum: de origine, causa, natura, & usu orationis aptæ ac numerosæ tum ad extremum de memoria & pronuntiatione in eo disseritur. Sed quo major utilitas ex eloquentia percipi possit, Christianis præceptis diligenter ea purganda est. Vt enim bonus agricola, vitem quæ silvescit, & in omnes partes nimia funditur, ferro coercens, tum fructum lætiorem, tum aspectu pulchriorem, reddit: sic eloquentia si amputetur errorum inanitas, in quos dilapsa est vitio hominum divinas leges ignorantium, suam admirabilem speciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licentia, quam severè divinis præceptis interdictam oratori. Quinctilianus, & antiqui Rhetores concedunt, amputetur procacitas, & vitium illud teterrimum lacerandi alios probris, contumeliis, maledictis, cui utinam Demosthenes & Cicero non tantoperè indulsissent: resecetur arrogantia, & inanis laudis appetitus, qui aciem animi perstringit, intelligatur, iniquum esse, tenebras auditoribus offundere, ne

verum perſpiciant,& ſuffragium, atque ſententiam dicendo corrunpere, quod à Græcis & Romanis oratoribus eſt factitatum. His tot tantisque deletis maculis continuò exiſtet illa divina & cœleſtis Chriſtianæ eloquentiæ Pulchritudo; quæ tantò erit præclara magis & eximia, quantò diligentius ad omnium hominum utilitatem conferetur, & ad laudes celebrandas Dei Opt. Max. qui ſermonem homini dedit ad ſocietatem & conjunctionē cum hominibus tuendam. Hoc eſt illa Chriſtiana eloquentia qua Græogorius & Baſilius nobiliſſimum par amicitiæ,doctrinæ, ſanctitatis plurimum præſtiterunt, & Juliani amentiſſimi & profligatiſſimi hoſtis,religionis impetus omnes fregerunt: hac excelluit Athanaſius vir ſanctiſſimus, quem nec ſæviſſima periculorum tempeſtas, nec humanorum commodorum aura potuit unquam de ſuo curſu dimovere, quin Arij impium & conſceleratum compriumerit furorem: hac floruerunt Chryſoſtomi, Ambroſiij, Auguſtini, Hieronymi, Cypriani,quæ Chriſtianæ Reip. fuerunt lumen longe clariſſimum: ut alios quàm plurimos omittam, quorum copia digna eſt Chriſtiani nominis gloria. Hos tales ac tantos viros qui volet imitari, colat Chriſtianam eloquentiam,quæ ex divinarum rerum cura & contemplatione, ex Chriſti JESV amore,ex maximarum deniq; artium ſtudiis efflorelcit.

DE

DE ARTE RHETORICA LIBER PRIMVS.

QVID SIT RHETORICA, QVOD EJUS OFFICIUM ET FINIS. CAP. I

RHETORICA *est vel ars, vel doctrina bene dicendi. Ars est quæ cognitis penitusq; perspectis, & in unum exitũ spectantibus, & nunquã fallentibus rebus continetur. Esse autem eloquẽtiam artem perspicuũ est: etenim cum plerisq; temerè, ac nulla ratione causas in foro dicant: nonnulli autem propter consuetudinem aliquam callidius id faciant: non est dubium, quin, si quis animadvertit, quid sit, quare alii melius, quam alii dicant, id possit notare, ergò id quod in toto genere fecerit, is si non planè artẽ, at quasi artem quandam inveniret. Bene dicere est, optimis sententiis verbisq; lectissimis dicere. Rhetoricæ officium est, dicere appositè ad persuasionem: finis, persuadere dictione.*

Desinitio Rhetorica. *Quinct. li. 2. cap. 15.* Quid sit ars. *1. De orat.* Rhetoricas est ars. *Aristotel. 1. Rheto. c. 1. Cicer. 2. de orat. Quinct. li. 2. cap. 17. Aliã definitionẽ invenies c. 3.* Officium & finis Rhet.

De utilitate, dignitateq; eloquentiæ. Cap. II.

D*Ignitas eloquentiæ, vel ex eo intelligi potest, quòd in omni libero populo, maximequé in pacatis tranquillisqué civitatibus præcipue semper floruit, semperqué dominata est. Quid enim aut tam jucundum cognitu atq; auditu, quàm sapientissimis sententiis gravissimisq; verbis ornata oratio & perpolita?*

In orat. De Invent. 1. Eloquentiæ dignitas. *De orat. 1. Quinct. li. 2. cap. 6.*

lita? aut tam potẽs, tamq; magnificum, quàm hominũ animos unius oratione converti? Quid admirabilius quam res splendore illustrata verborum? Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia? ejusdem & languentis populi incitatio, & effrænati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardẽtius? quis à vitiis acrius revocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatẽ vehemẽtius frangere accusando potest, quis mœrorem levare mitius consolando? Ac ne plura, quæ sunt penè innumerabilia, consecter, comprehendam brevi. Sic enim statuo, perfectio oratoris moderatione & sapientia nõ solùm ipsius dignitatem, sed & privatorum plurimorum, & universæ Reip. salutem maximè contineri. Quo major igitur est eloquentiæ vis, hoc est magis probitate jungenda, summaq; prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non nos quidẽ oratores effecerimus, sed furẽtibus quædam arma dederimus.

[Margin: Oratoris, & in rep. & inter privatos magna & præclara munera. — *2. De orat.* — *1. De orat.* — Eloquentia cum probitate jungẽda est. — *3. De orat.*]

De materia Rhetoricæ Cap. III.

ARtis materia est, in qua omnis ars & ea facultas, quæ conficitur ex arte, versatur: ut si medicinæ materiam dicamus morbos ac vulnera, quod in his omnis medicina versetur. Itẽ quibus in rebq versatur ars & facultas oratoria, eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, accepta dialectica, & eloquentiam: quod cæteræ ferè artes se ipsæ per se tuẽtur singulæ: benè dicere autem, quòd est scienter & peritè, & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. Omnia quæcunq; in hominum disceptationem cadere possunt, benè sunt ei dicenda,

[Margin: Quid artis materia sit. — *De Invẽt. 1.* — Quid inter artium cæterarum & Rhetoricæ materiam intersit. — *2. De orat.* — Oratoris materia est quæstio.]

cenda, qui hoc se posse profitetur: aut eloquentiæ nomen relinquendum est: materia enim oratori ad dicendum subjecta, quæstio est. Quinct. li. 2. cap. 21.

De quæstione. Cap. IV.

QVæstionum duo sunt genera: alterum infinitum quod Græci θέσιν Cicero Propositum vocat: alterũ certum & definitum, quod ὑπόθεσιν illi, Latini vel causam, vel controversiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur, hoc modo. Expetenda ne sit eloquentia. Causa est, quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotiis cernitur, hoc modo: An Socrates jure fuerit ab Atheniensibus damnatus. Propositi duo sunt genera: cognitionis alterum, cujus scientia est finis, ut, an solis magnitudine multis partibus terra superetur: alterum actionis, quod refertur ad efficiẽdum quid: ut si quæratur, quibus officiis amicitia colenda sit. Hæc cùm in propositis quæstionibus genera sint, eadem in caussas transferuntur. sed causarum tria sunt genera, judicij, deliberationis, exornationis: quæ quia in laudationes maximè confertur, proprium habet ex eo nomen laudationis.

Quæstionum duo genera. In part. in Topic. de orator. 2. Propositum quid sit. Causa quid sit. Propositi duo genera. Causarum tria genera.

De Exornatione, Deliberatione & Judicio. Cap. V.

IN exornatione duæ sunt partes, laus & vituperatio. Tempus tum præsens, tum præteritum. Spectat autem orator honestatem præcipuè cum laudat, turpitudinem, cum vitupetat, movetq́ auditores ad delectationem. Deliberatio continet in se suasionem & dissuasionem, tempus verò futurum. Finis, quem sibi proponit Orator in consilio dando, est utilitas, & spes aut reformidatio deliberantis. Judicum habet in se accusationem: & defensionem: ejus finis justo-

rum

Exornationis partes tempus & finis. De iuvẽt. 1. Arist. lib. 1. Rhetor c. 8 in part. De Invent. 1. Deliberationis partes, tempus & finis.

Aristotel.2. Rhetor. Cicero part.

rum & injustorum quæstione, sævitia aut clementia judicis continetur.

Quomodo hypothesis ad thesin revocanda sit. Cap. VI.

Judicij partes, tempus & finis.
Cōsultatio est pars causæ.
In Part. in Top.
Quinct. li. 5. cap. 5.

M*Aneat ergò & infinitas, & finitas quæstiones ad orationem pertinere. Sed est consultatio quasi pars caussæ quædam. Inest enim definitum in definito & ad illud tamen referuntur omnia. Quare illa pars orationis, quæ est de genere universo, totas caussas sæpè continet. Quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controversiæ, quod Græcè* κρινόμενον *dicitur, id ita dici placet, ut traducatur ad perpetuam quæstionem, atq; de universo genere dicatur, nisi cùm de vero ambigetur, quod quæri conjectura solet. Exempli caussa, finita est, An Aristotelis philosophia sit perdiscēda: ejus quasi pars quædā est illa infinita, An philosophia sit perdiscenda, ad quam orator finitam transferet.*

Ornatissimæ sunt orationes quæ universi generis vim explicant.
In Orator.

Sunt enim ornatissimæ orationes, eæ, quæ latissime vagātur, & à privata ac singulari controversia se ad universi generis vim explicandam cōferunt & convertunt, ut ij, qui audiunt, natura & genere & universa re cognita, de singulis rebus statuere possint. Itaq; orator excellens à propriis personis & temporibus semper, si potest, avocat controversiam. Latius enim de genere, quàm de parte, disceptare licet: ut quod in universo sit probatum, id in parte sit probari necesse.

De partibus Rhetoricæ. Cap. VII.

Quinque Rhetoricæ partes.
De orat. 2.
De invēt. 1.
Auctor. ad Heren. l. 1.

Q*Vinq; sunt partes, & quasi membra eloquentiæ: inventio, dispositio, elocutio, memoria, pronunciatio. Oportet enim invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inventio est ex cogitatio re-*

tio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio est rerum inventarum in ordinem distributio. Elocutio est idoneorū verborum & sententiarum ad inventionem accommodatio. Memoria est firma animi rerum ac verborum ad intentionem perceptio. Pronunciatio est, ex rerum & verborum dignitate, corporis & vocis moderatio. Nec audiendi quidam qui judicium sextam esse partem voluerunt: adeò enim tribus primis partibus est permistum, (nam nec inventio sine eo, nec dispositio, nec elocutio fuerit) ut pronuntiationem quoque ut plurimum ex eo mutari putem: nec invenisse credendus est, qui non judicavit: quod similiter in aliis partibus, quibus judicium permistum est, existimare debemus Hinc apparet eloquentiam rem unam esse omnium difficilimā: quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earum unaquæque est ars ipsa magna per se. Quare quinque artium concursus maximarum quantam vim, quantamque difficultatem habeat, existimare potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino. At invenire, disponere, eloqui, memoria complecti, & pronuntiare opera sunt oratoris.

Judicium nō est Rhetoricæ pars. *Quinct. li. 9. cap. 3.* Non est existimandus invenisse, qui sine judicio invenit.

Eloquentiæ difficultas ex partibus colligitur. *Decl. orat.* Opera orat.

Quibus rebus eloquentia comparetur: ac primum de Natura. Cap. VIII.

ELoquentia, quæ quinq; supradictis constat partibus, natura, arte, exercitatione & imitatione comparatur: imitationem enim, quamvis Quinctilianus arti; Cicero exercitationi subjiciat, rectiùs tamen alij ab utraq; segregarunt. Ergò de singulis, quoniam maximi sunt momenti & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primum atq; ingenium ad dicendum vim affert maximam: neq; verò quibusdam scriptoribus artis ratio dicēdi & via, sed natura

Eloquentia comparatur natura, arte, exercitatione, & imitatione. *Quinct. li. 3. cap. 5. Cic. 1. & 2. de orator.*

Auct. ad Heren. l. 1. De natura. 1. De orat.

tura defuit. Nam & animi atq; ingenij celeres quidam motus esse debent: qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandumque sint uberes, & ad memoriam firmi atque diuturni: & si quis est, qui hæc putet arte accipi posse: quod falsum est (præclare enim se res habeat, si hæc accendi aut commoveri arte possint: inseri quidem & donari ab arte non possunt omnia: sunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certo cum ipso homine nascuntur? linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam & figura totiq oris & corporis. Neq; hæc ita dico, ut ars aliquid limare non possit (neq; enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrina, & quæ optima, aliquo modo acui tamẽ, & corrigi posse) sed sunt quidam, aut ita linguâ hæsitãtes, aut ita voce absoni, aut ita vultu motuq; corporis vasti atq; agrestes: ut etiamsi ingeniis atq; arte valeãt, tamẽ in oratorũ numerũ venire nõ possint: sunt autẽ quidã ita naturæ muneribus in iisdẽ rebus habiles, ita ornati, ut non nati, sed ab aliquo Deo ficti esse videantur. Magnũ quoddã est onus, atq; munus, suscipere, atq; profiteri, se esse omnibus silentibus, unũ maximis de rebus, magno in conventu hominũ; audiẽdũ. Adest enim ferè nemo, quin acutius, atq; acrius vitia in dicẽte, quã recta, videat. Ita quicquid est, in quo offenditur, id etiã illa, quæ laudanda sunt, obruit. Neq; in eam sententiam disputo, ut homines adolescẽtes, si quid naturale forte non habeant, õninò à dicẽdi studio deterreã multis enim honori fuit illa ipsa, quãcũq; assequi potuerũt, in dicẽdo mediocritas.

Dona naturæ arte comparari non possunt.

Limari possunt arte.

Necessaria sunt Orat.

Amplificatur ex his eloquentiæ difficultas.

1. orat. De orat.

De Arte. Cap. IX.

Ars à natura profecta est.

AD naturam optimam ars adjungi debet, quæ à natura profecta est, notatio enim naturæ atque animadversio peperit artem. Ego enim hanc vim intelligo

telligo esse in præceptis omnibus, non ut ea secuti oratores eloquentiæ laudem sint adepti, sed quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observasse atq; deligisse: sic esse non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum: quod tamen non rejicio: est enim si minus necessarium ad

2. De orat.

bene dicendum, tamen ad ignoscendum non illiberale. Habet igitur ars hanc vim, non ut aliquid, cujus in ingeniis nostris pars nulla sit, pariat & procreet: verum ut ea, quæ sunt orta jam in nobis & procreata educet atq; confirmet. Observatio autem earum

Orta à natura educat atque confirmat.

re, quæ dicendo valent, ipsa per se si eloquentes facere posset, quis esset non eloquens: quis enim hæc non vel facile, vel certe aliquo modo posset ediscere?

2. De orat.

1. de orat.

Itaq; intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora, sed ars non est ea quidem negligenda: quam ego si nihil dicam adjuvare,

Ejus utilitas.

mentiar. Habet enim quædam quasi ad commovendum oratorem, quo quidque referat, & quo intuens, ab eo, quodcunq; sibi proposuerit, minus aberret. In præceptis enim hanc vim, & hanc utilitatem esse arbitror, non ut ad repetendum quid dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse cõfidamus, aut prava intelligamus, cum, quo referenda sint, didicerimus.

2. De orat.

Quæ de causa studiose Rhetorica colenda est, ut quæ viam & rationem dicendi doceat. Etsi namque magis ingeniis præditi quidam, dicendi copiam sine ratione consequantur, ars tamen est dux certior quam natura: quoniam sine doctrina, etiam si quid bene dicitur, tamen id quia fortuito fit, semper paratum esse nõ potest.

Dux est certior, quam natura.

Decl. orat.

Aptissimè profectè quod M. Tullius, de excellenti virtute scripsit, idem ad præstantem eloquentiam transferri potest: ut multos homi-

Pro Arc.

Multũ quidem potest natura sine arte, sed ars

re ad naturā accedente, singularis quædam existit eloquentia.

nes excellenti ingenio & eloquentia fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu, per se ipsos copiosos & ornatos extitisse fateamur: adjungamus etiam sæpius ad orationis laudem naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam: sed cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quædam conformatioque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum ac singulare solere existere contendamus.

De exercitatione. Cap. X.

Exercitatio dicendi perfectionem consummat.

1. De orat.

Ardor quidam amoris assumendus ex quo nascitur diligentia exercitationis.

IN præstanti natura, quam ars expollivit, exercitatio absolutionem profectionemq́; dicendi consummat. Quocirca interest permagni, studium & ardorem quendam amoris assumere, sine quo cum nihil quidquam egregium, tùm certè eloquentiam nemo unquam assequatur. Ex hoc ardore nascitur exercitationis diligentia, ut, causa aliqua posita consimili causarum earum, quæ ad oratorem deferũtur, dicamus quàm maximè ad veritatem accommodare. Sed plerique in hoc vocem modò, neq; eam scienter, & vires exercent suas, linguæ celeritatem incitant, verborũq; frequẽtia delectantur: in quo fallit eos, quod audierunt dicendo homines, ut dicant, efficere solere, verè enim etiã illud dicitur: perversè dicere, homines perversè dicẽdo facillimè consequi. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus & si utile est etiam subito sæpè dicere, tamen illud utilius, sumptio spatio ad cogitandum, paratiùs atq; accuratiùs dicere. Caput autem (quod ut verè dicam, minimè facimus, est enim magni laboris, quem pleriq́ue fugimus) quãplurimum scribere. Stylus optimus est & præstantissimus dicendi effector ac magister: neq; injuria, nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facile vincit, hãc ipsam profectò assidua & dili-

Exercitatio quomodo instituenda 1. Quamplurimum scribendum est, quod caput est exercitationis.

diligens scriptura superabit. Jam vocis & spiritus & totius corporis & ipsius linguæ motus & exercitationes non tam artis indigent, quam laboris. Exercenda est & memoria ediscendis ad verbum quam plurimis & nostris scriptis & alienis: atq; in ea exercitatione non sanè mihi displicet adhibere, si consuêris, etiam istam locorum simulacrorumq; rationem, quæ in arte traditur. 2. Exercitāda pronunciatio. 3. Memoria.

De Imitatione. Cap XI.

ETsi ad illud genus oratorum præstantium magnificum atque præclarum natura ipsa aliquem ducat, tamen ea non satis proficere potest, nisi eodem studio atque imitatione intendat, atque ita dicere consvescat, ut tota mente illos atque omni animo intueatur. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, ut demonstremus quem imitemur, atque ita, utique maximè excellant in eo, quem imitabimur, ea diligentissimè persequamur. Nihil enim aliud causæ est, cur ætates extulerint singulæ singula propè genera dicendi, nisi quod semper fuit aliquis, cujus se similes plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi velit, tum exercitationibus crebris, atque magnis, tum scribendo maximè persequatur. Intuendi sunt etiam non solum oratores, sed etiam actores, ne malâ consvetudine ad aliquam deformitatem, pravitatemq; veniamus. Quoniam in Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio & materiâ dictum est: quotque sint ejus partes explicavimus: & naturam, artem, exercitationem, imitationem ad eloquentiam consequendam necessarias esse ostendimus: sequitur ut de singulis ejus partibus disseramus.

2. De orat. In imitatione duo observanda. Imitationis vis. Imitari qua ratione aliquem debeamus.

De Inventione. Cap. XII.

QUod jam igitur primum oratoris munus est invenire,

Inventio duplex.

In Part. venire, dabit operam, ut inveniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis: movet incitando, aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem: tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum. Cùm enim omnis animæ commotio ex opinione boni alicujus aut mali nascatur, lætitia & cupiditas ex opinione boni nascuntur, ægritudo & metus in malorum opinione versatur. Est igitur ægritudo sive molestia, opinio recens præsentis mali, in quo dimitti contrahiq; animo rectum esse videatur. Voluptas, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum videatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod sit ex usu jam præsens esse, atque adesse. Opinio autem quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecillis assensio. In proposito fidem solum facit orator, in causa verò fidem, & motum, de quo mox dicemus.

Motus quatuor sunt genera.

Cic. Tusc. 4.

Ægritudo.

Voluptas.

Metus.

Cupiditas.

Opinio.

Fides sola propositi est, fides & motus causæ.

Quid Inventio, quid Argumentum, & Argumentatio Cap. XIII.

Inventio. INventio est excogitatio argumenti. Argumentum est probabile inventum ad faciendam fidem: vel aliter, est ratio rei dubiæ faciens fidem. Fides verò est firma opinio: ut si velis fidem facere, eloquentiam esse expetendam, excogitesq; illud argumentum, nimirum esse artem benedicendi, possis hoc modo argumentationem concludere. Ars benedicendi est expetenda: ea est eloquentia: est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio argumenti explicatio, qua dialectici pressius & religiosius, oratores ornatius & liberius utuntur. Locus autem

Argumentum.

Argumentatio.

Topicis.

autem est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur: qui nihil aliud esse videntur, quam notæ quædam, quibus admonemur, quid in ipsis pervestigare debeamus. Locus.

Quotuplicia sint Argumenta, Cap. XIIII.

A*Rgumenta partim in eo ipso de quo agitur, hærent; quocirca insita dicuntur: partim extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur: quoniam absunt, longeq; ab eo, de quo agitur, disjuncta sunt ac si dicas eloquentiam esse expetendam, quòd benè dicendi sit ars, ratio est insita in eo de quo agitur: eloquentia enim est ars benè dicendi: sin expetendam dicas, quod Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota: autoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suaptè natura esset expetenda sine illorum commendatione.* Argumenta, vel insita sunt, vel assumpta. *In Top. In Part.*

De Numero locorum. Cap. XV.

L*Oci, unde argumenta insita eruuntur, numero sunt sedecim: alia enim ducuntur à definitione, alia à partium enumeratione, alia à notatione, alia conjugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex conjunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex caussis, alia ex effectis, alia ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quinctiliano sunt sex, præjudicia, fama, tormenta, tabula, jusjurandum, testes.* Loci argumentorum insitorum sunt sedecim. *In Top. In Part.* Argumenta extrinsecus assumpta sunt 6. *Lib. 5. c. 1.*

De Definitione. Cap. XVI.

D*Efinitio est oratio, quæ id quod definit, expli-* Definitio quid sit.

In Top. *cat, quid sit: ut, Virtus est recta animi affectio: Rhetorica est doctrina dicendi. Definitionum multa sunt & genera, & pracepta, sed ad hujus libri institutum ea nihil pertinent; tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres pracipiunt. Cùm sumpseris ea, qua sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis communia, eo usque persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit: ut hoc, Rhetorica est ars, commune adhuc: multa enim genera sunt artium, ut Grammatica, Dialectica: unum adde verbum. Dicendi, jam à communitate res disjuncta videbitur, ut si explicata definitio Rhetorica est ars dicendi. Hac facultas definiendi debet esse in eloquente, ut definire rem possit. Est enim explicanda sæpè verbis mens nostra de quaq; re, atque involuta rei notitia definiendo aperienda est. Difinitio enim quasi involutum involuit id, de quo quaritur. Sed id orator non faciet tam perfectè & angustè, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet, sed cum explanatius, tum etiam uberius, & ad commune judicium popularemq; intelligentiam accommodatius. Sic Cicero, qui sint optimates definet, cùm ait. Sed genus universum (ut tollatur error) brevi circumscribi & definiri potest. Omnes optimates sunt, qui neque nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediri. Argumenti à definitione talis est formula. Jus civile est æquitas constituta ijs, qui ejusdem sunt civitatis, ad res suas obtinendas: ejus autem æquitas utilis est cognitio, utilis est ergo juris civilis cognitio: Sæpè etiam definiunt & oratores & poëta per translationem verbi ex similitudine cum quadam suavitate: quos licet imitari: ut si adolescentiam flo-*

[Margin notes: Definitionis modus. *In Top.* — Facultas definiendi est oratori necessaria *In Orator.* — Orator definiet liberius, & explanatius, quam philosophus. — Optimates qui sunt. *In Topic.* — Oratores & poëtæ sæpè definiunt per translationem.]

tuam florem ætatis, senectutem occasum vitæ velis definire.

De partium Distributione. Cap. XVII.

ARgumento à partium distributione sic est utendum, nullam ut partem relinquamus. Ut si velis probare calliditatem non esse virtutem, à virtutis partibus, quæ quatuor sunt, Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare possis. Omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua, aut enim in perspicientia veri solertiaqúe versatur, aut in hominum societate tuenda, tribuendoqúe suum unicuiqúe, & rerum contractarum fide, aut in animi exelsi invictique magnitudine ac robore, aut in omnium quæ fiunt quæque dicuntur, ordine & modo: in quo inest modestia & temperantia: calliditas ex nulla illarum partium oritur: non est igitur virtus.

In Topic.

In Offic. 1.

De Notatione. Cap. XVIII.

ETymologia, quæ verborum originem inquirit, à Cicerone dicta notatio. Ea sæpè utuntur Oratores & Poëtæ: ut Ovidius:

A senibus nomen mite senatus habet: Et,
Nam quia ver aperit tunc omnia, densaq; cedit,
Frigoris asperitas, fœtaque terra patet.
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

A notatione sumitur argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo. Si consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam evertit.

Notatio Græcis Etymologia dicta. oratoribus & poætis, est familiaris.

Quinct. li. 1. Cap. 6.

In Topic.

Fastor. 5.

Senatꝰ unde dictus.

Argumentum à notatione.

De Conjugatis. Cap. XIX.

COnjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem. Ejusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab uno variè commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum conjugatione hujusccemodi argumento usus est Ovidius:

Vis hujus exempli est

in oratione.

Aurea nunc verè sunt secula, plurimus auro
Venit honos.

In Pisonē.

Et Iuvenalis :

Conjugata quæ.

Summum crede nefas, animam præferre pudori.
Et propter vitam vivendi perdere causas.

In Topic. Argumenta à conjugatis.

Cicero etiam. Cùm enim esset omnis causa illa mea consularis & senatoria, auxilio mihi opus fuerat & consulis, & senatus. Est & illud elegans inprimis, Homo sum, humanis nihil à me alienum puto. Cicero lib. de orator. 2. hoc utitur exemplo. Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis.

Sat. 8. *In Pisonē.* *Terent. in Heaut.*

De Genere & Forma. Cap. XX.

Quid genus sit. *1. De orat.*

GEnus est, quòd sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur: ut, Virtus est genus, plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, prudentiam, Justitiam, Fortitudinem & Temperantiam: quæ sunt similes virtutes communione: ut prudentia enim, sic justitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit, quid sit forma, est enim pars generi subjecta. Argumentum à genere sic tractatur. Virtutis laus omnis in actione consistit, prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem. Quod justitia est, utique virtus est.

Quid forma sit. *1. De orat. Offic. 1.* Argum. à genere. *Quinct. li. 5. cap. 30.* Argum. à forma.

De Similitudine, & Dissimilitudine. Cap. XXI.

Quid similitudo sit. *Auct. ad Heren. l.4. Philip. 2. Trist. lib.1. eleg. 4.*

SImilitudo est, quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile, ex ea sumit argumentum hoc modo Cicero. Sed nimirum ut quidam morbo, & sensus stupore suavitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, avari, facinorosi veræ laudis gustum non habent. Ovidius

Scilicet ut fuluum spectatur in ignibus aurum;
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Argumentum à dissimilitudine.

Ex dissimilitudine sive differentia ducitur hoc modo argumentum. Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.

2. De orat.

De Contrariis. Cap. XXII.

Contrariorum genera sunt quatuor.

Contrariorum genera sunt quatuor, adversa, privantia, quæ inter se conferuntur, & contradicentia. Adversa sunt, quæ in eodem genere plurimum differunt: ut virtus, vitium: qui cum animi habitus sint: plurimum tamen inter se differunt: ut bellum pax, sapientia, stultitia: ex quibus argumenta talia existunt. Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur, & bonitatem, si malitiam. Hinc illud Drãcis apud Virgilium:

Arist. in ea de oppos. Cic. in top. Adversa.

Nulla salus bello pacem te poscimus omnes.

Argumenta de adversis.

Perinde enim est, atque hoc, Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero: Quid cùm fatentur satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam, nonnè fatendum est eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim contrariorum sunt consequentia. Privantia sunt habitus, & ejus privatio: ut lux, tenebræ, vita, mors, scientia, inscitia, humanitas, inhumanitas? præpositio enim, in, privat verbum ea vi, quam haberet, si in, propositum non fuisset. Ex his ductum est illud Cic. in Miloviana. Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis?

Top. li. 11. Tusc. 5. Privantia. *Topic.* Argumentum à privantib. Quæ inter se conferuntur.

Tertio loco sunt ea, quæ inter se conferuntur: ut duplum simplum, datum acceptum, miles & imperator, docere & discere. Ex hoc loco est illud Ciceroni Ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria: & item hoc.

Argumenta ex hoc loco. *Pro Marc.*

tem hoc. Non igitur periculum est ne quis putet in magna arte & honesta, turpe esse docere alios id, quod ipsis fuerit honestissimum discere. Huc pertinet Virgilianum illud:

Lib.3. Negantia sunt valde contraria ajentibus. *Topic.*

Arma rogo genitrix nato.

Vltimo loco sunt negantia valde contraria ajentibus ut; si hoc est, illud non est: ex quibus necesse, alterum verum esse, alterum falsum.

De Adjunctis. Cap. XXIII.

Adiuncta quid sint. *in Topic.*

ADjuncta sunt ea, quæ cum re sunt conjuncta: ut locus ut tempus, ut ea, quæ rem circumstant: ut vestitus & comitatus hominem circumstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteraq́ue, quæ suspitionem possunt movere. Latissimè itaque patent adjuncta: nam & quæ in hominis sunt sive animo, sive corpore, ut virtus, ut vitia, ut oris vel pulchritudo, vel deformitas, aliaq́ue innumera comprehendunt. Ab his sumit argumentum Cicero pro Milone, cum ait: Videamus nunc id, quod caput est locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior, & multa deinceps: & paulò pòst. Videte nunc illum, primum egredientem è villa subitò: cur vesperi? quid necesse est tarde? quid convenit, præsertim id temporis? & pro Cornelio. Hunc quisquam incredibili quadam atque inauditâ gravitate, virtute, constantiâ, præditum, fœdera scientem neglexisse, violasse, rupisse dicere audebit? loquitur autem de Pompejo.

Latissimè patent adjuncta.

Argumentum ab adjunctis.

Arist.2. Top. c.2. in Topic.

De Antecedentibus & Consequentibus. Cap. XXIV.

Quomodo antecedentia ab adjunctis distinguãtur.

ANtecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, ut cum ipsis necessariò cohæreant: qua ratione ab ad iunctis distinguuntur, conjuncta enim

nunquam

nunquam necessariò cohærent cum his, quibus adjuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula. Ortus est sol, igitur dies est: Consequentia verò sunt, quæ rem necessariò consequuntur: ab eis ducitur argumentum, cum ratio rei dubiæ faciens fidem sumitur à consequentibus, hoc modo: Dies est, igitur ortus est sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium, Luculentam tamen ipse plagam accipit, vt declarat cicatrix: probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.

Aristot. 2. top. cap. 2. Cic. in Top.

Cõsequentia quid sint.

De Repugnantibus, Cap. XXV.

Repugnantia neque certâ lege, neque numero inter se dissident: qua ratione à contrariis atque dissimilibus discernuntur: Exempli gratia, amare & odio habere, contraria sunt: amare verò, & nocere & lædere, & conviciis insectari, repugnantia sunt. Argumenti à repugnantibus talis est formula. Amat illum, igitur non insectatur illum conviciis. Hortensius non erat adversarius Ciceronis aut obtrectator, semper enim est alter ab altero adjutus & communicando, & monendo, & favendo.

Repugnantia quomodo differãt à contrariis.

Argumentum à repugnantibus.

Decla. ora.

De Causis. Cap. XXVI.

Causa est, quæ sua vi efficit id, cujus est causa: vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Ejus quatuor sunt genera, Finis, Efficiens, Forma, Materia. Finis est cujus gratia fit aliquid: ut domûs finis est usus, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumentum hoc modo Cicero contra Epicureos. Hi non viderunt, ut ad cursum equum, ad arandum bovem, ad indagandum canem, sic hominem ad duas res, ut ait Aristoteles, intelligendum & agendum esse natum, quasi mortalem Deum: contraque ut tardam aliquam & languidam pecudem ad pastum, & procre-

Quid causa sit.

Cic. de fat.

Genera causarum sunt quatuor.

Finis quid sit.

Arist. li. 2. phi. cap. 3. Cic. de finib. 2.

Homo ad Intelligen-

dum & agendum est natus.

procreandi voluptatem: hoc divinum animal ortum esse voluerunt, quo mihi nihil videtur absurdius. Hujus enim loci hæc vis est Homo natus est ad intelligendum & agendum, non igitur ad pastum & voluptatem est ortus. Efficiens causa est, qua aliquid est: ut, Sol diem efficit toto cælo luce diffusa. Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores. Caret epulis, aiunt extructisque mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & insomniis, Cujus loci vis in eo est, quòd ubi causa de est, effecta, quæ ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et Nisus, ut Euryalum servet, se auctorem cedis profitetur.

Efficiens causa quid sit.

Argu à causa efficiunte.

In li. de senect.

Æn. lib. 9.

Me me adsum, qui feci, in me convertite ferrum.
O Rutili mea fraus omnis, nihil iste nec ausus,
Nec potuit.

Forma quid sit.

Aristot. 2. physi. c. 3.

Forma vel artificiosa est vel natural.

Forma est ratio rei & nota, per quam res est id, quod est, & à rebus aliis distinguitur: ut, Animus est hominis forma: hic enim causa est, ut homo sit, eumq; à rebus aliis distinguit. Sic domus, sic navis, sic ignis, sic terræ, cæterarumq; rerum sua forma est vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum hoc modo. Animi hominum immortales sunt: homines igitur ad æternitatem immortalitatemq; beatæ vitæ aspirare debent. Materia est ex qua, & in qua res sunt: ut statuæ æs, argentum pateræ, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentum, Corpus hominis mortale est: ab ejus igitur societate & contagione immortalis animus sevocandus est. Ex hoc loco. Regia solis apud Ovidium, Arma Æneæ, apud Virgilium, multa signa sublata à Verre à Cicerone describuntur. Ex his causarum generibus tanquam ex fonte non modò in causis, sed in omni scribendi genere magna argumentorum suppetit copia, licebit igitur diligenter eo cognito non modo oratoribus &

Argumentum à forma.

Materia quid sit.

Cicero de nat. deo. lib. 1.

Argumentum de materia.

Lib. 2. met.

Lib. 8. Æn.

Philoso-

philosophis, quorum est proprius, sed historicis etiam & poëtis multa & varia & copiosa ex eo facilè di-promere. Act. 5. in Verrem.

De Effectis. Cap. XXVII.

EFfecta sunt ea, quæ sunt orta de causis. Eorum ut causarum quatuor sunt genera: est enim suus effectus & finis, & efficientis causæ, itemq; formæ ac materiæ. Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitis causis intelligitur. Ut enim, quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat, sic causa effectum indicat. Nam si finis belli pax est, bellum ejus pacis, quæ bello quæritur, effectus est, eademq; modò dies solis effectus est, & homo corporis ac animi: quorum illud materia ejus est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum: Virtus facit laudem, sequenda igitur: voluptas infamiam, fugienda igitur.

Effecta quid sint, & eorum genera. Arist. 2. post. cap. 7. Cic. in top. Effecta cognitis causis, & causæ cognitis effectis facilè intelliguntur.

De Comparatione. Cap. XXVIII.

LOcus à comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: à comparatione nimirum majorum, vel minorum, vel parium. A comparatione majorum ducitur argumentum hoc modo: si, quod magis videtur convenire, non convenit, ne id quidem, quod minus: ut, Num me fefellit Catilina non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum id quod multo magis est admirandum, dies? &c. Etenim si summi viri, & clarissimi cives Saturnini, & Grachorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certe verendum mihi non erat, ne quid hoc patricida civium interfecto, invidiæ mihi in posteritatem redundaret.

Locus à comparatione tripliciter tractatur. Argum. á majoribus ad minora. Aristot. 2. Topic. cap. 2. & 4. Rhetor. 2.

A minoribus ad majora ducitur argumentum hoc pacto: si quid minus videtur convenire, tamen con-

Argum. à minoribus ad majora

men convenit: ergo & id, quod videtur magis, Ovidius;

Ut corpus redimas, ferrum patieris & ignes;
Arida nec sitiens ora levabis aqua:
Ut valeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore majus habet.

Et Horatius:

In Ep. l. 1. ad Lollium. Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones,
Ut te ipsum serves, non expergisceris?

Lib. 5. accu. in Topica. *Et Cicero, Capitolium sicut apud majores nostros factum est, publicè gratis coactis fabris, operisq; imperatis exædificari, atque effici potuit: majore igitur ratione navis cymba, & in Catil. 1. servi me hercule mei. Si me, &c.*

Arg. à paribus. Consilio juris cõsulti auxilio Oratores. *Parium autem comparatio nec elationem habet, nec submissionem, est enim æqualis. Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita ferè concluduntur. Eripuit contra Rempubl. pecunias, ergo & largitus est, & si tibi non licuit imperare navem Mamertinis fœderatis, non licuit imperare Tauromimitanis idem fœderatis, aut si filijs juris est imperata navis, etiam illud potuit imperare.*

De Argumentis remotis. Cap. XXIX.

Argumenta remota arte tractãtur. *Argumenta sive remota, sive assumpta, non eo dicuntur sine arte, quod ita sunt, sed quod non parit oratoria ars, sed foris ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonij nomine complectitur.* *In Part.* Testimonij nomine cõprehendun- tur argumenta remota. *Testimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ad aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit facilius, si cum Quinctiliano in præjudicia, rumorem, & famam, tormenta, tabulas, jusjurandum, & testes ea dividamus? quæ ut ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ viribus & allevanda sunt plerumque, & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem* *In Topic. l. 5. à cap. 1. usque ad 7.*

torem deferebantur meditatum, in perpetuum usum similium rerum, veteres oratores habebant. Nunc translatis ab oratoribus ad juris consultos judiciis, ut veterum oratorum scripta intelligamus cognoscenda sunt. *Quinctili. lib. 5. cap. 2.*

De Præjudiciis & testibus. Cap. XXX.

CÆteris quatuor omissis, quæ facilè intelliguntur, de præjudiciis & testibus dicamus. Præjudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt judicata, quæ exempla rectius dicuntur. Judiciis ad ipsam causam pertinentibus: unde etiam nomen dictum est, qualia in Milonem à senatu facta dicuntur. Aut enim de eadem causa est pronunciatum. Veteres oratores & pro testibus & contra testes magno labore dicebant, ut è pluribus Ciceronis orationibus, maximeque oratione pro Flacco apparet. Nunc judiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & ut de rumore, fama, tormentis, & jurejurando plurimis agendum non sit. Præjudiciorum tria sunt genera. *Cicero pro Milone.* Oratores olim magno labore dicebant pro testibus & contra testes.

De Usu & Utilitate locorum. Cap. XXXI.

HOs locos multa commendatione atque meditatione paratos atq; expeditos, qui vult in dicendo excedens esse, habere debet. Atque ut quæq; res ad dicendum erit suscepta, tum deniq; scrutari locos, ex quibus argumenta eruat. Quæ quidem ei, qui mediocriter ea modò considerarit studio adhibito, & usu, pertractata esse possunt. Est enim utilissimum nosse regiones, intra quas venêre, & pervestiges quod quæras. Ubi eum locum omnem cogitatione sepseris, si modò usum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne quod erit in te occurret, atque insidet. Ut enim, si aurum cui, quod esset multifariam defossam, commonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, Loci multa meditatione parati esse debent. *De orat. 1.* Loci sunt argumentorum notæ.

si signa

In orat. part. *in si signa & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipsi sibi foderet, & id quod vellet, parvo labore nullo errore inveniret, sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ in illa quærenti demonstrant, ubi sint. Reliqua cura & cogitatione eruuntur.*

Qui modus in argumentis adhibendus. Cap. XXXII.

Argum. sunt seligenda. Nihil feracius ingeniis quæ sunt disciplinis exculta. Ex locis interdum levia quædam aut causis aliena, aut non utilia gignuntur. Ex locis & ad probandum & ad movendum materia petitur.

NEc verò imprudenter quisquam utetur hac copia, sed omnia expendet & seliget. Non enim semper, nec in omnibus causis, ex iisdem argumentorum momenta sunt. Judicium ergo adhibebit, nec inveniet solum quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingeniis, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed ut segetes fœcundæ & uberes, non solum fruges, verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut levia quædam, aut à causis aliena, aut non utilia gignuntur. Quorum ab oratoris judicio delectus magnus adhibebitur. Illud autem intelligendum est, ex his locis & ad faciendam fidem, & ad efferendum motum auditorum animis, materiam peti. Sed quia difficilè est, etiam si locorum naturam cognoveris, ex illis ea, quæ ad movendos animos valent, eruere, de affectibus movendis separatim dicamus, illud iterum monentes, nihil planè esse sive ad dicendum, sive ad movendum accomodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

De Affectibus. Cap. XXXIII.

Maxima vis Oratoris est in affectibus movendis. *in Part.*

MAxima vis existit oratoris in hominum mentibus permovendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplifi-

amplificatione ponenda sint, tunc dicimus, cum ad elocutionis præcepta venerimus. Rerum amplificatio sumitur ex ijsdem locis omnibus, quibus illa quæ dicta sunt ad fidem: maximeq; definitiones valeant conglobatæ, consequentium frequentatio, & contrariarum, & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio, & causæ, & ea quæ sunt orta de causis maximeq; similitudines & exempla. Qui loci maximè ad movendum valeant.

De Amplificatione à definitionibus conglobatis. Cap. XXXIIII.

A *Definitionibus conglobatis est illa Ciceronis amplificatio. Historia verò, testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia nisi oratoris immortalitati commendatur? est & illud ex eodem loco in primis illustre exemplum ejusdem pro Sestio. Ignari quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret, quæ in tempestate sæva quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen atque hæret in patria, splendetq; per se semper, nec alienis unquam sordibus obsolescit. Vbi sunt quinq; quasi definitiones, tum historiæ, tum virtutis, conglobatæ: rarò enim adhibetur ab oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur, & proprietate.*

Historiæ laus per amplificationem à definitionibus conglobatis.

De orat. 2.

Definitio quæ genere & proprietate declaratur, raro ad amplificandum adhibetur.

De Amplificatione à Consequentium frequentatione. Cap. XXXV.

A *Consequentium frequentatione est illa in Verrem amplificatio. Constitue nil opis esse in hac voce. Civis Romanus sum, jam omnes provincias, jam omnia regna, jam omnes liberas civitates, jam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominib' maximè patuit, Civibus Romanis ista defensione præcluseris.* Actor 7.

De Amplificatione à contrariarum rerum conflictione. Cap. XXXVI.

Philp. 2. A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: *Tam autem eras excors, ut tota in oratione tecum ipse pugnares, ut non modo non cohærentia inter se diceres, sed maximè disjuncta atque contraria, ut non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scerere fatebare, pœna affectum querebare. Ita quod proprium meum est laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti: Nam cum comprehensio sontium mea, animadversio senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem contradicit, laudari à se, eos apud quos dicit, vituperari.* Et in

Philip. 10. Brutum vocat servatorem, Antonium verò proditorem. iisdem orationibus. *O spectaculum illud non modo hominibus, sed undis ipsis, & littoribus luctuosum, cedere patria servatorem ejus: manere in patria proditores?* Et in Catilinam. *Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes vigilantibus?*

Orat. 2. in Pison. Ex hoc loco etiam est illud ejusdem in Pisonem & Gabinium. *Qui latrones igitur, siquidem vos Consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas Consulis, non capiunt angustiæ pectoris tui: non recipit levitas ista, non egestas, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantã personam, tam gravem, tam severam.*

De Amplificatione à dissimilium & inter se pugnantium rerum conflictione. Cap XXXVII.

Philip. 2. A Dissimilium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio illa Ciceronis: *O tecta ipsa misera,*

misera, quàm dispari Domino: quanquam quo modo iste Dominus? sed tamen quàm à dispari tenebantur? studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum diversorium: quæ in illa villa antè dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? jura populi Romani monumenta majorum omnis sapientiæ ratio, omnisq; doctrina, at verò te inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes, ingenui pueri cum meritoriis, scorta inter matres familias versabantur, at illa ex contentione pugnantium rerum. Quâ in re mihi ridiculè es visus esse inconstans, qui eundem & læderes & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres: eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas. Pro Rosc. Com.

De Amplificatione à causis conglobatis, & his quæ sunt orta de causis. Cap. XXXVIII.

C*Ausa etiam, & ea quæ sunt de causis orta, multum valent ad amplificandum, si conglobentur* In orat. pro Sext. *Cicero multas & varias causas, propter quas multi essent ab eo alieniores, junxit hoc modo. Cum alij me suspitione periculi sui non defenderent, alii veteri odio bonorum incitarentur, alij inviderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij ulcisci dolorem suum aliquem vellent, alij rem ipsam publicam, atq; hunc bonorum statum ociumq; odissent, & ob hasce causas tot, tamq; varias, me unum deposcerent. Orta verò de causis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium, Doletis tres exercitus P. R. interfectos? interfecit Antonius; Desideratis clarissimos cives? eos quoque vobis eripuit Antonius: Autoritas hujus*

Tres exercitus pop. Rom. in bello civili Cæsaris & Antonij interfecti.

Philip. 2. Lib. 8. *ordinis afflicta est? afflixit Antonius: Omnia deniq; quæ postea vidimus mala (quid autem mali non vidimus?) si recte concionabimur, uni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentij immanem crudelitatem auget Evander apud Virgilium:*

Quid memorem infandas cædes, quid facta tyranni
Effera? Dij capiti ipsius, generiq; reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusq; manus, atque oribus ora.
Tormenti genus, & sanie atque Fluentes.
Complexu in misero, longa sic morte necabat;

De Amplificatione à similitudine atque exemplo. Cap. XXXIX.

Cicer. in Verr. *Cicero in Verrem, Non enim Charydim tam infestam, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Æneæ pulcherrimis carminibus amplificavit.* Æn. 1.

Restitit Æneas, claraq; in luce refulsit.
Os humerosq; Deo similis: namq; ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq; juventæ
Purpureum, & lætos oculis ad flarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum, Pariusve lapis circundatur auro.

Idem mirificè expressit vim, qua Æneas in Turnum hastam conjecit. Æn. 12.

Cunctanti telam Æneas fatale coruscat.
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet: murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus, volat atri turbinis instar.
Exitium dirum hasta ferens.

Pro Mil. *Ab exemplis verò est illa Ciceronis amplificatio pro Milone: Quamobrem uteretur eadem confessione Titus Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi. Et in Catilinam: An verò vir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus Tiberium* Orat. 1.

rium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. privatus interfecit: Catilinam verò orbem terræ cæde atque incendijs vastare cupientem nos Consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quod Qu. Servilius Hala Sp. Melium novis rebus studentem manu sua occidit.

Ad amplificandum adhibenda sunt quæ magna habentur. *in Part.*

Quæ sint ad amplificandum adhibenda. Cap. XL.

SI *Causa patitur, ea sunt ad amplificandam adhibenda, quæ magna habentur? quorum est duplex genus. Alia enim magna naturâ videntur, alia usu. Natura ut cœlestia, ut divina, ut ea, quorum obscuræ causæ, ut in terris, mundoq; admirabilia quæ sunt: ex quibus similibusq; si attendas, aut augendum multa suppetunt. Usu habentur magna, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementius: quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam aut charitate moventur homines, ut Dei, ut patriæ, ut parentum: aut amore, ut fratrum, ut conjugum, ut liberorum, ut familiarium aut honestate, ut virtutum; maximeq; earum, quæ ad communionem & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes sumuntur ad ea retinenda, & in eos à quibus ea violata sunt odia incitantur, & miseratio nascitur proprius locus augendi in his rebus, aut amissis, aut amittendi periculo. Quamvis enim neq; ad probandum, neq; ad amplificandum adhiberi quicquam potest, quod ex locis petitum non sit, tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum, magna esse debent. Sic fecit Cicero in Catil. cùm ait, Quapropter de summa salute vestra & populi Romani P. C. de vestris conjugibus ac liberis, & de aris ac foris, de fanis ac templis, de totius urbis & tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deq; universa Reip. de-*

Duplex est genus rerũ magnarũ.

Rerum usu magnarum genera sunt ad amplificandum tria.

Maximè moventur homines honestate virtutum, quæ ad cõmunionem hominum valent.

Quæ petuntur è locis ad amplificandũ magna esse debent.

cernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. Pleraq; omnia sumpta sunt è loco ab adjunctis, sed sunt usu magna. Virgilius etiam, cùm Iulij Cæsaris deplorat mortem, à rebus natura magnis, quas ad locos supradictos referre tamen possis, amplificationem duxit:

In Catill. orat. 4.

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Cùm caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiaq; æternam timuerunt secula noctem.

Quam usque ad libri finem elegantissimè prosequitur.

Minuta est omnis diligentia, *in Part.*

Quo genere amplificationis utendum in exornatione. In cohortationibus bonorum & malorum enumeratio per amplificationem tractanda est.

Quid in Amplificatione servandum.
Cap. XLI.

N*Ihil in amplificatione nimis enucleandum est. Minuta est enim omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit. Illud est judicij, quo quaq; in causa genere utamur augendi. In illis enim causis quæ ad delectationem exornantur, ij loci tractandi sunt, qui movere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum ac malorum, enumerationes ac exempla valent plurimum. In judiciis accusatori ferè quæ ad iracundiam, reo plerumq; quæ ad miserationem pertinent. Non nunquam tamen accusator misericordiam movere potest, & defensor iracundiam.*

Partit.

Laus generis demonstrativi.

Cur quædam Inuentionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata, & de dignitate exornationis. Cap. XLII.

E*Tsi ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inventio, tamen veteres oratores de generibus causarum (ut discentium minuerent laborem) seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis in primis dicendum est. Nam latum genus est, saneq; varium, ut quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipiatur:*

tur: & ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima, laudem vel vituperationem adhibeatur, ut Cicero laudes Pompeij in oratione pro lege Manilia, Siciliæ, in libris accusationis in Verrem, studiorum verò humanitatis in oratione pro Archia poëta exornavit. Accedit etiam ad ejus commendationem, quod nullum est genus orationis, quod aut uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum vitiorumq; versetur. Conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis quam ad fidem faciendam, aut confirmandum accommodate. Proprium enim laudis, est res amplificare & & ornare. Quam ob causam Aristoteles & postea Cicero, & Quinctilianus idoneam maximè inter omnia genera causarum existamaverunt ad scribendum, exornationem. Quinct. lib. 5. c. 7. Lib. 4. Partit. Animi motus leniter in exornatione tractantur. Arist. lib. 1. Rhet. ca. 6. Quinct. lib. 3. c. 7. Quinct. li. 3. cap. 8.

De tempore præterito quomodo laus ducatur.

Cap. XLIII.

Laus hominum in tria. Laus hominum in tria tempora dividitur.

L*Aus hominum cujus cognita præcepta facilè ad res alias transferentur, dividitur in tempora, quodq; ante eos fuit, quoque ipse vixerunt. In his autem qui vita functi sunt, etiam quod est insecutum. Ante hominum patria, ac parentes, majoresq; erunt. quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati pulchrum erit, aut humilius genus nobilitasse factis. Illa quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit, tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, ut in divo Ioanne Baptista, multisq; aliis viris sanctissimis.* Quinct. li. 3. cap. 7. Dupliciter tractatur laus eorum quæ ante hominem sunt.

De Tempore, quo vixit is, qui laudatur.

Cap. XLIV.

I*Psius laus hominis ex animo, & corpore & extra positis peti debet. Externæ sunt, ut educatio, opes,* Laus hominis ex animo & cor-

divitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cæteraq́; hujusmodi. In corpore verò sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quòd benè illis sit usus: si non habuerit, quod sapienter caruerit: si amiserit, quod moderatè tulerit. Et quamvis & corporis, & fortuita, quæ dicuntur bona, in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti uni putatur, tamen quod ipsa virtus in earum usu ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiam in laudationib⁹ hæc sunt. In quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse aliis propter abundantiam fortunæ: ut opes & copiæ, non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatē ac materiam dedisse. Inter corporis verò bona forma, quæ virtutem significat, facile laudatur, quā elegantissimè Latinus poëta his verbis significavit.

pore & rebus externis petenda est. *Quinct. li. 3. cap. 7. Cicero de Orator. 1. in Part.* Inter bona corporis forma excellit.

Tutatur favor Euryalum, lachrymæq́; decoræ.
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

Sed horum omnium levior, atque animi semper vera est laus, quæ quoniam à virtute proficiscitur, de illa nunc dicendum est.

Quinct. li. 3. cap. 7.

De Animi bonis, & virtute quæ scientia cernitur. Cap. XLV.

Virtutis duplex est vis: aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. Nam quæ prudentia, quæq́; gravissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet una, quæ verò moderandis cupiditatibus regendisq́; animi motibus laudatur, ejus est munus in agendo. Prudentia est rerum expetendarum, fugiendarumq́; scientia. Sapientia autem virtutum omnium princeps, est divinarum humanarumq́; rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministræ comitesq́; sapientiæ: quarum altera, quæ dialectica dicitur,

Virtus aut scientia cernitur, aut actione. *in part.* Prudentia quid sit. *Offic. 2. in Part.* Dialecticæ & oratoriæ

tur, quæ sint in disputando vera atque falsa, quibusque positis, quid sequatur; distinguit & judicat: altera est oratoria. Nihil est enim aliud eloquentia, nisi copiosè loquens, sapientia, quæ ex eodem hausta genere, quo illa, quæ in disputando uberior est atque latior, & ad motus animorum, vulgiq; sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

Quasi ministræ sunt & comites sapientiæ.

De Virtute quæ in actione consistit.

Cap. XLVI.

Tres sunt partes virtutis in actione positæ.

Virtus, quæ in actione posita est, tres habet partes, Justitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Justitia est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendoq; suum cuiq;, & rerum contractarum fide versatur. Illa apud Deum religio, erga parentes pietas, vulgo autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animadvertendi lenitas, amicitia in benevolentia nominatur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cujus est liberalitas in usu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Custos verò virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemq; maximè consequens, verecundia est.

Justitia quid sit. Offic. 1. Justitiæ partes. in Part. Fortitudo quid sit. De invent. 2. Temperantia quid sit.

Quomodo Laus ab ipso loco sit ducenda.

Cap. XLVII.

Et quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur: erit explicandum in laude justitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum hujusmodi aliquo officio is, qui laudabitur fecerit. Huc spectat illa Ser. Sulpitij laus apud Ciceronem. Nec verò silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & penè divina ejus in legibus interpretandis, &

Singularũ virtutum sunt certa quædam officia. De orat. 2. Philip. 2.

dis, & æquitate explicanda scientia. Omnes, qui ex omni ætate hac in civitate intelligentiam juris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Ser. Sulpitio non sunt comparandi. Neque enim ille magis juris consultus, quam justitiæ fuit. Itaque quæ proficiscebantur à legibus, & à jure civili, semper ad facultatem, æquitatemq́ referebat: neque constituere litium actiones malebat, quam controversias tollere. Itemq́ in cæteris res gestæ ad cujusque virtutis genus, & vim nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum sanctorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento, ac præmio; quæ verò etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatissimè possunt, & audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita. Hinc Servium Sulpitium mirificè Cicero laudat: quod difficillimo Reip. tempore, gravi periculosoq́ morbo affectus, autoritatem Senatus, salutemq́ pop. Rom. vitæ suæ præposuerit, contraq́ vim gravitatemq́ morbi contenderit, ut ad castra Antonij, quo Senatus eum miserat perveniret. Magna etiam illa laus & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter adversos: non fractum esse fortuna: retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in gravi ac difficili tempore vultum semper eundem, & vocem, & orationem stabilem ac non mutatam commendat, & ejus infractum ac excelsum animum extollit. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præstabiles: aut novitate primæ: aut genere ipso singulares. Ejusmodi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro M. Marcello, in quarum altera Cn. Pompejum

Res gestæ ad cujusq; virtutis nomen & vim sunt revocandæ

2. De orat.

Quæ virtus præstantis viri sit.

Philip. 9.

Magna est laus tulisse casus sapienter adversos.

2. De orat.

Quæ res in laudatione ponenda.

pejum, in altera Iulium Cæsarem laudat: neque enim parvæ, neq; usitatæ, neq; vulgares, admiratione, aut omninò laude digna videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione preclara. Sic apud Virgilium Augustus Cæsar cũ his comparatur, quorum erant illustres victoriæ. Lib. Æn. 6.

Nec verò Alcides tantum telluris obivit,
Fixerit æripidem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu,
Nec, qui pampineis victor juga flectit habenis,
Liber agens celso nisæ de vertice tigres. Philip. 2.

Et Cicero Philippicis M. Antonium cum Tarquinio superbo comparat: & D. Bruti, qui regnare non patiebatur Antonium, beneficia in rem. majora esse decet, quam L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est.

De Tempore quod finem hominis insequitur. Cap. XLVIII.

NEc mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præteriri debebit: si modo quid erit animadvertendum aut in ipso genere mortis, aut in iis rebus, quæ mortem erant consecuta. In tempore autem, quod finem hominis insequitur, insunt habiti post mortem honores, decreta virtutis præmia, res gestæ judiciis hominum comprobatæ. Afferunt etiam laudem liberi parentibus, urbes conditoribus, leges latoribus, artes inventoribus, nec non instituta quoque autoribus. Hinc est illud Ciceronis de S. Sulpitio. Quanquam nullum monimentum clarius S. Sulpitius relinquere potuerit, quam effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenii, filium, cujus luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio levari potest. Et in alia oratione: Romulum, qui hanc urbem condidit, ad Deos immortales, benevolentia famaq; sustulimus. Omnis homo supradictus in vitu-

Part. 2. de orat.

Quæ sine laudanda in tempore quod finem hominis insequitur.

Quinct. li. 3. cap. 7.

Philip. 9.

in Catil.

peratione constabit tantum in diversum, id, quod in orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinium, in M. Antonium, maximeq; ex secunda Philippica animadvertere licet.

Vrbes similiter atque homines laudantur.

Quinct. li. 5. cap. 2.

De Laude Vrbium. Cap. XLIX.

L*Audantur vrbes similiter atque homines. Nam pro parente est conditor, & multum autoritatis affert vetustas, & virtutes & vitia circa res gestas, eademq; in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Cives illis ut hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Virgil. de vrbe Roma.*

Æn. 2.

En hujus, nate auspiciis illa inclyta Roma,
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septemq; una sibi muro circumdabit arces,
Felix prole virum.

Idem etiam poëta Italiæ laudes elegantissimè celebravit ex his locis in secundo libro Georg.

De Deliberatione. Cap. L.

Exornationis præcepta multum conferunt ad deliberationem.

Quinct. li. 3. cap. 7.

2. De orat.

Quinct. li. 3. cap. 8.

Q*Væ tradita sunt exornationis præcepta, multum ad sententiam dicendam valent: quia plerumque eadem illic laudari, hic suaderi solent: In deliberando finis est dignitas, ad quam omnia referuntur in consilio dando, sententiaq; dicenda. Sunt autem in suadendo & dissuadendo tria primum spectanda, quid sit de quo deliberetur: qui sint qui deliberent, quis sit qui suadeat.*

De Re de qua deliberatur. Cap. LI.

R*Em, de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertum. Si incertum, hæc erit quæstio sola, aut potentissima. Sæpè enim accidit ut prius dicamus, ne si possit quidem fieri, esse faciendum; deinde fieri non posse. Cum autem de hoc quæritur, conjectura est, ut, An Rex Alexander terras ultra Oceanum sit inventurus, Sic ait Cic. Pacem cùm M.*

Philip. 7.

Antonio

Antonio esse nolo : quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria diligentissimè in oratione explicat. Quædam & fieri posse, & futura esse credibile est, sed aut alio tempore, aut alio modo. Partes suadendi in universum sunt tres, prima est, ut doceamus effici posse id quod suademus: secunda deinde honestum esse: postrema verò esse utili, inprimis itaque videndum est; an effici possit id, quod suademus: nam si quid effici non possit, deliberatio tollitur, quamvis & honestum & utilè sit. Videndum etiam est quam facilè possit: nam quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sunt, ac si effici non possint. Et cum de necessitate attendemus, & si aliquid non necessarium videbitur, videndum tamen erit quàm sit magnum. Quod enim permagni interest, pro necessario sæpè habetur. Est apud Titum Livium præclara P. Scipionis oratio, in qua & posse Annibalem in Africa vinci demonstrat: & ad dignitatem populi Romani, famamq; apud reges gentesq; externas pertinere non ad defendendam modo Italiam, sed ad inferenda etiam Africæ arma, videri Romanis animus esse, & in primis est utile requiescere aliquando diu vexatam Italiam, uri populariq; invicem Africam.

Partes suadendi sunt 3.

Si quid effici nō potest, deliberatio tollitur.

Arist. lib. 1. Rhet. c. 4. Cic. de orat. 2.

Quod permagni interest pro necessario habetur.

Lib. 28. ab Urbe cond.

De his qui deliberant. Cap. LII.

DIversi sunt deliberantium animi: & sive consulent plures sive singuli, in utrisq; differentia est. Quia & in pluribus multum interest, Senatus sit, an populus: Romani, an Hispani, an Galli: & in singulis, Cato, an Cicero: Cæsar an Pompejus deliberet. Proinde intuenda sexus, dignitas, ætas, sed in mores præcipuè discrimen dabunt. Duo enim sunt hominum genera, alterum indoctum & agreste, quod antefert semper utilitatem honestati: alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

Quinct. li. 3. cap. 8.

Multum interest quis deliberet.

Part.

De pri-

De prima parte suadendi. Cap. LIII.

Magna est honestatis pulchritudo.

SI honestatis pulchritudo cerni oculis posset, mirabiles sui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum ad honestatem natum, malo, cultu pravisque opinionibus corruptum est, diligenti cohortatione opus est. Et honesta quidem apud honestos obtinere facillimum est: sic verò apud turpes recta obtinere conabimur, nec videamur exprobare diversam vitæ sectam, cavendum est. Et animus deliberantis non sola virtutis commemoratione permovendus, sed laude, vulgi opinione & secutura utilitate, aliquantò verò magis objiciendo aliquos, si diversa fecerint, metus. Nam præter id, quod his levissimi cujusque animus facillimè terretur, nescio an naturaliter apud plurimos plus valeat malorum timor, quàm spes bonorum. Sola virtutis commendatione incendit militum animos Cato apud Lucanum, ad aggrediendum iter difficillimum & periculosissimum.

Facile est honesta apud honestos obtinere.

Levissimi cujusq; animus facillimè terretur.

Lib. 9.

O quibus una salus placuit mea castra secutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosq; labores.

Quam rationem pulchra illa claudit sententia:

Serpens, sitis, ardor, arenæ,
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris,
Lætius est, quoties magno sibi constat honestum.

Quæ officia quibus ante ponenda.

Sæpe etiam controversia inter hominum sententias in illo est, utrum sit honestius. Affirmant autem viri sapientissimi omne officium, quod ad conjunctionem hominum, & ad tuendam societatem valet, anteponendum esse illi officio, quod cognitione & scientia continetur. In ipsa autem communitate sunt gradus, ex quibus, qui cuique præstet, intelligi potest, ut prima Deo Optimo Maxi. secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Ex quibus atque similibus intelligimus, quomodo hàc

suasionis partem, quæ ad honestatem pertinet, tractare debeamus.

De Vtilitate. Cap. LIV.

AN sit autem facile, magnum, jucundum, sine periculo, ad quæstionem pertinet utilitatis. Suasor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleraque inesse in eo, quod suadet, ostendet. Qui verò dissuadet, ille difficili, parvum, injucundum, periculosum monstrabit. Quomodo Fabius Maximus apud T. Livium, ne P. Scipio in Africam trajiciat, contendit: cum Annibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiã obsideat. Nam nunc quidem præterquam quod & in Italia & in Africa duos diversos exercitus alere ærarium non potest, præterquam quod unde classes tueamur, unde commeatibus præbendis sufficiamus. nihil reliqui est: periculi tandem, quantum adeatur, quem fallit? Deinde graviter & sapienter difficultates multas, & pericula commemorat, quæ futura sint. ni consul uterque in Italia retineatur. Eodem etiam modo propositis duobus utilibus, utrum sit utilius controversia est. Cùm autem species utilitatis cum honestate certat, qui utilitatem defendet, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, vectigalium, præsidij, militum, utilitatesque cæterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur: itemq; in commoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Salustium ad nefarium facinus, quod ille maximum atque pulcherrimum vocat, conjuratos hortatur. Vobis (inquit) domi est inopia, foris æs alienum, mala rei, spes multò asperior, denique quid reliqui habemus præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, quam sæpe optastis libertas: præterea divitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. Curio similiter apud Lucanum specie utilitatis Iulium Cæsarem ad civile bellum hortatur:

[Margin: Facilè, magnum, jucundum, ad utilitatis quæstionem pertinent.]

[Margin: *Quinct. lib. 3. c. 8. Liv. Lib. 8. Dec. 3.*]

[Margin: *De orat. 2.*]

[Margin: *Salust. de Catil.*]

Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum facili si prælia pauca;
Lib. 1. Gesseris euentu, tibi Roma subegerit orbem.

Quod dignitatem impellit, majorum exempla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa, colliget, posteritatis immortalem memoriam augebit, utilitatem ex laude nasci defendet, semperque eam cum dignitate esse conjunctam. Hæc autem exercitatio defendendi speciem utilitatis contra honestatem, in qua una vera est utilitas, ad scholarum exercitationes utilis est: nam & iniquorum ratio noscenda est, ut melius aqua tueamur.

2. *De orat.* Vtilitas semper cum dignitate conjuncta est. *Quinct. li. 3. cap. 8.*

De Eo qui suadet. Cap. LV.

MVltum etiam refert, quæ sit persona dicentis: suadere enim aliquid, aut dissuadere gravissimæ est personæ. Nam & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus & honesti & diserti, ut mente providere, autoritate probare, oratione persuadere possit. Ante acta vita si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas adfert exspectationem, videndum est ne, quæ dicuntur, ab eo, qui dicit, dissentiant. At his contraria summissiorem quendam modum postulant. Nam quæ in aliis libertas est in aliis licentia vocatur, & quibusdam sufficit autoritas quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.

2. *De orat.* Suadere aliquid aut dissuadere gravissimæ est personæ. *Quinct. li. 3. cap. 8.*

Quædam in Deliberatione observanda. Cap. LVI.

AD consilium de Republ. dandum, caput est, nosse Rempublicam: ad dicendum verò probabiliter, nosse mores civitatis, qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis est sæpè mutandum. In Senatu minori apparatu dicendum est, sapiens enim est consilium, multisqúe aliis dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenij, ostentationisq; suspicio. Concio capit

De orat. 2. Ad dicendū probabiliter mores civitatis sunt cognoscendi.

cio capit omnem vim orationis, & gravitatem, varietatemq́; desiderat: maximaq́; pars orationis admovenda est ad animorum motus. Hoc videre est in quibusdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium in senatu habitis, quæ cum sint elegantes & disertæ, nullum tamen apparatum habent. At oratio pro lege Manilia, & orationes de lege Agraria, multo magnificentius habent & ornatius genus dicendi. Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quo notiora sint; aut veterum, quo plus autoritatis habeant. Plerumque enim videntur respondere futura præteritis, habeturq́; experimentum velut quoddam rationis testimonium. Suadet Fabius Maximus in Senatu, ne P. Scipio, Annibale in Italia relicto, in Africam traijciat: Dies me deficiat (inquit) si reges imperatoresq́; temerè in hostium terras transgressos, cum maximis cladibus suis exercituumq́; suorum, enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui classe in Siciliam transmissa, rempublicam suam in perpetuum afflixerunt. Et novum M. Attilij, qui in ea ipsa Africa annis antè quadraginta, in prælio victus & captus est. Sequebatur, ut ea, quæ judiciis accommodata sunt, explicarentur: sed quia judiciorum mutata ratio, ut ea præcepta parum sint necessaria, efficit: & ex orationibus Ciceronis & locis supradictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facile cognosci possunt: sequitur ut de secunda parte Rhetoricæ dicatur.

Exemplorũ maxima est vis ad suadendũ. *Aristot. 1. Rhet. c. 9.*

Quinct. li. 3. cap. 8.

Experimẽtum est velut quoddã rationis testimonium.

DE ARTE RHETORICA
LIBER SECVNDVS.

De Dispositione. Cap. I.

SECVN-

SECVNDVS hic liber dispositionis præcepta continebit, quæ oratori perutilia sunt, & maxime necessaria. Quid enim diligenter argumenta invenisse conferet, ni pari diligentia, quæ inventa sunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in deligendo fortissimo & strenuissimo quoque milite ad bellum, quam in instruenda ad pugnam acie, cernitur: & si quam in corporibus nostris, aliorumve animalium partem permutes atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen: & artus etiam leviter loci moti perdunt, quo viguerunt, usum: & turbati exercitus sibi ipsis sunt impedimento. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur, necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohæreat sibi, multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans, nec initio, nec fine proposito, casum potius quàm consilium sequatur. Quapropter hic liber dispositioni serviat. Est autem dispositio rerum inventarum in ordinem distributio. Cujus in infinita quæstione ordo est ferè idem, qui expositus est locorum. Indefinita autem adhibenda sunt illa etiam, quæ ad motus animorum pertinent. Atque eo fit, ut utamur Exordio, Narratione, Confirmatione, Peroratione. Hæ sunt enim quatuor orationis partes, per quas inventa distribuimus. Quarum duæ valent ad rem docendam, narratio & confirmatio: ad impellendos animos duæ, principium & peroratio, de quibus sigillatim dicendum est.

Quinct. li. 7. in præf.

De Invent. 2. in Part.

In proposito qui ordo dispositionis sit servandus.

Cur in causa orationis partibus utamur.

in Part.

Duæ partes orationis valent ad rem dicendam, ad impellendos animos duæ

De Exordio. Cap. II.

De Invent. 5.

EXordium est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem. Id fieri trib⁹ maximè rebus inter autores plurimos constat si benevolum, attentum, docilem auditorem fecerimus:

quorum

quorum primus locus, id est, ut amicè audiamur, est in personis nostris, auditorum, adversariorum: è quibus initia benevolentiæ conciliandæ comparantur; aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis, officij, justitiæ, fidei: contrarijsq́; rebus in adversarios conferendis: & cum auditoribus aliqua conjunctionis aut causa aut spe significanda. Cicer. pro C. Rabir. perduellionis reo. Me cum amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum mea vitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum verò ut id studiosissimè facerem, salus Reipub. Consulare officium, Consulatus denique ipse, mihi una vobiscum cum salute Reipub. commendatus, coëgit: hæc autem accuratè in eo exordio & ornatè explicat. In oratione verò pro P. Sylla sic ait; Quamquam ex hujus incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in cæteris malis facilè patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri levitatem meam, misericordiamq́; notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi ac perditi cives edomiti atque victi præcipitante Repub. vehementem me fuisse atque fortem conservata mitem ac misericordem faterentur. Et pro Cn. Plancio suam cum judicibus conjunctionem significat his verbis. Nunc autem vester judices conspectus & consessus iste reficit, & recreat mentem meam, cum intueor & contemplor unumquemq́; vestrum: video enim hoc in numerum neminem, cui mea salus chara non fuerit, cujus non extet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. Itaque non extimesco, ne Cn. Plancio custodia mea salutis apud eos obsit, qui meipsum maximè salvum videre voluerunt. At in oratione pro P. Quintio vim adver-

Quid sit exordium. Quinct. li. 4. c. 1. Aristot. Rhet. c. 24. Auditor in exordio benevolus, docilis & attentus fieri debet. Quomodo concilietur auditoris benevolentia.

Pro Cn. Rabirio.

Pro P. Syll.

Pro Cn. Plancio.

Pro P. Qu.

adversatiorum & gratiam in invidiam vocat, & C. Aquilium, eosque, qui in consilio aderant, orat atque obsecrat, ut multis injuriis jactatam atque agitatam æquitatam, in eo tandem loco consistere atque confirmari patiantur. Part.

Quomodo fiat auditor docilis. *Intelligentur autem ut audiamur, & attentè à rebus ipsis ordiendum est, sed facillimè auditor discit, & quid agatur intelligit, si complectare ab initio genus naturamq́ causæ, si definias, si dividas, sineque prudentiam ejus impedias confusione partium, nec memoriam multitudine. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio. Animadverti Judices, omnem accusatoris orationem, in duas divisam esse partes: Quam distributionem ait certum sibi esse in definitione servare, ut omnes intelligant nihil eum nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo.* Pro A. Cluen.

Qua ratione reddatur auditor attentus. *Vt attentè autem audiamur, trium rerum aliqua consequemur. Nam aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut conjuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractavit in exordio nobilissimæ orationis pro domo sua: Quod si ullo tempore magna causa in sacerdotum populi Rom. judicio ac potestate versata est, hæc profectò tanta est, ut omnis Reipublicæ dignitas, omnium civium salus, vita, libertas, aræ, fori, dij penates, bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatique commissa creditaque esse videantur. Verùm ex his, quæ proposita sunt, aliud atque aliud pro varietate causarum desiderari palam est.* *Partit. pro domo sua. Quinct. li. 4. cap. 1.*

De Generibus causarum. Cap. III.

Quinque causarum sunt genera. *GEnera porrò causarum plurimi quinque fecerunt. honestum, humile, dubium vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt quibus rectè videatur adjici turpe, quod alij humili, alij admirabili subjiciunt.*

sunt. *Admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In ancipiti maximè benevolum judicem, in obscuro docilem, in humili attentum parare debemus: nam honestum quidem ad conciliationem satis per se valet: in admirabili & turpi remediis opus est, & eò quidam exordium in duas dividunt partes, principium, & insinuationem, ut si in principiis recta benevolentiæ & attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, insinuatio surrepat animis, maximè ubi frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur. Et quidem quibus adversis hæc remediis sit medendum, consilium ex causis sumetur. Illud in universum præceptum sit, ut ab iis quæ lædunt, ad ea quæ prosunt, refugiamus. Si causa laborabimus, persona subveniet; si persona, causa. His etiam de causis insinuatione utendum est, si adversarii oratio auditorum animos occupaverit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum, promittendo nostras probationes, & adversas eludendo, vitabimus: alterum & spe brevitatis, & iis, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Urbanitas etiam opportuna reficit animos, & undecunque petita auditoris voluptas levat tædium.*

Quinct. li. 4. cap. 1.

Genus admirabile.

Insinuatio quando sit necessaria.

Quinct. li. 4. cap. 1.

Ad Heren. lib. 1. Cic. ad Inven.

Cujusmodi Exordia esse debeant. Cap. IV.

Exordia semper cum accurata, & acuta, & instructa sententiis, apta verbis: tum causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio & commendatio oratoris in exordio, quæ continuò eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. Maxima autem copia oxordiorum aut auditorem aut alliciendum, aut incitandum ex his locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed

Exordia debent esse apta verbis & instructa sententiis.

2. De orat.

In exordio leniter est alliciendus aut incitandus auditor.

sed tantum impelli primò auditorem leniter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio.

De Vitiis exordii. Cap. V.

Septem exordij sunt vitia.

De Invent. lib. 2.

Ad Heren. lib. 1.

HÆc autem sunt vitia certissima exordij, quæ summoperè vitare oportebit: vulgare, commune, commutabile, longum, separatum, tanslatum, contra præcepta. Vulgare est quod in plures causas potest accommodari, ut convenire videatur. Commune est quod nihilominùs in hanc, quam in contrariam partem causæ potest convenire. Commutabile est, quod ab adversario potest leviter mutatum; ex contraria parte dici. Longum est, quod pluribus verbis aut sententiis; ultra quam satis est; producitur. Oportet enim ut ædibus ac templis vestibula & aditus, sic causis proportione rerum principia præponere. Separatum est, quod non ex ipsa causa ductum est, nec sicut aliquod membrum, annexum orationi. Translatum est, quod aliud conficit, quam causæ genus postulat, ut si quis docilem faciat auditorem, cum benevolentiam causa desideret: aut si principio utatur, cum insinuationem res postulet. Contra præcepta est, quod nihil eorum efficit, quorum causa præcepta de exordiis traduntur: hoc est, quod eum, qui audit, nec benevolum, nec attentum, nec docilem reddit, aut, quo profectò nihil pejus est, ut contra sit, facit.

Exordium vulgare. Commune. Commutabile. Longum. 2. De orat. Separatum. Translatū. Contra præcepta.

De Exordio quædam in genere judiciali. Cap. VI.

Ex causæ visceribus exordia in genere judicia sunt sumenda,

DIctum est de exordio in commune, restat ut breviter, si quid in singulis generibus in exordiendo proprium est, adjiciamus. Est ut à judiciis incipiamus, veteres oratores diligenter id curabant, ut in genere judiciali ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia: judicem conciliabant non tantum laudando eum,

do eum, sed laudem ejus ad utilitatem causæ suæ conjungentes, allegando pro honestis dignitatem suam, pro humilibus justitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis severitatem, & similiter cætera: metum nonnunquam amovebant: ut Cic. pro Milone, ne arma Pompeij contra se disposita putarent, laboravit: nonnunquam adhibebant, ut idem in Verrem facit: dabant etiam operam, ne ostentarent in principiis curam. Non semper autem exordio utebantur, sed in honestis in parvis etiam atq; frequentibus causis, ab ipsa re omisso oxordio incipiebant.

Quinct. li. 4. cap. 1.
Laus Judicum est cũ utilitate causæ jungenda.
Actio. 2.
Aristot. Rhet. lib. 3. cap. 14.
Quinct. li. 4. cap. 1.

De Exordio in exornatione, & deliberatione.

Cap. VII.

PRæter ea, quæ de exordio dicta in genus demonstrativum facile transferri possunt, illud est notandum: exordia in eo esse maximè libera, ut Aristoteles existimat. Nam & longè à materia duci, & ex aliqua rei vicinia possunt. In deliberatione verò sæpè nulla, vel brevia esse debent. Non enim supplex ut ad judicem venit orator, sed hortator atque autor. Quare cum in principio utetur, proponere, quâ mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortarique ad se breviter dicentem audiendum.

In exornatione principia sunt maximè libera.
Rhetor. ad Alexan. cap. 13. &
Quinct. li. 3. cap. 8.
Quinct. li. 3. cap. 3. in Part.

De Narratione. Cap. VIII.

NArratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei. Oportebit autem eam tres habere res, ut brevis, ut aperta, ut probabilis sit: per quas efficitur, ut auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autem brevis narratio, si constet simplicibus verbis, & semel unaquæque res dicatur: tum etiam si reciderimus omnia, quibus sublatis neque cognitioni quicquam, neque utilitati detrahatur: non tamen inordinata debet*

Narratio debet esse brevis, aperta & probabilis.
Quinct. li. 4. cap. 2. in Part.

 esse bre-

esse brevitas, alioquin sit indocta. Erit autem perspicua, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interrupto narrabitur. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabantur consentient: cujusque facti, & eventi causa ponetur: si testata dici videbuntur, si cum hominum opinione, autoritate, si cum lege, cum more cum religione conjuncta: si probitas narrantis significabitur: si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides. Ciceroni vehementer placet ut jucunda, & suavis sit narratio: eamque suavem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates.

Narratio jucunda sit & suavis.

In Part. & 2. De orat. & Quinct. lib. 4. c. 2.

Quando Narratione utendum. Cap. IX.

In judiciis quando utendum esset, aut non esset narratione, id erat consilii. Nec enim si nota res esset, nec dubium erat quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec si adversarius narraverat, nisi si refellebatur. In exornatione verò narratio non erit ulla, quæ necessariò consequatur exordium, sed si qua inciderit, cum aliquid ejus, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione, præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sanè sæpè in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentium, suasio autem futurarum. Privata certè deliberatio narrationem nunquam exiget ejus duntaxat rei, de qua dicenda sententia est, quia nemo ignorat id de quo consulit: extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpè est etiam illa quæ ordinem rei docet, necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

Aristot. Rhet. lib. 3. cap. 16. Cic. in Par. Quinct. li. 3. cap. 8.

De Con-

De Confirmatione. Cap. X.

SEquitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamenta causæ conjuncta, & infirmandis contrariis, & nostris confirmandis, namque una in causis ratio quædam est ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet, ea autem ad confirmationem, & reprehensionem quærit. Sed quia nec reprehendi quæ contradicuntur possunt, nisi tua firmes, neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas: idcircò hæc & naturâ, & tractatione, & utilitate conjuncta sunt. Tota enim spes vincendi ratioq́; persuadendi in hac parte posita est. Nam cùm argumenta nostra exposuerimus, contrariaq́; dissolverimus, absolutè nimirum erit à nobis oratoris muneri satis factum. Vtrumque igitur poterimus commodè facere, si constitutionem causæ cognoverimus.

De orat. 2.

Tota spes vincendi est in confirmatione.

Ad Heren. lib. 1.

Quid sit Status. Cap. XI.

STatus est quæstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur, ut sit intentio accusatoris: Sylla conjurasti cum Catilina: depulsio verò defensoris: non conjuravi: ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio, conjuravitne Sylla an Catilina? quam quæstionem vel statum, vel constitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quòd ibi sit primus causæ congressus, vel quod in eo causa consistat.

Status nascitur ex prima causarum conflictione.

Quinct. li. 3. cap. 6.

Quod sint Status. Cap. XII.

CVm tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, sit, necne: quid sit, quale sit: fit ut constitutiones quoque tres sint. Prima conjecturalis, in qua, sit, necne, quærimus, ut sit, necne, insidiatus Miloni Clodius? secunda autem nominis vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum, investigamus, ut, fueritne Cæsar Rex, an Tyrannus, an Di-

Status sunt 3.

Cicer. in Top. in Part.

Quinct. li. 3. cap. 9.

Status qualitatis

quid sit. Status qualitatis habet partes duas.

ctator; tertia, in qua de utilitate, honestate, æquitate disseritur, deque his rebus, quæ his sunt contrariæ, ut, Rectène fecerit Romulus, cum fratrem interfecit? Ejus constitutionis partes sunt duæ: quarum una absoluta, altera assumptiva nominatur.

Ad Heren. lib. 1. Cic. de Inven. lib. 1. Quinct. l. 7. cap. 4.

Absoluta est, cum idipsum quod factum est, ut aliud nihil foris assumatur, rectè factum esse dicimus. Ea est hujusmodi: Pater filium verberavit, is injuriarum cum patre agit, pater nihil aliud defendit, nisi licere filium à patre verberari. Assumptiva est, cum aliud necessariò foris assumiter, ut jure factum esse aliud confirmemus: ut, Milo damnetur, nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones & in exornatione, & in deliberatione; & in judicio reperiuntur.

De Ratione, firmamento, & judicatione.

Cap, XIII.

Ratio offertur à reo.

Cic. in Par. Ad Heren. lib. 1. De invent. 1. Quinct. lib. 3. ca. 11.

Firmamentum est quo ratio rei labefactatur.

Rationem apellant oratores eam, quæ affertur a reo, depellendi criminis causa, quæ nisi esset, quod defenderet non haberet: firmamentum autem quod contra ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatione stare non potest. Ex rationis autem, & ex firmamenti conflictione & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam judicatione appellant, in qua, quod deveniat in judicium, & de quo disceptetur, quæri solet, hoc modo: Orestes cum confiteatur, se interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, pervertit defensionem: ergo affert eam. Illa enim inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem, defensoris firmamentum ab accusatore subijcitur, hoc modo: Sed non abs te occidi tamen, neque indamnatam pœnas pendere oportuit. Ex conjunctione rationis & firmamenti judicatio constituitur, hoc modo. Cùm dicat Orestes se patris ulciscendi

causa

causa matrem occidisse, rectum ne fuerit à filio sine indicio Clytemnestram occidi? Ergò hac ratione judicationem reperire convenit, ad quam, omnem rationem totius orationis conferri oportebit. Nam primus status diffusam habet quæstionem: rationum veræ & firmamentorum contentio adducit in angustam disceptationem: Ea in conjectura nulla est: nemo enim ejus quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaque in his causis eadem & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

In conjunctura eadē & prima constitutio & judicatio est extrema.

Quo statu quæstio, quæ in scripto existit, contineatur. Cap. XIV.

Quatuor modis in scripto existit controversia.

SÆpè ex scripti etiam interpretatione existit contentio, quod quatuor modis potest contingere. Aut enim defenditur non id scriptum dicere, quod adversarius velit, sed aliud: id autem contingit cum scriptum ambiguum est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint: tum opponitur scripto voluntas scriptoris: cum scripto scriptum contrarium affertur: aut cum ex eo quod scriptum est, aliud quoque quod scriptum non est ducimus. Ita sunt quatuor genera, quæ controversiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, scriptura contraria, ratiocinatio. Anbiguum hoc modo. Testamento quidam jussit poni statuam auream hastam tenentem: quæritur, Statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materia. Ex discrepantia verò scripti & voluntatis; ejusmodi oritur controversia. Lex est, peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur: cùm hostes murum ascendissent, peregrinus eos depulit, petitur ad supplicium, ille voluntatem allegat scriptoris. Ex contrariis scripturis hoc modo existit contentio: lex est, Vir fortis optato præmium, quod volet: & altera lex, est

Quinct. li. 7. cap. 5. Cic. lib. 1. de Invent, Aut. ad. Her. lib. 1.

Ambigui controversia. *Quinct. li. 7. cap. 9.*

Discrepantia scripti & voluntas.

Idem lib. 6. cap. 6. Idem lib. 6. cap. 7.

lex est, Magistratus ab arce ne discedito: Magistratus qui fortiter egit, optat hoc præmium ut ab arce liceat discedere: lex ille posterior opponitur, ipse verò priore se tuetur. In ratiocinatione verè quæritur, an ubi propria lex non est, simili sit utendum? ut lex est, lanas Tarento vehere non liceat? quidam oves vexit, & si nulla lex certa est quæ factum ejus nominatim prohibeat; tamen illa quæ similis est, accusatur. Itaque ex eo, quod certum est, id quod incertum est ducit hæc controversia: quod quoniam ratiocinando fit, nomen etiam ratiocinationis accepit. Hæc quatuor controversiarum genera, quæ in scripto nascuntur, semper in qualitatis statum cadere cum Cic. debemus existimare ut in primo genere disceptetur. Utram æquum sit ex differentibus sententiis accipi: in secundo verò, Verbane plus an sententia valere debeant: in tertio, utram legem sequi sit justius: in quarto, oporteatne legem similem ad factum, quod venit sine lege in judicium, accommodare.

Contrariæ leges.

Ratiocinatio.

Scripti controversiæ semper in qualitatis statu versantur.

De orat. 2.

Quomodo Status tractetur. Cap. XV.

2. De orat.

IUdicatio cum est constituta, proposita esse debet oratori, quo omnes argumentationes reperta ex inveniendi locis conjiciantur, quod satis est ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos tanquam thesauros aliquos argumentorum notatos habet. Quibus in mente & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum posita excitatis, nihil erit, quod in ullo dicendi genere oratorem possit effugere. Diligenter tamen ordinem, collationemque argumentorum attendet, & curabit, ut firmissimum quodque sit primum tum ea, quæ æquè excellant, serventur ad extremum: si quæ erunt mediocria (nam vitiosis nusquam oportet esse locum) in mediam turbam conjiciantur, Reliquum nunc est, quando de argumento-

Utilissimū est locos in mente & cogitatione defigere.

Quomodo argumenta debeant collocari.

mentorum locis, & causarum constitutionibus dictum est, ut rationem, qua expoliuntur ab oratore argumenta, quorum propria sedes est in confirmatione, accuratè doceamus.

De Argumentatione. Cap. XVI.

Quid argumentatio sit.

Cic. in Part.

Cic. lib. 1. de Invent.

Quinct. li. 5. cap. 12.

Quæ habeantur pro certis.

Idem lib. 5. cap. 10.

Probabilium genera sunt tria.

A*Rgumentatio est argumenti vel explicatio, vel artificiosa expolitio. Sed ea conficitur, cum ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumpseris, ex quibus id efficias, quod aut dubium aut magis probabile per se videtur: dubiis enim probari dubia quomodo possunt? Pro certis autem habemus: primum quæ sensibus percipiuntur, ut quæ videmus, audimus: deinde ea, quæ communi hominum opinione, atque scientia sunt comprobata, ut, afficiendos esse honore parentes. Præterea quæ legibus cauta sunt, quæ persuasione, si non omnium hominum, ejus certè civitatis aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta sunt, si quid inter utramque partem convenit: si quid probatum est, denique cuicunque adversarius non contradicit. Probabilium autem genera sunt tria, unum firmissimum, quod ferè accidit: ut, liberos à parentibus amari: alterum velut propensius, eum qui rectè valeat, in crastinum perventurum: Tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Adprobandum verò id quod est dubium, hoc modo id quod probabile est, potest adhiberi: sit dubium, an Catilina conjurarit, sumatur illud quod credibile est: Homines æris alieni magnitudine oppressos eos denique egentes, & sumptuosos, facilè adduci ut conjurent: Jam id quod dubium erat, efficitur probabile, Catilinam conjurasse. Sed hæc oratores non tenuiter more dialecticorum, sed copiosissimè expoliunt. Dicitur autem illa argumenti expolitio argumentatio, de*

cujus

cujus quatuor partibus, ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exemplo breviter & enucleatè disserimus.

De Rotiocinatione. Cap. XVII.

Συλλογισμὸς vel ἐ χειρημα Græcis appellantur.

Cic. lib. 1. de Invent. Quinct. li. 5. cap. 54. Ad Heren. lib. 1.

RAtiocinatio, *quam & syllogismum & epicherema Græci vocant, constat propositione, cum qua ejus ratio jungitur: deinde assumptione, & ejus probatione: postremò complexione. Propositio est, per quam, breviter locus is exponitur, ex quo omnis vis, oportet, emanet ratiocinationis. Propositionis verò approbatio est, per quam breviter id, quod expositum est, rationibus firmatum probabilius, & apertius fit. Assumptio, per quam id, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. Assumptionis approbatio, per quam id, quod breviter sumptum est, rationibus firmatur. Complexio, per quam id, quod conficitur ex omni argumentatione breviter exponitur: hoc modo: sit propositio. Melius gubernantur ea, quæ consilio geruntur, quam quæ sine consilio administrantur: deinde subjiciatur ratio. Exercitus enim is, cui præpositus est sapiens imperator, omnibus partibus commodius regitur, quam is, qui stultitia & temeritate alicujus administratur. Assumptio deinde ponitur. Nihil autem omnium rerum melius quam omnis mundus administratur. Assumptioni probatio adjungitur: Nam & signorum obitus, & ortus definitum quendam ordinem servant, & annuæ commutationes non modo semper eodem modo fiunt, verum ad utilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ. Tertio loco inducenda est complexio, quæ id refert quod ex superioribus partibus cogitur, hoc modo: Consilio igitur mundus administratur. Hæc uberius & doctius dicuntur in oratione, sed præcipiendi ratio hanc simplicem, & apertam brevitatem requirit.*

Propositio quid sit. Propositionis approbatio. Assumptio. Assumptionis approbatio. complexio.

Quod

Quod sint partes Ratiocinationis, Cap. XVIII.

EX supra dictis manifestum est, nihil referre sive tripartitam; sive quinque partitam putes esse hanc argumentationem, Commodior tamen illa partitio videtur esse; quæ in tres partes distributa est, quod fit, si propositionem & ejus rationem, unam partem existimemus: alteram verò assumptionem, & ejus exornationem. At si separes propositionem à ratione, & assumptionem ab exornatione, In quinque partes distributa erit. Cùm propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiam cum perspicua est nulli⁹ approbationis indiget. Quod si & propositio, & assumptio perspicuæ sint, utraque approbatione præterita ratiocinationem conficiemus; hoc modo: Summoperè virtus expetenda est: At prudentiam esse virtutem in confesso est. Summoperè igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater, poterimus, non semper à propositione ordientes, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam.

Nibil refert sive tripartitam, sive quinq; partitam ratiocinationem esse putemus.

Cice. lib. 5. de Invent. Quinct. li. 5 cap. 14.

Rectius existimatur ratiocinatio esse tripartita.

De invent. 1.

De Enthymemate. Cap. XIX.

ENthymema est imperfectus syllogismus, velut alij definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est, ex tribus igitur ejus patribus si una prætereatur, bipartita fit argumentatio, quod est enthymema, ut, omnes artes sunt expetendæ, igitur expetenda est eloquentia. Intelligitur enim assumptio. Propositione verò præterita fit enthymema, hoc modo. Eloquentia est ars: igitur expetenda. Optimum autem videtur enthymema quod fit ex pugnantibus, quod etiam solum enthymema quidam vocant, non quod non omnis argumentatio bipartita proprio nomine enthymema dicatur, sed ut Homerus

Enthymema est syllogismi pars, vel syllogismus imperfectus

Quinct. li. 3. c. 10. & 13.

Quinct. li. 5. cap. 14.

Cicer. in Topic.

Homerus propter excellentiam commune poëtarum nomen fecit suum.

propter excellentiam commune poëtarum nomen effecit apud Græcos suum: sic cum omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrarijs conficiatur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet. Ejus generis est illud

Pro Mil.

Cic. Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam si patetis per vos restitui posse, nolitis? Et illud Micipsæ ad Jugurtham apud Salustium. Quem alienum fidum invenies, si tuus hostis fueris: Enthymemate sæpius utuntur oratores, quam ratiocinatione: quod movit Aristotelem, ut Enthymema syllogismum oratorium esse diceret. Enthymema Quinctilianus commentum aut commentationem interpretatur, quo nomine cum possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propterea credunt bipartitam argumentationem enthymema appellatum, quod in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est præterita.

In jugur.

li.3. Rhet ca.1.& li.1. post.cap.1.

Vnde dictũ sit enthymema.

De Inductione. Cap. XX.

Quid sit inductio

Cic. lib. 4. de Invent.

INductio est oratio, quæ rebus non dubijs captat assensionem auditorum: quibus assensionibus facit ut illis dubia quædam res propter similitudinem earum rerum, quibus assenserint, probetur: vel, inductio est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus pervenit quo vult, hoc modo: Quod pomum generosissimum? puto quod optimum: & equus? qui velocissimus: & plura, in eundem modum: Deinde, cujus rei gratia proposita sunt: Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maximè excellet, erit generosissimus. Hoc genere argumentationis plurimum Socrates usus est, propterea quod nihil afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo quod sibi ille dederat, qui cum disputabat: aliquid conficere malebat, quod ille ex eo, quod jam concessisset, necessariò

Brevior inductionis definitio.

in Top.

Quinct. li. 5. cap. 11.

appre-

approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. Etenim sibi ipsi respondet orator. Poëtæ vehementer inductione delectantur: sed maximè omnium eam frequentavit Ovidius, apud quem & multa & præclara sunt exempla: nos uno erimus contenti. Probat ille ad consolandam uxorem hac inductione, asperas res & tristes segetem ac materiam esse gloria: *Aristot. 1. Met. c. 4. Cic. de Invent.*

Materiamq; tuis tristem virtutibus imple,
   Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troja fuisset?
   Publica virtutis per mala facta, via est,
Ars tua Tiphy jacet, si non sit in æquore fluctus?
   Si valeant homines, ars tua Phœbe jacet,
Quæ latet, inq; bonis cessat non cognita rebus,
   Apparet virtus, arguiturq; malis.

Trist. lib. 4. Eleg. 3.

Hoc in genere duo sunt diligenter cavenda, primum ut illud, quod inducemus pro similitudine, ejusmodi sit, ut sit necesse concedi: deinde ut illud, cujus confirmandi causa fiet inductio, simile ijs rebus sit, quas res quasi non dubias ante induxerimus. Quæ sunt in hoc genere cavenda.

De Exemplo. Cap. XXI.

EXemplum est inductio imperfecta, vel, quod idem est, Inductio Rhetorica Cicero pro Milone. Negant intueri lucem esse fas ei, qui ab se hominem esse occisum fateatur: in qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempè in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen P. Rom. comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. Aliqui Aristotelem summum in omni scientia virum temerè ausi sunt reprehendere, quod exemplum genus argumentationis fecerit: sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, majus quiddam perspexit: nimirum exemplum esse argumentum Exemplum est inductio inperfecta. *Arist. Rhet. 1. ca. & li. 2. cap 20. Quinct. li. 5. cap. 11. Locis supr. dictis & lib. 2.*

quidem

prior. c. 24. & lib. 1. post. c. 1.

Exemplum ex una re singulari aliam inducit.

quidem à similitudine, sed in argumentatione positum, efficere novum argumentationis genus, quòd à ratiocinatione & inductione sine controversia differt. Enthymema autem esse non potest. Cum in enthymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo verò ex una re singulari alia inducatur. Vnde fit ut sit quartum argumentationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, qua enthymema à syllogismo disjungitur.

De Epicheremate. Cap. XXII.

Ἐπιχείρημα.

Quinct. li. 5. cap. 14.

Epicherema est aliquando breviter comprehensa ratiocinatio.

Pro rege Dejot.

QVamvis argumentationis partes omnes sint jam expositæ, tamen operæ pretium fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilemma sit, explicare. Nam authores, & quidem gravissimi eorum mentionem fecerunt. Ea ubi explicata fuerint, facilè intelligetur, cur novæ argumentationis partes non debeant existimari. Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nunquam eam argumentationis partem, quam Cicero Ratiocinationem appellavit, de qua paulo ante dictum est. Aliquando etiam epicherema vocant breviter comprehensam ratiocinationem, cujus omnes partes in unam conferuntur, hoc modo: Sine causa dominum servus accuset? Similis enim est locus apud Cic. pro rege Dejotaro, quem servus apud Cæsarem accusabat: En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominũ servus accuset: ubi vehemens argumentũ Epicheremate inclusum & involutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio si hoc modo evolveris: Sine causa non debet dominũ servus accusare: hic medic⁹ est servus Dejotari: nõ igitur debet sine causa dominum accusare.

De Sorite. Cap. XXIII.

Σωρείτης.

Nisi Soritis esset Latino sermone.

SOrites contra multas argumentationes acervatim convolvit atque complectitur, unde nomen etiam

etiam invenit. Cicero scripsit de eo in libris de divinatione his verbis: Si necesse sit, inquit, Latino verbo liceat acerualem appellare, sed nihil opus est: ut enim ipsa Philosophia, & multa verba Græcorum sic Sorites satis latino sermone tritus est. Pulchrum in primis est ejus exemplum apud eundem Ciceronem.

tritus, posset acervalis appellari.

Lib. 5. de divi. 3. Off.

Atque si etiam hoc natura præscribit, ut homo homini quicunque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit: necesse est secundum eandem naturam, omnium utilitatem esse communem. Quod si ita est, una continemur omnes, & eâdem lege naturæ: idq; ipsum si ita est, certè violare alterum lege naturæ prohibemur: verum autem primum, verum igitur & extremum. Sed apertissimè concludit Sorites ille, qui est in quinta Tusc. propositum enim erat probare. Quod esset honestum, id solum esse bonum: id autem sic probat: Etenim quicquid sit, quod bonum sit, id expetendum: quod verò approbandum, id certè approbandum: quod vero ad probandum, id gratum acceptumq; habendum: Ergò etiam dignitas ei tribuenda est. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod sit honestum, id sit solum bonū.

Vulgo appellatur argumentatio à primo ad ultimum.

in 5. Tusc.

In quo Sorite cum per sex quasi gradus ad complexionem parveniatur, quinque ratiocinationes inclusæ sunt. Sed hoc argumentandi genus sæpè solet esse fallax atque captiosum: dum enim minutim & gradatim multa adduntur, periculocissima respondendi tela texitur, retexere igitur oportet, & seorsum singula considerare: sic facilius universa frangentur. In hoc disputandi genere frequentes fuerunt Stoici, & Zeno qui eorum inventor & princeps fuit Sed maximè omnium illo delectatus dicitur Chrysippus, ut Socrates inductione.

Sorites sæpè fallax est, atque captiosus.

Cicer. in Aca.

Quomodo sit soriti resistendum.

De Dilemmate. Cap. XXIV.

Δίλημμα. Quid sit dilemma. Cicer. de invent. 1 Orator. 1. Unde dictũ sit dilemma.

Dilemma est, in quo utrum concesseris reprehenditur: Cicero patriam cum Catilina sic agentem indicit: Quamobrem discede, atq; hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin falsus, ut tandem aliquãdo timere desinam. Et in epistola ad Quintum Fratrem: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa lenitas. Dictum est autem dilemma, quòd ita utrinq; premat, ac urgeat, ut ex alterutra parte capiat adversarium: qua de causa cornutus etiam syllogismus vocatur: sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, ut qui alterum effugerit, in alterum incurrat. Cicero complexionem appellat. Ea si vera est nunquam reprehendetur: sin falsa, duobus modis diluetur, aut cõversione, aut alterius partis infirmatione. Cùm viderem, inquit Varro apud Ciceronem Philosophiam, Græcis litteris diligentissimè explicatam, existimavi, si qui de nostris ejus studio tenerentur, si essent Græcis litteris eruditi, Græca potius quam nostra lecturos: sin à Græcorum artibus & disciplinis abhorrerent ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non possunt. Itaq; ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possunt, nec docti intelligere curarent. Hoc dilemma deinde Cic. in eum convertit hoc modo: Imò verò & Latina legant, qui Græca non poterunt, & qui Græca poterunt, non contemnent sua. Veterum scriptis celebrata est conversio ea, qua Evathlus discipulus Protagoræ Præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessarium, tamen indoctis Latinè scribendo consuli debere. Non est autem, cur quisquam existimet conplexionem genus esse argumentationis à quatuor illis,

Dilemma Ciceroni est complexio. De Invẽt. 1. Cõmplexio falsa duobus modis diluitur. In Act. li. 1.

Evathlus convertit in præceptorẽ Protagoram ipsius dilẽma: Gel. lib 5.

tuor illis, de quibus suprà dixi, diversum. Est autem ratiocinatio imperfecta, quæ à duabus partibus contrariis ducitur, cui si assumptionem subjunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas; sin autem exorabiles, summa lenitas: sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles: igitur in illis summa est acerbitas, vel summa lenitas.

Quomodo ex dilemmate fiat ratiocinatio perfecta.

De Confutatione. Cap. XXV.

E*Xpositis generibus argumentationum, reliquum est, ut rationem, qua refutandæ ac reprehendendæ illæ sunt, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quæ dicta sunt ab adversario debent utrinq; dissolvi, & hæc est propriè reprehensio, quàm cum confirmatione, usu, & natura, & tractatione conjunctam esse diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando adversariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut elevatur. Hoc fonte inventione eodem utetur, quo utitur confirmatio, propterea quod quibus ex locis aliqua res confirmari potest, ex iisdem dilui etiam possit. Quare inventionem & argumentationem, expolitionem sumptam ex illis, quæ ante præcepta sunt, hanc quoq; in partem orationis transferri oportebit. Sed ut facilius ea, quæ contradicentur, diluere aut infirmare possimus, observare debemus, aut totum esse negandum, quod in argumentatione adversarius sumpserit, si perspicuè falsum erit: ut pro Clu. Cicero eum, quem dixerat accusator epoto poculo concidisse, negat eodem die mortuum: aut redarguenda esse ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primum dubia sumpta esse pro certis, deinde etiam in perspicuè falsis eadem posse dici. Tum ex iis quæ sumpserint, non effici quæ*

Refutatio dupliciter accipi potest.

Quinct. li. 5. cap. 3.

Cic. de orat. 2.

De Invent. 1.

Eodem inventionis fonte utuntur confirmatio & confutatio. Quæ sint observanda, ut quæ contradicũtur, diluere aut infirmare possimus.

Quinct. li. 5 cap. 13.

Cic. in Par.

velint. Accedere autem oportet ad singula, sic universa facilius frangentur.

Quomodo sint argumentationes oratoriæ tractandæ. Cap. XXVI.

Quinct. li. 5. cap. 14. Oratio non debet syllogismorũ & ẽthymematũ turba esse conferta. Locuples & speciosa vult esse eloquentia. In argumẽtando varietas est adhibenda. *Cicer. in Par.*

IN oratione insunt aliquando & ratiocinationes breviter conclusæ, & aperta enthymemata, & inductiones, atq; exempla subtili quadam & brevi oratione comprehensa. Quod ut reprehendendum non est, ita diligentissimè est curandum, ne syllogismorum & enthymematum turba conferta oratio sit: dialecticis enim disputationibus, quam oratoriis actionibus erit proprior ac similior: quod longè aliter esse debet. Locuples enim & spatiosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis, & crebris, & in unam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam servitute, & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non semitis sed campis: nec uti fontes angusti fistula colliguntur, sed ut latissimi amnes totis vallibus fluat: ac sibi viam, si quando non acceperit, facit. Adhibebatur in argumentando varietas, & jucunda quædam distinctio: figuris verborum, & ornamentis sententiarum argumentatio expoliatur. Quo fuerit enim uberior, ac suavior, eo etiam erit credibilior. Nunc sequitur ut de peroratione dicamus.

De Peroratione. Cap. XXVII.

Perorationis duæ sunt partes, amplificatio & enumeratio. *Cic. in Par.* Affectus sunt in exordio &

EXtrema pars orationis est peroratio, quæ divisa est in duas partes, amplificationem & enumerationem. Augendi autem & hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa. Omnes enim affectus, etiam si quibusdam videntur in procemio atque peroratione sedem ha-

dem habere, in quibus sanè sunt frequentissimi, tamen aliæ quoque partes recipiunt, sed breviores, ut cum ex his plurima sint reservanda, at hic, si usquam, totos eloquentiæ aperire fontes licet; hic denique efficiendum est oratori, ut non modò auditores qui sua sponte sedant, & quò impellit ipse, inclinant atque propendent, penitùs incitentur, sed ut quietos etiam & languentes possit vi orationis permovere, in quo & si plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ rectè à bono poëta dicta est Flexanima, atque omnium regina rerum oratio, ut non modo inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam adversantem & repugnantem, ut imperator bonus ac fortis, capere possit. Quod usque eo magnum est atque præclarum, usque eò admirabile, ut in eo penè sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de amplificatione dicta sunt, valde congruunt: sed illud caput est, quo optimi & gravissimi autores una voce consentiunt, ut omnes animi motus, quos orator adhibere volet auditoribus, in ipso oratore impressi sint, atque injusti. Neque enim facilè est perficere, ut, incitentur alii, nisi is qui dicit, iis ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult, permoveatur. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit: sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam & ardens accesserit. Primum est igitur, ut apud eum, qui dicit valeant ea, quæ valere apud auditores volet: afficiaturque prius, quam afficere conetur. Nihil autem opus est simulatione & fallaciis, ut toties omni animi motu concitetur orator. Ipsa enim natura orationis ejus, quæ suscipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipsum magis etiam,

Peroratione frequentissimi, in narratione & confirmatione breviores.

Quinct. li. 6. cap. 1.

In peroratione penitus incitandi sunt auditores.

2. De orat.

Magnam vim habet omnium regina rerũ oratio.

Cicer. 2. de orat.

Quinct. li. 6. cap. 2.

Hor. in art. poët.

Quâ ratione moveatur is qui dicit.

Quinct. li. 6. cap. 2.

Cicero in perorando fuit vehementissimus.

tiam, quam quenquam eorum qui audiunt, permovet. Miram etiam vim habet; in hoc ipsas imagines rerum absentium ita complecti animo, ut eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur; has quisquis benè conceperit, is erit in affectibus potentissimus.

Pro Mil. Pro C. Rabirio Posthum. Cic. in Par.

Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicant multæ Ciceronis perorationes: ut pro Milone, ubi ait: Sed finis sit: neque enim præ lachrymis jam loqui possum, & hic se lachrymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio posthumo: Sed jam quoniam, ut spero, fidem quam potui, tibi præstiti Posthume, reddam etiam lachrymas, quas debeo. Et paulò post. Jam indicat tot hominum fletus, quam sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem. Aliis autem effectibus aliæ ejusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnunquam laudatori, suasori non sæpè, accusatori sæpius quam reo necessaria. Hujus tempora duo sunt: si aut materiæ diffidas eorum, apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis: vel si frequentatis firmamentis, vim esset habitura causa majorem. Quæ autem repetimus, quam brevissimè dicenda sunt; & quod Græco verbo patet, decurrendum per capita: nam si morabimur, non jam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio. Quæ autem enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententiis, & figuris utique varianda: alioquin nihil est odiosius recta illa repetitione, velut memoriæ auditorum diffidentis. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta, videatur esse puerilis.

Enumerationis duo sunt tempora.

Quinct. li. 6. cap. 1.

Ἀνακεφαλαίωσις.

Quæ enumerantur, cum pondere aliquo dicenda sunt & varietate.

Cic. in Par.

DE ARTE RHETORICA LIBER TERTIVS.

De Elocutione. Cap. I.

PRoximo libro ratio inventa collocandi atque disponendi explicata est; Hic jam elocutionis rationem tractabimus, in qua oratorem excellere, cætera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inventor, aut compositor, aut actor hæc complexus est omnia, sed & Græcè ab eloquendo Rhetor, & Latinè eloquens dictus est. Cæterarum enim rerum quæ sunt in oratore, partem aliquam sibi quisque vendicat, dicendi autem, id est, eloquendi maxima vis huic soli conceditur. Eloqui autem est, omnia quæ mente conceperis promere; atque ad audientes proferre. Sine quo supervacua sunt priora, & similia gladio condito; atque intra vaginam hærenti. Hoc itaque maximè docetur: hoc nullus nisi arte assequi potest: hoc studium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio: hic omnis ætas consumitur: hoc maximè orator oratore præstantior; Ideoq; M. T. inventionem quidem ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris. Eum autem eloquentem, id est, in eloquendo excellentem putat, qui ita dicit, ut probet, ut delectet, ut flectat, Sed probare necessitatis est; delectare suavitatis, flectere verò victoriæ. Hæc cum ita sint, meritò tertius hic liber; qui elocutionis præcepta continet, ut duobus superioribus utilior est, sic etiam erit aliquando longior.

Cicic. in ora.

Et apud Græcos & apud Romanos, ab eloquendo nomen accepit orator.

Quinct. lib. 8. in proœm.

Quid sit eloqui.

Cætera omnia supervacua sunt sine elocutione.

2. De orat.

Eloquens est qui ita dicit, ut probet, ut delectet, ut flectat:

In orat. 2.

Quatuor in elocutione.

Quæ in Elocutione spectanda sint. Cap. II.

HÆc in elocutione spectanda sunt, ut Latinè, ut planè, ut ornatè, ut ad id quodcunq; agetur, aptè con-

3. De orat. *congruenterque dicamus. De oratione puri diluci-*
Verborum delectus origo est eloquentiæ *dique sermonis, & si magni eum facere debemus, cùm verborum delectus origo sit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non est. Nam traditur literis doctrinaque*
Cæsar. *aut puerili, & consuetudine sermonis quotidiani, & le-*
Ci. in Bru. *ctioni veterum oratorum & poëtarum confirmatur.*
2. De orat. *Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera, dici postulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, ut sit quàm maximè jucunda; quàm maximè in sensus eorum qui audiunt, influat, & quam plurimis sit rebus instructa.*

3. De orat.

De Ornatu, Cap. III.

ORnatur igitur oratio genere primum, & quasi colore quodam & succo suo, nam ut gravis, ut suavis, ut erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut sensus, ut dolores habeat quantum opus sit, non est singulorum articulorum, in toto spectantur hæc corpore. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos qui audiunt, & quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet. Sed volenti ornatè dicere, diligentissimè sylva rerum primum sententiarumque comparanda est. Rerum enim copia verborum copiam gignit: & si est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, existit ex rei natura quidam splendor in verbis, facileque suppeditat omnis apparatus, ornatusque dicendi.

Genus dicendi eligẽdum est quod sine satietate delectet.

Rerum copia verborum copiam gignit.

De Ornatu orationis. Cap. IV.

OMnis oratio conficitur ex verbis, quorum primum nobis ratio simpliciter videnda est, deinde conjunctè. Nam est quidam ornatus orationis qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis conjunctisque

Ornatus orationis aut est in singulis verbis, aut in conjunctis.

ctisque constat. Ergò utemur verbis: aut iis quæ propria sunt & certa quàsi vocabula rerum, penè una nata cum rebus ipsis, aut iis quæ novamus & facimus ipsi. Cic. de or. 3. in Part.

De Verbis simplicibus. Cap. V.

VErba simplicia natura sunt alia consonantiora, grandiora, leviora, & quodammodo nitidiora; alia contra. Consonantiora enim sunt, quanquam moderatio, & concertare, quàm etsi, modestia, & confligere grandiora, immanis contrucidare, optimus, officiosissimus; quàm hæc, magnus, necare, bonus, officiosus. Nitidius etiam bos, quàm vacca. Ut syllabæ autem è literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magis vocalia: & quo plus quæque spiritus habet, eo pulchrior; & quod facit syllabarum, idem verborũ quoque inter se copulatio, ut aliud alii junctum melius sonet. In universum quidem optima simplicium creduntur, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt jucundissima. Et honesta quidem turpib⁹ potiora semper, nec sordidis unquam in oratione erudita locus. Clara vero ac sublimia, materiæ modo cernenda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ humilia circa res magnas, apta circa res minores videntur. Et sicut in oratione nitidâ notabile est humilius verbum, & velut macula, ita à sermone tenui sublime, nitidumq; discordat, fitq; corruptum, quia in plano tumet. Sed hæc ferè aurium quodam judicio sunt ponderanda, in quo consuetudo etiam bene eloquendi valet plurimum. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quæ orator afferat ad illustrandam atque exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut novatum, aut translatum, de singulis breviter dicamus.

Verba simplicia alia sunt consonantiora & grandiora & niditiora.

3. De orat. in Part. 6. Quinct. lib. 8. cap. 6.

Optima simplicium, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt jucundissima.

Cic. & Qu. ex Arist. Rhetor. lib. 3. cap. 7.

Verba clara & sublimia materiæ modo cernenda sunt.

Quæ sunt verba inusitata.

De Verbis inusitatis. Cap. VI.

3. De orat. *INusitata sunt prisca ferè ac vetusta, & ab usu quotidiani sermonis jam diu intermissa, quæ sunt poëtarum licentia liberiora, quam oratorum: eoq; ornamento acerrimi judicij P. Virgilius unicè est usus.* Quinct. li. 8. cap. 10. Æn. 1. & 2. *Olli enim, & quia nam, & ponè, pellucent, & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis imitabilem arti autoritatem. Habet etiam in oratione poëticum aliquod verbum dignitatem, si rarò etiam & in loco adhibeatur. Neque enim est cur illud quisquam fugiat dicere, ut Cælius, sobolem aut effari, aut nuncupari, & alia multa: quibus loco positis grandior atque antiquior oratio sæpè videri solet.*

De Verbis novis. Cap. VII.

Quatuor modis verba novantur. *NOvantur autem verba, quæ ab eo qui dicit ipso gignuntur ac fiunt, aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adjunctione verborum.* 2. De orat. Syllaturit, fimbriaturit sobolescere, lente fervere & ignescere, similitudine sumit novata. *Similitudine: ut Syllaturit, à Cicerone formatum est, & ab Asinio, fimbriaturit, ad similitudinem verbi proscripturit, & à Livio, sobolescere, & ignescere dictum est, ut fervescere. Imitatione facta sunt tinnio, rugio, clangor, murmur, aliaq; permulta. Inflectione, ut à bibo, bibosus inflexit Lambertus Mimographus. Adjunctione versuti loquus; & expectorare novavit Ennius. Sed Græcis magis concessum est fingere, audendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remediis præmuniendum est, ut ita dicam, si licet dicere Quodammodo, Permitte mihi sic dicere. In quo non falli judicium nostrum, solicitudine ipsa manifestum erit. Nunc quoniam de verbis inusitatis & novis dictum est, de tropis, nam illis verba transferuntur, exponamus.* Ad At. lib. 9. in ep. 12. Liv. 26. ab urb. cond. Lib 4. car. ad. 7. Geo. 2. & Aen. 9. Quinct li. 8. cap 3.

De Tropis. Cap. VIII.

TRopus est verbi, vel sermonis à propria significatione in aliam cum virtute mutatio: ut cùm dicimus, lætas segetes, verbum lætus, à propria significatione, qua lætos homines dicimus, ad segetes cum virtute transfertur. Sunt autem tropi numero undecim. In uno verbo septem, Metaphora. Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia, Catachresis, Metalepsis. In oratione verò quatuor, Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton & hyperbole: de quibus tametsi nondum de eo dicamus ornatu, qui ex conjunctis continuatisque verbis constat, breviter scribemus, ne iterum de tropis disserere cogamur.

Quid tropus sit.

Tropi numero sunt undecim septem in uno verbo, quatuor vero in oratione.

De Metaphora. Cap. IX.

INcipiamus igitur ab eo, qui cùm frequentissimus est tum longè pulcherrimus, translatione dico, quæ Metaphora Græcè vocatur. Latissimè enim patet. Eam necessitas genuit inopia coacta, & angustiis, post autem delectatio jucunditasq; celebravit. Nam ut vestis frigoris depellendi causa reperta primò, post adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis & dignitatem: sic verbi translatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. Est autem translatio, cùm nomen aut verbum propter similitudinem transfertur ex eo loco, in quo proprium est, in eum, in quo proprium deest, aut translatum proprio melius est. Id faciamus, aut quia necesse est, aut qui significantius, aut quia dicentius. Nam gemmare vites, luxuriem esse in herbis, lætas segetes etiã rustici necessitate dicunt. Oratores durum hominem aut asperum. Non enim proprium erat, quod darent his affectionibus nomen. Jam incensum ira, inflammatum cupiditate, & lapsum errore, significandi gratia.

Μεταφορά. Translatio cum frequentissimus tropus est; tum longe pulcherrimus.

Afr. Rhet. lib. 5. c. 2. Quinctil. lib. 8. cap. 8. Aut. ad Heren. l. 4. Quinctil. lib. 8. cap. 6.

Nibil

Pro Milo 3. De orat.

Nihil enim horum suis verbis, quam his accersitis magis proprium erat. Illa adornatum, lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina, ut Cicero pro Milone, Clodium fontem ejus gloriæ vocat: & alio loco segetem, ac materiam. Illud autem admirandum videtur, quid si quod omnes translatis, & alienis magis delectantur verbis, quam proprijs & suis. Nam si res suum nomen & proprium vocabulum non habet, ut pes in navi, ut in vite gemma, necessitas cogit, quod non habeas aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multò magis, si sunt ratione translata, delectant. Causa autem illa est, quòd translatio est similitudo ad unum verbum contracta: similitudine autem mirificè capiuntur animi: eo tamen distat, quod illa comparatur rei, quàm volumus exprimere; hæc pro ipsa re dicitur. Comparatio est, cum dico fecisse quid hominem ut leonem translatio, cum dico de homine, leo est.

Mirandum est cur homines tantopere delectentur translatione & ejus rei causâ. *Aristot. 6. Top. c. & Rhet. 1. c. 4. Quinct. li. 6. c. 6. Cic. 3. de orat.*

Quotuplex sit Translatio. Cap. X.

Translationis vis est quadruplex. *Quinct. li. 8. cap. 6.*

METaphoræ autem vis omnis quodruplex est. Cùm in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: ut Livius Scipionem à Catone allatrari solitum refert. In anima pro aliis generis ejusdem sumuntur: ut, concentu virtutum nihil est suavius. Aut pro rebus animalibus in anima: ut,

Dec. 4. l. 7. Æn. 2. Æn. 6.

Duo fulmina belli
Scipiades *Aut contrà:*
Sedet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

In quibus translationibus sit mira sublimitas.

Præcipuèque ex his oritur mira sublimitas, quæ audaci & proximè periculum translatione tolluntur, cum rebus sensu carentibus actum quendam & animos damus qualis est:

Pontem

—— Pontem indignatus Araxes.

& illa Ciceronis: Quid enim tuus ille Tubero distri- Æn. 8.
ctus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus il- Pro Lig.
le mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? Pro Mil.
In translatione primum fugienda est dissimilitudo, 3. De orat.
qualis est, in illo Ennij, Cæli ingentes fornices. De- Quæ sint in
inde videndum est, ne longè simile sit ductum; Syr- translatio-
tim patrimonij scopum libentius dixerim: Charyb- ne fugiēda.
dim bonorum, voraginem potius. Facilius enim ad 3. De orat.
ea, quæ visa, quam ad illa quæ audita sunt, mentis Quinct. li.
oculi feruntur. Sunt quædam & humiles translatio- 8. cap. 6.
nes ut saxea verruca quædam majores, quam res po- Frequens
stulat: ut, Tempestas commessationis: quædam mino- usus trāsla-
res: ut, Comessatio tempestatis. Vt modicus autem tionis exit
atque opportunus ejus usus illustrat orationem, ita in allego-
frequens & obscurat & tædio complet: continuus ve- riam & æ-
rò in allegoriam, & ænigma exit. Quod si vereare ne nigma.
paulo durior translatione esse videatur, molliendo 2. De orat.
est præposito sæpè verbo: ut, Si olim M. Catone mor- Quomo-
tuo pupillum senatum quis relictum dicat: paulo du- do durior
rius. sin: Vt ita dicam pupillum aliquanto minus est. metaphora
Et enim verecunda debet esse translatio, ut deducta molliri de-
esse in alienum locum, non irruisse, atque ut preca- bat.
rio, non vi venisse videatur. Diligenter etiam ca- Quinct. li.
vendum est, ne omnia quæ poëtis permissa sunt, con- 6. cap. 8.
venire orationi putemus; nec enim pastorem populi & 4. Georg.
autore Homero dixerim, nec volucres pennis remi- Æn. 6.
gare, licet Virgilius in apibus ac Dædalo speciosissimè Συνεκ-
sit usus. Modus autem nullus est florentior in singulis δοχὴ,
verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eoq; in Græcè in-
illo explicando meritò longiores fuimus. tellectio dicitur,

De Synecdoche. Cap. XI.

Aut. ad Heren.

S*Ynecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut* Quid sit Sy-
contra, aut ex antecedentibus sequentia intelli- necdoche,
guntur,

guntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus fit synecdoche, quos gravissimi scriptores tradiderunt. Ex parte totum intelligitur, ut ex puppi navis: ensis ex mucrone, aut ex tecto domus. Cicero: Mucrones eorum à jugulis nostris rejecimus. Huc pertinet, cùm vel ex uno pluris significantur. Livius: Romanus prælio victor, & Virgilius:

in Ca. 3. or. Lib. Æn. 2.

Hostis habet muros.

Vel genus ex forma, id est parte illi subjecta. Vir.

Dentesque Sabellicus exacuit sus.

Pro quovis suæ; vel ex materia res universa: qua ratione & ferrum pro gladio, & pinus pro navi, & aurum atque argentum pro aurea & argentea pecunia sumitur. Cicero: Homines instructi & certis locis cum ferro collocati. Contra verò & ex toto pars declaratur: ut in illo Virgilij.

Pro Cæc.

Æn. 12. Fontemque ignemque ferebant.

de quo genere est, cum aut è pluribus unus intelligitur Cicero ad Brutum: Populo, inquit, imposuimus, & oratores visi sumus: cùm de se tantum loqueretur: Aut è genere pars illa subjecta. Virgilius:

Æn. 2. Prædamq; ex vnguibus ales
Projecit fluvio. *pro Aquila.*

Ex antecedentibus sequentia monstrantur: ut cùm ait idem poëta,

Aspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci.

Eclog. 3. Quinct. li. 8. cap. 6.

Vt ex his perspicuum est, quæ hoc & proximo capite dicta sunt, translatio permovendis animis plerumque singnandis rebus, ac sub oculos subijciendis reperta est: synedoche variare sermonem potest, ut ex uno plures intelligamus, parte totum, specie genus, præcedentibus sequentia, vel contra, omnia liberiora poëtis quam oratoribus.

De Metonymia. Cap. XII.

Μετωνυμίαν.

M*Etonymia est tropus, in quo causas per effecta, vel*

vel effecta per causas, vel ex eo quod continet, id quod continetur, vel rem è signo intelligimus. Per causas effecta declaramus, cum inventor aut alicujus rei autor, pro re inventa ponitur. Virg. Gracia vel ὑπαλλαγήν. Aut ad He. Denominationem appel. Metonymia quid sit.

——onerantque canistris
Dona laboratæ Cereris.

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero: Lectitasse Platonem, studiosè audivisse etiam Demosthenes dicitur. Ex effectis autem causa significatur, cùm sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus pro scelerato. Hinc mæstum timorem, tristem senectutem, & pallidam mortem, eleganter optimi dicunt autores. Virgilius: Æn. 8. De clar. or.

Mæstumque timorem Mitrite.

Horatius:

Pallida mors aquo pulsat pede pauperum tabernas.
Regumque turres.

Ex eo quod continet, id quod continetur venustè etiam intelligitur. Sic benè moratæ urbes vocantur, sic seculum felix: sic Roma pro Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur. Virgil. Æn. 1.

Cælo gratissimus amnis, *id est, Cælestibus,* Æn. 7.

Cicero: ut omittam illis omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa dicendi vis & inventa est & perfecta. Athenas dixit pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cùm ex possessore res quæ possidetur: aut ex duce exercitus significatur. Virgilius? De orat. De clar. or.

Iam proximus ardet.
Vcalegon: *id est, Vcalegontis domus.* Æn. 2.

Sic hominem devorari, cujus patrimonium devoratur: & ab Annibale apud Cannas cæsa saxaginta millia dicimus, id est, ab ejus copiys: E signo denique res monstratur: unde toga quæ pacis erat insigne & otij, pro

tij, pro pace : & fasces usurpantur pro magistratu. Virg.

In orat. 2. Non illum populi fasces, non purpura Regum Flexit.

Georg. 2. *Metonymiam, ut ait Cicero, Rhetores hypallagen vocant.*

Ἀντονομασίαν.

De Antonomasia. Cap. XIII.

Græci, Auto. ad Her. li. 4. vocat Nominationem. Antonomasia quid sit.

Antonomasia ponit aliquid pro nomine: ut Eversor Carthaginis & Numantiæ, pro Scipione, & Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cicerone. Epitheton autem, sive Latinè malis dicere appositum, non est tropus, quia nihil vertit. Necesse est enim semper, ut id, quod est oppositum, si à proprio diviseris, per se significet, & faciat Antonomasiam. Nam si dicas. Ille qui Carthaginem & Numantiam evertit, Antonomasia est, si adjeceris, Scipio, appositum. Apposito & frequentius & liberius poëtæ utuntur, namq; illis satis est convenire verbo, cui apponitur: & ita Dentes albi, & humida vina apud eos non reprehenduntur. Apud oratorem nisi aliquid efficitur redundat. Tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus est; qualia sunt, ô scelus abominandum, ô deformem libidinem! Exornatur autem res tota maximè translationibus Cupiditas effrenata, & insanæ substructiones. Solet etiam fieri alijs adjunctis Epitheton tropis, apud Virgil. Turpis egestas & tristis senectus. Veruntamen talis est ratio hujus virtutis, ut sine appositis unda sit & velut incompta oratio, ne oneretur tamen multis. Nam fit longa & impedita.

Arist. Rhet. lib. 3. cap. 3. Quinct. li. 8. cap. 6. Æn. 6.

Ὀνοματοποιΐαν, *Græci.*

De Onomatopæia. Cap. XIV.

Aut. ad Her. nominationem appel. li. 4. Onomato

Onomatopæia, id est fictio nominis, Græcis inter maximas habita virtutes. Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per Onomatopæiam posita, qui primi sermonem fecerunt aptantes affectibus nomen. Nam mugitus & sibilus, murmur,

mur, & vagitus, aliaque quamplurima inde vene- pæia vix
runt. Ac nunc raro & cum magno judicio hoc genere latinis per-
utendum est: ne novi verbi assiduitas odium pariat: mittitur.
sed si commodè quis eo utatur, & raro: non modò Quinct. li.
non offendet novitate, sed etiam exornabit oratio- 8. cap.6.
nem.

De Catachresi. Cap. XV.

ABusio, quam κατάχρησιν appellant, est quæ ver- in Orat.
bo simili, & propinquo, pro certo & proprio ab-
utitur, hoc modo; vires hominis breves sunt, aut par-
va statura, aut longum in homine consilium, aut uti
pauco sermone, aut cùm grandem orationem pro
magna, minutum animum pro parvo dicimus: sic
Virgil.

Instar montis equum divinâ Palladis arte
Ædificant. Et, quia potinus omnia Æn. 2.
Perlegerent oculis. Æn. 6.

Sic pyxides cujuscunque materiæ sunt, & parricida
matris quoque aut sororis interfector dicitur. Abu- Quinct. li.
timur autem verbis propinquis, non solùm in ijs quæ 8. cap. 6.
nomen non habent, ut de pyxide & patricida diximus;
sed etiam in ijs quæ habent, ut grandis oratio, equum
ædificant, perlegerent oculis: vel quod delectat, vel
quod licet. Sed hoc interest inter abusionem & trans-
lationem, quòd abusio licet impudens non sit: est ta-
man licentior & audacior quam translatio. Ex quo
apparet duos hos tropos ita similes esse, ut tamen sint De orat. 1.
diversi.

De Metalepsi. Cap. XVI.

SVperest ex his, qui aliter significant, Metalepsis, id Μετάλη-
est, transumptio ex alio in aliud velut viam præ- ψις.
stans. Tropus autem est rarissimus, & maximè im- Metalepsis
proprius Virgil. est rarissi-
mus tropus

Post aliquod mea regna videns mirabor aristas. & maxime
improprius.

Gradatim enim ab aristis ad spicas, à spicis ad segetes, ab his ad æstates, ab æstatibus ad annos acceditur

Quinct. li. 8. cap. 5. *Idem etiam poëta in primo libro Æneid. sic ait:*

Speluncisq; abdidit atris.

Quinct. li. *Vbi speluncæ nigræ, ac per hoc crassis & obscuris tenebris circumfusæ, ad extremum denique infinita altitudine depressæ intelliguntur.*

De Allegoria. Cap. XVII.

Ἀλληγορία. ALlegoria, *quam inversionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium. Virgilius:*

Sed nos immensum spatiis confecimus æquor;
Et jam tempus equum spumantia solvere colla.

Græc. Aut. Ad. Her. Permutationem vocat, li. 4. Quid sit allegoria. Georg. 2. Oratio recipit etiã allegoriã, sed raro totam. Pro Mil. Quid in allegoria custodiendũ sit.

Habet usum talis allegoriæ frequenter oratio, sed rarò totius, plerumq; apertis permista est. Tota apud Cic. talis est: Hoc miror enim querorq; quenquam hominem ita pessundare alterum verbis velle, ut etiã navem perforet, qua ipse naviget. Illud commistum frequentissimum. Equidem cæteras tempestates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, semper Miloni putavi esse subeundas nisi adjecisset, fluctibus concionum, esset allegoria, nunc eam miscuit. Illud vero longè speciosissimum genus orationis, in quo trium permista est gratia, similitudinis, allegoriæ & translationis. Quod fretum, quem Euripum tot motus, tamq; varias habere creditis agitationes, commutationes fluctus, quentas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum? Dies intermissus unus, aut nox interposita sæpè perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris. Nam id quoque in primis est custodiẽdum, ut, quo genere cœperis translationis, desinas. Multi enim cum initium à tempestate sumpserunt, incendio aut ruina finiunt, quæ est in consequentia

rerum

rerum fœdissima. Cæterùm allegoria parvis quoque ingeniis, & quotidiano sermoni frequentissimè servit, nam illa in agendis causis trita. Pedem conferre, & jugulum petere, & sanguinem mittere, inde sunt. Allegoria quæ est obscurior, ænigma dicitur, vitium profectò; siquidem dicere dilucide virtus: quo tamen & poetæ utuntur. Virgilius:

Allegoria in quotidiano sermone est frequentissima.

Ænigma est obscurior allegoria.

Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.

Eclog. 3.

Et oratores nonnunquam: ut, in triclinio Coa, in cubiculo nola.

De Ironia. Cap. XVIII.

IN genere, quo contraria ostenduntur, Ironia est, quam illusionem vocant, quæ non solum aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed contrarium. Ea aut pronuncitatione intelligitur, aut persona, aut rei natura: Nam si qua earum verbis dissentit, apparet diversam esse orationi voluntatem. Cic. in Clod. Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita ante acta servavit: & Turnus apud Virgilium.

Meque timoris
Argue tu Drance, quando tot cædis acervos
Teucrorum tua dextra dedit.

Εἰρωνεία. Græci inversionem vocant, dissimulationem Latini.

Quid Ironia sit: eam Aut. ad Her. lib. 4. vocat permutationẽ. Aristot. Rhet. ad Alex. c. 20. Quinct. li. 8. cap. 6.

De Periphrasi. Cap. XIX.

CVm pluribus verbis id quod uno, aut paucioribus dici potest, explicatur, Periphrasin vocant, circuitum loquendi, qui est apud poëtas frequentissimus. Vt,

Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris,
Incipit, & dono divum gratissima serpit.

Περίφρασις. Circuitio est

Et apud oratores non rarus, semper tamen astrictior: quicquid enim significari brevius potest, & ornatius latius ostenditur, periphrasis est. Verùm ut cum decorem habet, periphrasis, ita cum in vitium incidit, perissologia dicitur: obstat enim quicquid non adjuvat.

Aut. ad Heren. l. 4. Quid sit Periphrasis.

De Hyperbato. Cap. XX.

Æn. lib. 2. *Heren. l. 4.* *Hyperpaton, id est transgressio, est quæ verborum perturbat ordinem perversione, aut transiectione. Perversione, ut vulgò, mecum, tecum, secum apud oratores & historicos, quibus de rebus, apud Virgil. maria omnia circum. Transiectione, ut, Animadverti judices omnem accusatoris oratione in duas divisam esse partes. Hujusmodi transiectio, quæ rem non reddit obscuram, multum proderit ad continuationes, de quibus postea dicetur: in quib. oportet verba sicuti ad poeticum quendam extruere numerum, ut perfectè, & perpolitissimè possint esse absoluta. Poëta quidem etiam verborum divisionem faciunt, & trangressionem.*

Æn. 1. *Pro Cluen.* *Greg. 3.*

Hyperboreo septem subjecta trioni, *quod oratio nequaquam recipiet.*

De Hyperbole. Cap. XXI.

Ὑπερβολή. Superlatio est.

Hyperbole est ementiens superjectio, cujus virtus est ex adverso par augendi aut minuendi. Virgilius:

Ad Her. lib. 4. *Quinct. lib. 8. cap. 6.*

Geminique minantur.
In cælum scopuli. Et
Fulminis ocyor alis.

Æn. 1. *Æn. 5.*

Cicero in Antonium: Quæ Charybdis tam vorax? Charybdim dico, quæ si fuit, fuit animal unum: Oceanus mediusfidius vix videtur, tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Illud Virgilij ad minuendum:

Ecloz. 2.

Vix ossibus hærent.

Hyperbole non debet esse ultra modum.

Sed tam in augendo quã in minuendo servetur mensura quædam. Quamvis est enim omnis hyberbole ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum.

De Ornatu qui est in verbis conjunctis. Cap. XXII.

Sequitur

SEquitur continuatio verborum, quæ duas res maximè, collocationem primum, deinde modū quendam formamq́; desiderat. Tum & verbis & sententiis oratio conformanda est, de quibus post tropos aptissimè dicemus: deindè de collocatione, postremò de modo & forma, id est, numeris qui sunt adhibendi in oratione, differemus. 3. De orat.

De Figuris. Cap. XXIII.

FIgura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quædam orationis remota à communi, & primum se offerente ratione. Differt autem à tropis figura: quia propriis verbis figura fieri potest, quod in tropos non cadit: ut, fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani: figura est in verbo geminato, in sua significatione permanente. Illud tamen notandum, coire frequenter in easdem sententias & tropum & figuram. Tam enim translatis verbis quàm propriis figuratur oratio: ut, qui spem Catilinæ mollibus sententiis aluerunt, conjurationemque nascentem corroboraverunt. Aluerunt, & corroboraverunt, translata sunt, & similiter desinentia, similiterque cadentia.

Quid sit figura. Quinct. lib. 9. cap. 1. Quid sit discrimen inter tropos & figuras. Tam verbis propriis quā translatis figuratur oratio.

De Generibus figurarum. Cap. XXIV.

SIcut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu, & in verbis. Vt verò natura prius est concipere animo res, quam enunciare: ita de iis figuris anteloquendum esset, quæ ad mentem pertinent: sed facilitatem secuti de figuris verborum prius dicemus. Est autem verborum exornatio, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitione. Inter conformationem verò verborum & sententiarum hoc interest, quod verborum conformatio tollitur, si verba mutaris: sententiarum permanet quibuscunque verbis uti velis: ut, nunc verò quid agat,

Figuræ vel sunt in verbis, vel in sententiis. Quid sit verborum figura. Her. l. 4. 3. De orat.

quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio est, verborum figura, & interrogatio, figura sententiarum, persæpè enim unus & idem locus, & verborum & sententiarum ornamentis illuminatur: muta verba. Quid agat, & moliatur, ac denique quid cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet, semperque permanebit quibuscunque verbis uti velis. Sed quoniam parum inter autores convenit de numero & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia est, quod aliquæ à quibusdam inter verborum ponuntur, quæ ab aliis inter sententiarum ornamenta numerantur, nos mediam viam secuti, ea de quibus gravissimorum scriptorum major consensus est, explicabimus.

Quo pacto verborum figuræ à figuris sententiarum distinguantur.

Figuræ verborũ tribus maximè fiunt modis.

Quod modis fiant figuræ verborum.

Cap. XXV.

F*iguræ verborum tribus maximè fiunt modis, per adjectionem, detractionem, similitudinem. Per adjectionem, ut Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Milium: quo loco verbum occidi, figurate geminatum est. Per detractionem etiam fiunt figuræ, in quibus multum est venustatis. Cic. in Catilinam: Abiit, excessit, erupit, evasit: ubi conjunctiones prætermittuntur. Sed tertium genus figurarum, quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipuè in se vertit, & animos excitat. Cicero in oratore: Itaque efficis, ut cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata quæ facis.*

Quinct. li. 9. cap. 3.
Pro Mil.
Invect. 2.
Figuræ quæ vocũ habẽt similitudinẽ, aures in se præcipuè vertunt.
in Orat.

De Figuris quæ fiunt per adjectionem.

Cap. XXVI.

Ἀναφορά, vel ἐπιβολή
Autor. ad Heren. l. 4.

R*Epetitio est cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio: vel, ut Cicero describit, est ejusdem verbi crebra à primo repetitio. Quod acriter & instanter fit*

ter fit Cicero in Catilinam: Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam videam, planeq; sentiam. Idem contra Rullum! Quid enim est tam populare, quam pax? qua non modo ii, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, verum etiam à bestiis expeti, atque omnibus rebus anteponi videtis. Qui tam populare, quam otium? quod ita jucundum est, ut & vos, & majores vestri, & fortissimus quisque vir maximos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit esse, præsertim cum imperio ac dignitate.

Quinct. li. 6. cap. 13.
3. De orat.
in Orat.
Invect. 1.
Acriter & instanter ab eodem verbo ducitur sæpius oratio.

C*Onversio est cùm in idem verbum conjicitur sæpius oratio. Cicero in Antonium: Doletis tres exercitus populi Romani interfectos? Interfecit Antonius, Autoritas hujus ordinis afflicta est? afflixit Antonius.*

Ἐπιφορά, vel ἀντιστροφή.

C*Omplexio est, quæ repetitionem & conversionem complectitur. Qui sunt, qui fœdera sæpè ruperunt? Cartaginenses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt! Cartaginenses. Qui sunt, qui sibi postulant ignosci? Carth. Cicer. pro lege agraria: Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem populi partem suffragiis privavit? Rullus, quis comitiis præfuit? idem Rullus.*

Συμπλοκή.

C*Onduplicatio est verborum geminatio, quæ habet interdum vim, leporem alias. Geminantur autem verba modis pluribus: Aut enim adjungitur idem ita retum, ut Cicero in Catilin. Vivis, & vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Aut idem ad extremum refertur: Cic. in Verrem. Multi & graves dolores inventi parentibus, & propinquis multi. Aut continenter unum verbum non in*

Ἀναδίπλωσις.
Invect. 1.
Lib. 5. Accus.

Aliquando continenter idem verbũ in diversis ponitur sententiis.

eadem sententia ponitur. Cic. pro Ligario: Principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorum que sequebantur. Aut post aliquam interjectionem repetuntur. Cic. Bona miserum me (consumptis enim lachrimis, tamen infixus animo haret dolor) bona inquam Cn. Pompeij acerbissima voci subjecta praconis. Possunt quoque media respondere, vel primis, ut Virgil.

Philip. 2. Æn. 7.

Te nemus Angiciæ, vitrea te Eucinus undæ.

Vel ultimis. Cic. in Verrem: Hæc navis onusta ex præda Siciliensi: cum ipsa quoq; esset in præda. Interim sententia tota reperitur. Cicer. in eodem libro: Quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quenquam in simulare falsa. Quid inquam Cleomenes magnopere facere potuit? Ille verò apud Ciceronem locus est pulcherrimus, in quo & primo verbo longo intervallo redditum est ultimum, & media primis, & mediis ultima congruunt. Vestrum jam hic factum reprehenditur. P. C. non meum; ac pulcherrimum quidem factum, verum, ut dixi, non meum, sed vestrum.

Aliquando sentẽtia tota reperitur. Locus apud Ciceronem pulcherrimus.

Πλοκή. Græcis. Ad Heren. lib. 4. 3. De orat.

TRaductio est ejusdem verbi crebrius positi quædam distinctio: quæ facit, ut, cum idem verbum crebrius ponatur, non modò non offendat animum, sed etiam concinniorem orationem reddat, hoc pacto: Qui nibil habet in vita jucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere. Item: Eum tu hominem appellas, qui si fuißet homo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petiisset. At erat inimicus: ergo inimicum sic ulcisci voluit, ut ipse sibi reperiretur inimicus. Item: Divitias sine divitum esse, tu verò virtutem præfer divitiis: nam si voles divitias cum virtute comparare, vix satis idoneæ tibi videbuntur divitiæ, quæ virtutis pedisse quæ sint. Ex eodem

dem genere exornationis, cum idem verbum modo ponitur in hac, modo in altera re, hoc modo: Cur eam rem tam studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas? Item: amari jucundum est, si curetur, ne quid insit amari. Item: veniam ad vos, si mihi senatus det veniam. Sed hoc posterius traditionis genus meritò Quinctiliano etiam in jocis frigidum videtur. πολύπτωτον, *quod in multis casibus ponitur, casuum commutatio Latinè dicitur. Fit aut in uno verbo, aut in pluribus. In uno, ut apud Cicer. Homines te propter pecuniam judicio liberarunt, hominibus injuria tui stupri dolori non fuit. Homines tibi arma, alij me alij post in illum invictum civem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi. Et: pleni sunt omnes libri, plenæ sapientium voces, plena exemplorum vetustas. Et: Non minus in causa cederet A. Cæcina Sext. Ebutij impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ. Casus enim paulo aliter, quàm Grammatici, Rhetores appellant, ut sint etiam verborum tempus adsignificantium sui casus, in pluribus: ut, Tib. Gracchum Rempubl. administrantem, indigna prohibuit: nec diutius in eo commorari, C. Gracco similiter occasio oblata est, quæ Reip. virum amantissimum subitò de sinu civitatis eripuit Saturninum fide captum malorum perfidia per scelus vita privavit. Tuus O Druse, sanguis domesticus parietes, vultum parietis aspersit. Sulpitio cui paulò antè omnia concedebant, eum brevi spatio non modò vivere, sed etiam sepeliri prohibuerunt. Qui casuum commutationem cum tractatione conjunxerunt, aut annominationi subjicerunt, magnoperè mihi videntur errasse.*

Lib. 6. c. 3. Aut. ad He. lib. 4. de orat. Quinct. li. 9. cap. 5. De haur. Pro Arch. Pro Cæc. Aut. ad. Herr.

Συνωνυμία.

SYnonymia *est cum verba idem significantia congregantur. Quæ cum ita sint Catilina, perge quò cœpisti:*

Invect. 1. invect. 1.

Non verba modo, sed sensus quoque idem facientes acervantur.

cœpisti: egredere aliquando ex urbe, patent portæ, proficiscere: Et alio loco: Abijt, excessit, erupit, evasit. Nec verba modo, sed sensus quoque idem facientes acervantur. Perturbatio istum mentis, & quædam scelerum offusa caligo, & ardentes Furiarum faces excitarunt.

Pro Milo.

Πολυσύνδετον.

Georg. de

Κλίμαξ.

Polysyndeton est schema quod conjunctionibus abundat:

Tectumque Laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Crassamque pharetram.

GRadatio repetit quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, in prioribus resistit. Vel, ut cum Cicerone definiamus, Gradatio est, cum gradatim sursum versus reditur. Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit. Cicer. pro Mil. Neque verò se populo solum, sed etiam senatui commisit: nec senatui modo, sed plublicis præsidiis & armis: neque his tantum, sed etiam ejus potestati, cui senatus totam Rempub. commisit. In tertio loco, cùm dicendum fuisset: nec publicis præsidiis & armis tantum: consulto, quoniam id longum erat & insuave, pro eo dixit: neque his tantum. Hæc figura apertiorem habet artem & magis affectatam, ideoque esse rarior debet.*

Figuræ quæ per detractionem fiunt, novitatis, brevitatisque causa maximè petũtur.

De Figuris verborum, quæ fiunt per detractionem. Cap. XXVII.

SEquuntur figuræ, quæ per detractionem fiunt, quæ brevitatis, novitatisque maximè gratia petuntur, quarum una est synecdoche, non tropus ille, de quo dictum antea est, sed verborum figura, cum subtractum verbum aliquod satis ex cæteris intelligitur: quod inter vitia ἔκλειψις vocatur, ut Cœlius in Antonium, stupere gaudio Græcus, sub auditur enim,

nim, cœpit. Cicero ad Brutum: *sermo nullus, scilicet, nisi de te.* Quid enim potius sub intelligitur in priori quidem parte, est, in posteriori verò faciamus, aut aliquid simile. Differt ab Aposiopesi, quæ sententiarum est exornatio, quod in ea unum verbum, & manifestum quidem, desideratur, ut in superiori exemplo, in illo etiam Ciceronis. *Data Lupercalibus: quo die Antonius Cæsari:* ubi nihil aliud intelligi potest quam hoc, diadema imposuit. At in Aposiopesi aut incertum est quod tacitur, aut certè longiore sermone explicandum.

Synecdoche differt ab Aposiopesi.

Διάλυτον, vel Ἀσύνδετον.

Autor. ad Heren. l. 4. 3. De orat. Quinct. li. 9. cap. 7.

DIssolutio est, cum demptis conjunctionibus dissolutè plura dicuntur. Cic. *sit in ejus tutela Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati commendata est.* Apta hæc est figura non in singulis modo verbis, sed sententiis etiam: ut Cicer. pro Archia. *Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur rusticantur.* Dissolutionis autem & Polysyndeti fons unus est, quia acriora faciunt quæ dicuntur & vim quandam præ se ferentia velut sæpius erumpentis affectus. Qui & dissolutionem articulum idem esse putant, falluntur cùm articulus & in 4. ad Her. & apud Ciceronem sit idem quod incisum.

Dissolutio non in singulis modo verbis fit, sed sententiis etiam.

Pro Arch.

3. De orat.

ADjunctio est, in qua unum ad verbum, quod primum aut postremum collocatur, plures sententiæ referuntur, quarum unaquaque desideraret illud, si sola poneretur. Fit autem præposito verbo ad quod reliqua respiciant, hoc modo. *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* Aut illato quo plura clauduntur. *Nec enim is es Catilina, ut te, aut ratio à furore revocaverit, &c.* Medium

Πρωτέζευγμα, & ὑπόζευγμα comprehendit adjunctio.

quoque

quoque potest esse, quod & prioribus, & sequentibus sufficiat: Vt formæ dignitas aut morbo deflorescit, aut vetustate. Quod cum sit, Conjunctio figura est.

ἀλωτον. vel ὑπο-ζευγμένον. *Disjunctio (quam perspicuitatis gratia, quoniam superiori contraria est, hoc loco tradimus) est cum eorum, de quibus dicimus, unumquodoque certo concluditur verbo. Cicero pro Archia: Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, judices, ut ab illis nullo me unquam tempore aut commodum, aut otium meum abstraxerit, ac voluptas avocarit, aut denique somnus retardarit. Et in eadem oratione:* Homerum multæ civitates suum civem esse dicunt. *Homerum Colophonij civem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi vero esse suum confirmant. Συνοικείωσις est quæ duas res diversas colligat, hoc modo: tam deest avaro quod habet, quàm quod non habet.*

Quinct. li. 9. cap. 3. Autor. ad Heren. l. 4.

De Figuris verborum tertij generis.

Cap. XXVIII.

Tertium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocum, aut paribus, aut contrariis, vertunt in se aures, & animos exitant.

Παρονομασία. Multis & variis rationibus fit Paronomasia. *Pro Cluen.* *Annominatio, quam Græci Paronomasiam vocant, est, cùm paululum immutata verba atque deflexa, in oratione ponuntur. Ea multis & variis rationibus conficitur: Adjectione hoc modo, Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma. Et, Emit morte immortalitatem. Detractione: sic contra eum qui se legationi immoriturum dixerat, pater Quinctil. Non exigo ut immoriaris legationi immorare. Commutatione, hoc modo. Cic. in Catilinam: Hanc reipublicæ pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Translatione: Videte judices utrum homini navo ac vano credere malitis: Hæc figura levis ali-*

Invect. 1. paronomasia ponde-

levis alioqui, sententiarum pondere implenda est, Meritò igitur illa exempla vitandi potius, quam imitandi gratia ponit Quinctilianus. Avium dulcedo ducit ad avium, & : Non Pisonum, sed pistorum: pessimum verò: ne patres conscripti, circumscripti videantur, & : Raro evenit, sed vehementer venit: aliaque similia. re sententiarum implenda est.

Similiter cadens exornatio est, cum in eadem constructione verborum, duo aut plura sunt verba, quæ similiter ijsdem casibus efferuntur, ὁμοιόπτωτον appellant, id est similem casum, etiam si dissimilia sint quæ declinentur: nec tantum in fine deprehenditur, sed respondent vel prima inter se, vel mediis, vel extremis: vel etiam permutatis his, ut media primis, & summa mediis accommodentur, & quocunque modo poterunt accommodari. Cicero: Estidem Verres qui fuit semper, ut ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum. Et: qui in his rebus non ita defendatur, ut mediocris prætor: sed ita laudetur, ut optimus imperator. Et: Si quantum in agro, locisque desertis, audacia potest, tantum in foro, atque in judiciis impudentia valeret, non minus in causa caderet A. Cæcina Sex. Ebutij impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ. Nam in his exemplis casus similes referuntur, audendum, audiendum, projectus, paratus defendatur, laudetur, mediocris prætor, optimus imperator, agro, foro, locis desertis, judiciis, audacia, impudentia, causa, vi facienda, impudentiæ, audaciæ. Heren. li. 4. Quinct. lib. 9. cap. 3. 6. Accus. in Ver. lib. 5. Accus.

Similiter desinens est similis duarum sententiarum vel plurium finis: hoc est cum orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur. Cicero: Ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint. Non modo ad salutem ὁμοιοτέλευτον. Pro Man.

lute ejus extinguendum, sed etiam gloriam per tales
Pro Mil. *viros infringendam. Et: Non minus in causa cederet A Cecinna Sex. Ebutij impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ. Et pro Cluentio : Vt & sine invidia culpa plectatur, & sine culpa invidia ponatur. Differt hæc figura à superiori: est enim similiter cadens, tantum casus similis, etiam si dissimilia sint quæ declinentur: at similiter desinens in eosdem exitus cadit, ut superiora exempla declarant. Atque eo fit, ut similiter cadens verbis, & nominibus tantum confici possit, cum similiter desinens illis etiam quæ declinari non possunt, conficiatur, ut: Ejusdem non est, & facere fortiter, & vivere turpiter. Denique similiter cadens quovis, ut dictum est loco : similiter desinens non nisi in membris & articulis extremis.*

Similiter cadens & similiter desinens, quomodo differant.

Quinct. li. 8. cap. 6.

Compar Græci vocant Isocolon, habent membra orationis, quæ constant ex pari ferè numero syllabarum. Hoc non de enumeratione nostra fiet: nam id quidem puerile est : sed tantum affert usus & exercitatio facultatis : ut animi quodam sensu par membrum superiori referre possimus Cicero pro lege Manilia : Extrema hyeme apparuit, ineunte vere suscepit : media æstate confecit Loquitur autem de bello quod Pompejus gessit contra Piratas.

Ἰσόκωλον. Animi quodam sensu sine nostra enumeratione compar fit.

Heren. l. 4. Quinct. li. 8. cap. 3. 3. De orat.

Τρίκωλον est, quod tribus constat membris : ut pro Cluent. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. fit etiam singulis verbis, ut 2. in Catil. abiit, excessit, erupit, evasit.

Cic. pro Cluen.

Contrapositum autem : vel, ut quidam vocant, Contentio, ut Cicero loquitur, contrarium (antitheton Græcis dicitur) non uno fit modo. Nam & fit, si singulo singulis opponuntur : ut, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Singula singulis opponuntur per contentionem.

Et bina

Et bina binis : Non nostri ingenij, vestri auxilij est. Ibidem. *Nec semper compositum subjungitur : ut in hoc Ciceronis pro Milone : Est enim hæc judices non scripta, sed nata lex. Verum, sicut Cicero dicit, quod de singulis rebus propositis refertur ad singula, ut in eo quod sequitur : Quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Magnæ veteribus curæ fuit, gratiam dicendi è quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, copiosus utique prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his, etiam Marcus Tullius, verùm & modum adhibuit non ingratæ (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui levem sententiarum pondere implevit. Nam per se frigida, & inanis affectatio, cum in acreos incidit sensus, innata videtur esse, non accersita.*

Bina binis opponũtur per contentionem.

3. De orat.

Cicero optimè usus est his figuris.

Pro Mil.

COmmutatio est cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, ut à priore posterior contraria priori proficiscatur : Nam ut edam vivo, sed ut vivam edo. Item, si poëma loquens pictura est, pictura tacitum Poëma debet esse. Et apud Cic. Ut & sine invidia culpa plectatur, & sine culpa invidia ponatur. Hæc de verborum figuris dicta sint : in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias ; idque cum magna venustate. Cicero. Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atque in judicijs impudentia valeret : Compar est, & similiter cadens. Nam minus in causa cederet Aulus Cæcinna Sexti Ebutij impudentiæ, quam tum invi facienda cessit audaciæ : Compar, similiter cadens, similiter desinens. Accidit & ex illa figura gratia, qua mutatis casibus verba repetuntur. Non minus cederet, quam cessit.

Ἀντιμεταβολὴ vel μετάθεσις.

Poema est loquens pictura.

Pro Cluen.

Pro Cæc.

Figura est illa traductio.

Autor. ad Heren. l. 4. 3. De orat. Philip. 2.

CORrectio est quæ corrigit quod positum est verbum. Sed ea fit duobus modis: aut enim prius verbum tantum tollit: ut, Ibite cum & illius largitionibus, & tuis rapinis explevisses (si hoc est explere, quod statim effundas) &: Atque hæc cives, cives inquam (si hoc nomine eos appellari fas est) de sua patria cogitant. Aut priori sublato, pro eo quod magis idoneum videtur, reponit, ut, sed stuporem hominis vel dicam pecudis, attendite. &, O hominem fortunatum, qui ejusdem nuncios, vel potius pegasos habeat. Alia correctio est sententiæ, de qua suo loco dicemus.

3. De orat. Lib. 4. Accus.

DVbitatio est, cum quærere videtur orator, utrum de duobus potius, aut quid de pluribus potissimum dicat: ut, venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium: ut amici ejus, morbum, & insaniam: ut Siculi, latrocinium. Ego quo nomine appellem, nescio rem vobis proponam: vos eam suo nominis pondere penditote.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum sit.

Cap. XXIX.

Figuræ verborum immodicè adhibendæ non sunt.

SIquis autem parcè, & cùm res poscit, verborum figuris utatur, jucundiorem favit orationem: qui verò immodicè & sine judicio eas adhibuerit, ipsam illam gratiam varietatis amittet. Danda igitur opera est, ut nec multæ sint supra modum, nec ejusdem generis, aut junctæ aut frequentes: quia satietas ut paucitate earum ita varietate quoque vitatur. Quod de his verborum figuris, quæ nobiles sunt atque insignes, intelligendum est, non de illis quæ valdè sunt usitatæ, ac vulgares, quæ etiam si sint crebriores, consuetas aures minus feriunt. Ridiculum etiam est in neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum,

Quinct. li. 5. cap. 3.

tiarum, inania verba in hos modo depravari. Cum enim figuræ sint, quasi quidam gestus orationis, eas sine sententia sectari tam est ridiculum, quam quærere habitum gestumque sine corpore. Non sunt etiam nimis densandæ. Sciendum verò imprimis, quid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tempus. Major enim pars harum figurarum posita est in delectatione: ubi verò atrocitate, invidia, miseratione pugnandum est, quis feret contrapositis, & rapiter cadenti, & consimilibus irascentem, flentem, rogantem? Cùm in his rebus cura verborum deroget affectibus fidem, & ubicunque ars ostentatur, veritas abesse videatur.

De Figuris sententiarum. Cap. XXX.

Nunc res ipsa monet, ut deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Atque ea de causa sententiarum ornamenta majora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus Demosthenes, idcircò à doctis oratorum est princeps judicatus. Schemata ea vocant Græci, quæ maximè ornent orationem, eaque, ut definitio demonstrat non tam in verbis pingendis pondus habent, quam illuminandis sententiis. Nec aliud quicquam est dicere, nisi omnes aut certè plerasq; aliqua specie illuminare sententias.

Quid sit sententiarum figura. *Cicer. 3. de orat. Quinct. l. 9. cap. 3 Autor. ad Heren. l. 4. Ruffiniam Aquila & Rutil.*

Interrogatio figura est, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi. Quò usque tandem abutere Catilina patientia nostra? &, Patere tua consilia non sentis? Et totus denique hic locus. Quantò enim magis ardet, quam si diceretur? Diu abuteris patientia nostra: & patent tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit. Cic. pro Cluentio: Dixitne tandem causam, C. Fidiculanus

ἐρώτησις. *Invect. 1.*

Pro Cluen. *Falcusa ? Aut ubi respondendi difficilis est ratio, ut*
Æn. 2. *vulgò uti solemus: Quomodo? Qui fieri potest? Aut invidiæ, aut miserationis, ut Sinon apud Virg.*

Heu quæ nunc tellus inquit, quæ me æquora possunt Accipere.

Convenit etiam indignationi.

Æn. 1. Et quisquam numen Junonis adoret?

Et admirationi.

Quid non mortalia pectora cogis
Æn. 2. Auri sacra fames ?

Et interim acrius imperandi genus.

Non arma expedient, totaq; ex urbe sequuntur ?

Æn. 4. *Et ipsi nosmet rogamus : Quale est illud Turni apud Virgilium:*

Æn. 7. Quid agam : aut quæ jam satis ima dehiscat
Terra mihi ?

R*Esponsio figura est, cum aliud interroganti ad aliud, quia sic utilius sit, occurritur, tum augendi criminis gratia: Ut testis in reum rogatus an à reo fustibus vapulasset ? & innocens, inquit. Dum declinandi, quod est frequentissimum. Quæro, an occideris hominem ? respondetur, latronem.*

Αἰτολογία. S*Ubjectio est, cum orator vel interrogat se ipsum, & respondet sibi: vel cùm alium rogaverit, non*
Pro Ligar. *expectat responsum, ut Cicero pro Ligario : Apud quem igitur hoc dico ? nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me antequam vidit, reipublicæ reddidit. Et: domus tibi deerat? at habebas. pecunia su-*
in Orat. *perabat ? at egebas. Sunt autem interrogandi, & re-*
πρόληψις. *spondendi sibi non ingrata vices.*

in Divi. Reprehensio quam alii correctionem vocant, est.
A*Nteoccupatio, quam Quinctilianus præsumptionem, Græci Prolepsin dicunt, est cum id quod objici potest, occupamus. Huc pertinet illa Ciceronis præmunitio contra Quinct. Cæcilium: Quòd ad accusandum descendat, qui semper defenderit, verbo-*

rum

rum quoque vis, ac proprietas confirmatur, vel præsumptione: Quanquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit: vel reprehensione, quam alii correctionem appellant. Occupationis genus quoddam.

CORrectio est, quæ tollit sententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat & corrigit. Cicero: Italiam ornare, quam domum suam maluit: quanquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior. Est etiam Correctio in verborum exornationibus, de qua supra dictum est

DVbitatio est, cum quærimus unde incipiendum, ubi desinendum, quid potissimum dicendum, an omninò dicendum sit. Ejusmodi exemplis plena sunt omnia, sed unum interim sufficit. Cicero pro Cluentio: Equidem, quod ad me attinet, quo me vertam, nescio. Negem fuisse infamiam judicij corrupti? & quæ sequuntur, &, itaque quo me vertam nescio, &, quid agam judices? quò accusationis meæ rationem conferam? quò me vertam.: Διαπόρησις. Pro Clu. Pro Ligar. Lib. 5. Aeneis.

COmmunicatio non procul abest à dubitatione, cum aut ipsos adversarios consulimus. Cicer. Tu denique Labiene quid faceres tali in re ac tempore? cum ignaviæ ratio te in fugam atque in latebras impelleret, improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcesserent, consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent, quam tandem authoritatem, quam vocem, cujus sectam sequi, cujus imperio parere potissimum velles? Aut cum judicibus deliberamus, ut Cato: Si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis? Et Cicero: Nunc ego judices jam vos consulo, quid mihi faciendum putetis: id enim consilij mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessariò faciendum intelligo. Διακοίνωσις. Pro Rab. 2. in Ver.

Her. con-

PRosopopœja est personarum ficta inductio, vel formatio.

vrbes etiam & pop. vocem accipiunt per Prosopopœiam.

Invect. 1.

Magna vis eloquentiæ desideratur in hac figura.

Æn. 4.

ὑπομνημάτων 6.

Ἀποστροφὴ Græcis, Aversio Lat.

Quinct. li. 8. cap. 2.

gravissimum lumen agendi. hac & adversariorum, & nostros cum aliis sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus: & suadendo, objurgendo, quærendo, laudando, miserando, personas idoneas damus. Quin mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est. Vrbes etiam, populique vocem accipiunt, in quibus hoc modo mollior sit figura: Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multò est charior, si cuncta Italia, si omnis respub. sic loquetur. M. Tulli quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædam vox eloquentiæ desideratur. Falsa enim & incredibilia natura necesse est, aut magis moveant, quia supra vera sunt, aut provanis accipiantur, quia vera non sunt Formas quoque fingimus sæpè, ut famæ: Virg. ut voluptatis ac virtutis (quemadmodum à Xenophonte traditur) Prodicus, ut multarum aliarum rerum Ovid

Cic. pro Lig.

Pro Mil.

APostrophe est adversus à judice sermo: mirè autem velet, sive adversarios invadimus. Quid enim tuus ille tubero in acie Pharsalica gladius agebat? Sive invocationem aliquam convertimur. Vos enim jam Albani Tumuli atque Luci. Sive ad invidiosam implorationem: O leges Porciæ, legesque Semproniæ!

ὑποτύπωσις.

3. De orat.

Ci. in Ver.

Cic. pro Milon.

HYpotyposis, quam descriptionem Cicero appellat, est proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, ut cerni potius videatur, quàm audiri: vel, Est rerum quasi gerantur, sub aspectum penè subjectio, ut actione in Verrem septima: Ipse inflammatus scelere ac furore in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum quæ facta sint aut fiant, sed etiam quæ futura sint, aut futura fuerint, dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicer. pro Milon. Quæ facturus fuerit Clodius, si

dius, si præturam invasisset. Hæc translatio tempo- rum erit verecundior, si præponamus talia: Credite vos intueri, ut Cicer. Hæc, quæ non vidistis oculis, a- nimis cernere potestis. — *Ἀποσιώπησις.* — *Author. ad Heren. l. 4.*

APosiopesis, quam Cicero præcisionem, non reti- centiam, ut Quinctilianus existimavit, nonnul- li interruptionem appellant, & ipsa ostendit affe- ctus, vel iræ; ut Virgil. — *Præcisio & abscissio.* — *Æn. 1.* — Præcisio ostendit affectus iræ vel solicitudinis.

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Vel solicitudinis, & quasi religionis: An hujus ille le- gis, quam Clodius à se inventam gloriatur, men- tionem facere ausus esset, vivo Milone, ne dicam con- sule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

ETHOPœja est imitatio vitæ, ac morum alienorum: magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè, sæpè au- tem ad permovendos. Cicero contra Rullum: Ine- unt tandem magistratus tribuni plebis, concio tan- dem expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agra- riæ legis, & truculentius se gerebat, quam cæteri. Jam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur, vestitu obsolentiore, corpore incul- to, & horrido, capillatior quàm antè, barbaque ma- jore, ut oculis & aspectu denuntiare vim tribuniti- am, & minitari? Reip. videretur. — ἠθοποιΐα vel μίμησις *Græc.* — *Aut. ad He. est Effectio & notatio.*

EMphasis est, cum aliquo dicto latens aliquid e- ruitur: vel, ut Cicero definit, plus ad intelligen- dum quàm dixeris, significatio. Virgil. — ἔμφασις. — *Aut. ad He. est significatio.*

Demissum lapsi per funem.

Idem de Cyclope: — *Æn. 2.*

Jacuitq; per antrum Immensum.

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem è lo- ci spatio intelligimus. — *Æn. 3.*

ἀπεμονή, vel παράδοξον. Lib. 7.

Sustentatio est figura, qua diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid deinde in expectatum subjungitur. ut in Verrem Cicero: Quid deinde? quid censeris? furtum fortasse aut prædam aliquam? Deinde cum diu suspendisset judicum animos, subjecit, quod multò esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicujus rei gravissimæ orator concitaverit, ad aliquid quod leve sit, aut nullo modo criminosum, descendit.

παράλειψις, vel ἀπόφασις. Aut. ad He. Occupatio est. 3. De orat.

Prætermissionem, vel præteritionem vulgò dicunt, quam Cicero reticentiam vocat. Ea est cùm dicimus, nos præterire, aut non scire, aut nolle dicere id, quod tunc maximè dicimus. Cic. in Rullum: Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturæ atque damni. Prætermitto illa, quæ nemo est quin gravissimè & verrissimè conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ horreum belli sub signo claustrisque Reip. positum vectigal servare non potuisse: cum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico hoc solum in Rep. vectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis nunquam quiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem & concioni reservo. De periculo salutis, ac libertate loquor.

παῤῥησία. Pro Ligar.

Licentia est, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet orator, tamen aliquid pro jure suo dicit, quod eos minimè offendat. Cic pro Ligario: Vide quam non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero voce contendam, ut hoc populus

pulus Romanus exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, judicio meo ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum videmur causæ fiducia pati atque concedere. Cicero pro Milone. Excitate, excitate eum, si potestis, ab inferis, frangetis impetum vivi, cujus vix sustinetis furias sepulti. Et libr. 2. Accusat. Verum esto: eripe hæreditatem propinquis, da palæstris. & libr. 5. Lenia sunt hæc in hoc reo crimina: metum virgarum Nauarchus nobilissimæ civitatis pretio vedimit: humanum. Alius, ne condemnaretur, pecuniam dediti: usitatum est. Non vult populus Rom. obsoletis criminibus accusari Verrem: nova postulat, inaudita desiderat. non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri judicium arbitratur. Sunt qui concessionem dictorum esse velint: qualis apud Cicer. est illa ficta defensio Verris, sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia Reip. tempora reservandus. Sed concessio juncta ironiæ miram vim habet: ut apud Virg. — Quinct. li. 9. cap. 2. — Lib. 5. Accus.

I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas. — Æn. 6.
Et: —meq; timoris
Argue tu Drance, quando tot stragis acervos — Æn. 11.
Teucrorum tua dextra dedit. Et apud Cic. — Pro Flat.

Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, revocemus ejectos, nimiæ pietatis & summi amoris in patriam vicissim nos pœnas, si ita dijs placet, sufferamus. — παρένθεσις.

Parenthesis, quam Quinctilianus interpretationem vel interclusionem vocat, est declinatio brevis à proposito, tum continuationi medius aliquis sensus intervenit Virg. — Lib. 9. c. 5. — 3. De orat. in Orat. — Eclog. 9.

Vare tuum nomen, superet modò Mantua nobis.
(Mantua væ miseræ nimium vicina Cræmonæ)
Cantantes sublime ferent ad sidera Cygni.

Hæc brevior à re digressio plurimis fit modis. Sed hoc exemplum rei declarandæ causa posuisse sit satis. Longior illa digressio, quæ multis pars causæ videtur, inter figuras judicio quorundam numeranda non est.

3. De orat. in Orat. Lib. 4. Accus. *Verum à Cicer. numeratur his verbis: Et ab re non longa digressio, in qua cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus & concinnus esse debebit. Exemplum est apud Cicer. de situ & ornatu Syracusarum, aliaque permulta.*

Εἰρωνεία. Pro Ligar. Lib. 5. Accus. *Ironia & à Quinctiliano & à Cicerone inter sententiarum exornationes numeratur. Differt autem ab illa quæ tropus est, quòd tropus brevior sit & apertior: At in figura totius voluntatis fictio est. Cicer. pro Ligario. Novum crimen C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idque C. Pansa præstanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Itaque quo me vertam nescio. Paratus enim veneram, cum tui id neque per te scire, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. En, Quid agam judices, & quæ sequuntur.*

Μερισμός. Rutilius ex Arist. *Distributio, quæ ad sententiarum exornationes pertinet, est, cùm aliquid in partes plures tribuitur, quarum unicuique ratio deinde sua subjungitur, ut: Alexandro Macedoni neque in deliberando consilium, neque in præliando virtus neque in beneficio benignitas deerat: Nam cum aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: cum autem confligendum esset cum hostibus, fortissimus. cùm vero præmium dignis tribuendum, liberalissimus in*

quæst.

quæst. ad Heren. paulo aliter definitur. Distributio est, cum in plures res, aut personas certas negotia quædam dispertiuntur, neque fit ulla mentio subjectæ rationis, quia sine illa fieri potest distributio, ut exempla ibi posita demonstrant, & verba Cicer. in Orat. ut aliud alij tribuens dispertiat.

PErmissio est cùm alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere atque concedere alicujus voluntati, hoc modo: Sed ego jam judices summum ac legitimum meæ causæ jus omitto: vobis quod æquissimum videatur, ut constituatis permitto. Non enim vereor, quin etiam si novum vobis sit instituendum, libenter id quod postulo propter utilitatem communis consuetudinis sequamini. Est etiam illa permissio, cùm aliqua ipsis Judicibus relinquimus æstimanda: nonnunquam adversariis quoque: ut Calvus Vatinio, perfrita fontem, & dic te digniorem qui consul fieres, quàm Catonem. Quidam permissionem factorum esse volunt, ut concessionem dictorum, sed concessio Quinctiliani judicio factorum est.

Ἐπιτροπή. 4 ad Her. Rutilius ex Hyperide. Quinct. li. 9. cap. 2.

DEprecatio, quam vel obsecrationem, vel obtestationem alij appellant, est cùm opem alicujus imploramus. Cicero pro Dejotaro: Quamobrem hoc nos primum metu C. Cæsar per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam rei Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram non tam in bellis & præliis, quàm in promissis & fide firmiorem.

Δέησις.

OPtatio est, quæ voti alicujus præbet significationem, ut pro lege Manilia. Vtinam Quirites virorum fortium, atque innocentium tantam copiam haberemus! Et pro Rabirio: Vtinam mihi faculta-

Ἀρωά. *tem causa concederet, ut possem hoc prædicare! & Phil. 9. Vellem, dij immortales fecissent P. C. ut, &c.*

Execratio est, qua malum alicui precamur. Cicer. pro Deiotaro: Dij te perdant fugitivè: ita non modò nequam & improbus, sed fatuus & amenses.

Ἐπιφώνημα. *Epiphonema est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio. Virgil.*

Æn. 1. Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Philip. 2. *Exclamatio est quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicujus per hominis aut rei cujuspiam compellationem. Cicer. in Ant. O miserum me: consumptis enim lachrymis, infixus tamen pectori hæret dolor. Idem contra Rul. O perturbatam rationem, O libidinem refrenandam, O consilia dissoluta atque perdita! Et in Catil. O tempora, O mores! Senatus hoc intelligit, Consul videt, hic tamen vivit!*

Quinct. li. 9. cap. 2. *Sunt & illa jucunda, & ad commendationem cum varietate, tum etiam ipsa natura plurimum prosunt, quæ simplicem quandam & non præparatam ostendendo orationem, minus nos suspectos faciunt. Hinc est quasi pœnitentia ducti. ut Cicero pro Cælio: Sed quid ego ita gravem personam introduxi? Et quibus vtimur vulgo: Imprudens incidi. Vel cum quærere nos quid dicamus fingimus. Quid reliquum est?*

Act. 6. *& , Num quid omisi? Et cum aliqua velut ignoramus. Cicero in Verrem: Sed earum rerum artificem? quemnam? rectè admones, Polycletum esse dicebant. Et cùm deponimus apud memoriam auditoris aliqua, & reposcimus quæ deposuerimus. Hæc omnia dant orationi varios velut veltus. Gaudent enim res varietate, & sicut oculi diversarum aspectu rerum magis detinentur; ita semper animis præstant, id quod se velut novum convertant.*

HÆc de tropis & ornamentis cum verborum, tum sententiarum dicta sint, in quorum numero, nominibus, ut & natura explicanda usque adeò dissentiunt authores, vel Græci, vel Latini, ut non modo inter se dissentiant sed, quod majus est, Cicero, qui ut ornatissimus in dicendo, sic in præcipiendo fuit diligentissimus, ipsi sibi discrepet. Nam, ut Quinctilianus animadvertit, multas figuras in tertio de Oratore libro posuit, quas in Oratore postea scripto, quoniam de illis mentionem non fecit, videtur repudiasse. Quasdam posuit inter verborum exornationes, quæ sententiarum sunt lumina. Quædam ne figuræ quidem sunt. Non tamen est cur quisquam vel illum vel alios autores hac de causa temere reprehendat. Ea enim, quæ de tropis & figuris præcipi possunt, valde minuta sunt & exilia, ideoque non multum interest, hoc ne an illo modo sentias. Quam ego causam fuisse puto, cur idem Cicero strictis semper & cursim illas attigerit, & nullis nec definitionibus explicatas, nec exemplis illustratas quasi per transennam ostenderit. Jam numerus illarum nec fuit olim certus, nec verò unquam esse poterit. Cujus rei duas ego reperio causas, altera est, à quod novæ figuræ Quinctiliano etiam authore fieri adhuc & excogitari possunt, altera, quòd tam verborum quam sententiarum figuræ non in formas, quarum certus, sed in partes & quasi membra, quorum infinitior est numerus, distribuuntur. Quòd optimè vidit Cicero: In Tropicis enim, cum aliud divisionem, aliud partitionem esse docuisset, dixissetque, non esse vitiosum in partitione, si partem aliquam prætermittas, quod idem in divisione vitiosum est; sic deinde causam ejus rei addit: Formarum enim certus est numerus, quæ cuique generi subjiciantur; partium distribu-

Lib. 9. c. 3.

Lib. 9. c. 3.

distributio sæpè est infinitior, tanquam rivorum à fonte deductio. Itaque in oratoriis artibus quæstionis genere proposito, quod ejus formæ sint, subjungitur absolutè: at cùm ornamentis verborum sententiarumque præcipitur, quæ vocantur σχήματα, non fit idem res enim est infinitior hæc esse in causa puto: ut omnis hæc de tropis & figuris disputatio non solum dubia & incerta, sed controversa etiam, plenaque dissensionis semper fuerit. In qua ego, quod simillimum viri usum est, sum secutus.

De Collocatione. Cap. XXXI.

Cic. 3. de orat.

SEquitur collocatio, quæ erit optima, si vinctam orationem efficiet, si cohærentem, si lenem, si æquabiliter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & junctura: primum igitur de ordine. Sed illud prius dicam, studiosis dicendi in primis esse necessaria ea, *2. De orat.* *quæ deinceps de ordine juncturaque tradentur. Hæc enim sunt, quæ clamores, & admirationes in bonis oratoribus efficiunt.*

De Ordine. Cap. XXXII.

Quinct. li. 4. cap. 4.

Oratio non debet decrescere.

Philip. 2.

ORdinis observatio est in verbis singulis & contextis: in singulis cavendum est, ne decrescat oratio, & fortiori subjungatur aliud infirmus, ut sacrilego fur; aut latroni petulans. Augeri enim debent sententiæ & insurgere, ut optimè Cicero: Tu, inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, aliud enim alio majus supervenit: At si cæpisset à toto corpore, non benè ad latera, faucesque descenderet. Est & alius naturalis ordo, ut diem ac noctem, ortum & occasum dicas potiusquàm retrorsum. Quædam ordine permutato fiunt supervacua, ut fratres gemini: nam si præcessërit gemini, fratres addere non est necesse. Verbo sensum claudere si compositio patiatur, longè optimum est. Cic.

Verbo sensum claudere optimum est.

est. Cic. in Verrem: Itaque ille M. Cato sapiens, cellam penariam Reipubl. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominavit. At si id asperum erit, decori potius orationis erit consulendum, ut fit apud summos Græcos Latinosque oratores frequentissimè Cicero in actione eadem: Nam cùm omnium sociorum, provinciarum rationem diligenter habere debetis, tum præcipuè Siciliæ, judices, plurimis, justissimisque de causis. In oratione non sunt ad pedes verba dimensa, ut in carmine, ideoq; ex loco transferuntur in locum, quo maximè congruunt, sicut in rudium structura saxorum fieri consuevit.

De Junctura. Cap. XXXIII.

JUncturæ verò ut concinna & elegans sit, assequemur, si verba extrema cum consequentibus primis ita jungemus, ut ne ve asperè concurrant, ne ve vastius deducantur. Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores: ut, S. ultima cum X proxima, ut exercitus Xerxis: quarum tristior, etiam si bina collidantur, stridor est: ut, Ars studiorum, Rex Xerxes. Hiulcam verò reddit rationem vocalium concursus. Pessimæ longæ, quæ easdem inter se literas committunt, sonabunt: ut, Viro optimo obtemperare. Præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ cavo, aut patulo maximè ore proferuntur: ut, Sensû humanitatis. E, plenior litera est, I, angustior: ideoque obscurius in his vitium. Minus peccabit, qui longis breves subijciet: & adhuc, qui præponet longæ brevem: non tamen id, ut crimen ingens, expavescendum est: In quo nescias, negligentia ne, an solicitudo sit pejor. Necesse enim est, ut hic metus impetum dicendi retardet, & ab his, quæ potiora sunt, avertat. Quare ut negligentis est oratoris, hiulca subinde ratione uti: ita humilis est animi: atque demissi, ubique

3. De orat. Quinct. li. 9. cap. 4.

Quæ consonantes asperũ concursum efficiãt. Quæ vocales pessimè cõcurrant.

Concursus vocaliũ nõ est nimis timidè vitandus.

ubique hoc perhorrescere. In quo meritò quidam Isocratem, & ejus discipulos, atque præcipuè. Theopompum reprehendunt, quod eas literas tantoperè fugerint. At Plato in populari etiam oratione crebram habet vocalium concursionem. Cicero certè, & Demosthenes modicè respexerunt ad hanc partem. Nam hulcæ nonnunquam etiam decent, faciuntque ampliora quædam. Habet enim ille tanquam hiatus & concursus vocalium molle quiddam, quod indicet non ingratam negligentiam hominis, de re magis, quam de verbis laborantis. Itaque ille in oratione pro Marcello sit ait: Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar: cum viderem virum talem, qui in eadem caussa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio à me & comite distracto. Vnde apertè intelligimus, crebram & nimiam vocalium concursionem esse quidem vitandam, modicam verò, & quæ in loco sit, non esse reprehendendam. Videndum etiam est, ne syllabæ verbi prioris vltimæ sint primæ sequentis. quod Cicero in epist. excidit: Res mihi invisæ, visæ sunt Brute. Et in carmine: O fortunatam natam me consule Romam? Etiam monosyllaba, si multa sint, malè continuabuntur. Brevium præterea verborum ac nominum vitanda continuatio est, ne compositio minuta sit atque concisa, & ex diverso, longorum afferunt enim tarditatem. Illa quoque vitia sunt, si cadentia similiter, & similiter desinentia, & eodem modo declinata multa conjungantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiaque his continuari debent: Cùm virtutes etiam ipsæ tædium pariant, nisi gratia varietatis

[Margin notes:]
Isocrates & ejus discipuli reprehenduntur, quod tantoperè vocales fugerint.
In Orat.
In oratione pro M. Marcello.
Syllabæ verbi prioris ultimæ non sint primæ verbi sequētis.
Quinct. li. 9. cap. 4.
Verborum brevium & longorum vitanda est continuatio.

varietatis adjutæ. Illud postremò addamus, hanc orationis quasi structuram, quæ ordine, juncturaque constat, maximam quidem desiderare diligentiam, ea lege tamen, ne fiat operosè. Nam esset cum infinitus, tum puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Nam ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur, ne inconditis verbis, & malè coagmentatis offendantur aures, quarum est judicium superbissimum. Cicer. in Orat. Aurium judicium est superbissimum.

De Modo & forma verborum.
Cap. XXXIV.

NOn est ex multis res una, quæ magis oratorem ab imperito dicendi ignaroque distinguat, quam quòd ille rudis inconditè fundit quantum potest, & id, quod dicit, spiritu, non arte determinat. Orator autem sic illigat sententiam verbis, ut nihil mane, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil in oratione sit redundans. Hoc oratorio fit numero, qui aptam & concinnam, & suavem efficit orationem Breviter igitur origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum usus ipse explicetur orationis aptè, ac numerosè. 3. De orat. Oratorij numeri utilitates.

De Origine orationis numerosæ.
Cap. XXXV.

PRinceps inveniendi aptam verborum, & numerosam conclusionem fuit Thrasimachus: cujus omnia nimis etiam erant scripta numerosè. Isocrates autem ita scienter, moderatèque rem totam temperavit, ut multi existimarint illum hujus concinnitatis authorem & principem extitisse. Vbi verò hæc formandæ orationis ratio cognita & inventa est, sic omnibus placuit oratoribus: ut Aristoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel invenien- Thrasymachus numerosæ orationis inventor fuit. in Orat. Aristoteles versum in oratione vetat esse.

dis, vel

numerum jubet. Ciceronis tempore agnoverunt Romani orationis numerum annis 400. post Græcos.

dis, vel judicandis acrior unquam fuit, versum in oratione vetet esse numerum jubeat. Ejus auditor Theodectes in primis, ut Aristoteles sæpè significat, politus scriptor atque artifex, hoc idem & sentit & præcipit. Theophrastus verò iisdem de rebus etiam accuratius. Romani Ciceronis ferè tempore agnoverunt, cum jam annis propè quadringentis essent apud Græcos, cum hoc probaretur. Vsque adeò autem hanc orationis conformandæ rationem ipse Cicero probavit. Vt non solum ejus hoc modo faciendæ & ornandæ summus ipse artifex fuerit, sed diligentissimè etiam de tota ea re præceperit.

Cur numerosa oratio inventa sit.

Cap. XXXVI.

In Orat.

Animus naturalē quandam continet in se vocū omnium mensionem.

Notatio & animadversio peperit artem numerosæ orationis.

QVoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes authoresque, quos diximus, & origo inventa est, causa quæratur, quæ facilis & aperta est. Aures enim vel animus potius aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium dimensionem. Itaque & longiora & breviora judicat, & perfecta ac moderata semper expectat, mutila sentit quædam, & quasi decurtata, quibus tanquam debito fraudetur, offenditur: perductiora alia & quasi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures. Cùm igitur fortuito sæpè, ut fit, aliquid conclusè, apteque initio diceretur, animos hominum auresque pellebat, ut intelligi posset, id, quod casus effudisset, cecidisse jucundè: tunc notatum genus est. Notatio autem & animadversio peperit artem. Itaque ut poetica & versus inventus est terminatione aurium, observatione prudentium: sic in oratione animadversum multò illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesq́ verborum. De quarum natura ut dis-

ut differere possimus, necesse est, ut de incisis, membris, & periodo prius dicamus.

De incisis, membris, & periodis. Cap. XXXVII.

INcisum est sensus non expleto numero conclusus: plerisque pars membri. Tale est enim quo Cicero utitur. Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas: ubi incisa sunt quatuor. Fiunt & singulis verbis incisa: ut, Diximus, testes dare voluimus. Incisum est, Diximus. Membrum autem est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens: ut, O callidos homines: O rem excogitatam: O ingenia metuenda! quem quæso nostrum fefellit, id vos ita esse facturos? O callidos homines: perfectum est, at remotum à cæteris vim non habet; ut per se manus, & pes, & caput. Et, O rem excogitatam. O ingenia metuenda. Quando ergò incipit corpus esse? cùm venit extrema conclusio: Quē quæso nostrum fefellit id vos ita esse facturos? Periodum Cicero, tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicit. Cùm temperetur autem membris omnis paulò longior circuitus, tamen aliud est cæsim & membratim, aliud circumscriptè dicere. Circumscriptio enim est, cùm ab initio ad finem usque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis absolutisq; sententiis. Cicero pro lege Manil. Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multò jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus Quiritas, tamen hoc aditu laudis, qui optimo cuique semper maximè patuit, non mea me voluntas, sed vitæ meæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. Membratim verò dicimus, cùm in sin-

Incisa Græcè κόμματα, membra. κῶλα Vocant.

Quid sit incisum,

Quinct. li. 9. ca. 7.

Quid membrum sit.

In corn. 2. quæ non extat.

Periodum multis nominibꝰ appellat Cic.

Aristot. 3. Rhet. c. 4.

Ci. in orat. Pro lege Manil.

gulis membris liberior insistit oratio. Cic. pro Mil. Itaque quando illius postea sica illa, quàm à Catilina acceperat, conquievit? Hæc intentata nobis est; huic ego vos objici pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Appiam viam monumentum sui nominis nece Papirij cruentavit. Incisim verò dicimus, cum in singulis incisis insistit oratio Cic. in Catilinam invect. 4 Tenentur literæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio. Quomodo autem cum in incisis & membris, tum in circuitu numerus sit adhibendus, paulò post dicetur. Sed quia nullus extra poeticos numerus esse potest, pedes, quibus & poemis fit, & oratio numerose temperatur, ponamus: mox enim intelligetur, inter versum, & orationem numerosam permagnum esse discrimen.

Quid sit mẽbratim dicere. *Pro Mil.*

Quid sit incisum dicere. *Ci. in Cat. in orat.*

De pedibus. Cap. XXXVIII.

Pedes, qui duas habent syllabas, numero sunt quatuor: Spondeus, Pyrrichius, Choreus, & Jambus. Spondeus est è longis duabus: ut, dicunt, mores: illi contrarius est Pyrrichius: ut, novus, tulit. Choreus est è longa & brevi: ut, scribit, semper. Huic Jambus est contrarius: ut, legunt, reos. Trium verò syllabarum pedes sunt octo: Molossus ex tribus longis: ut; dicendi, conservant. Trocheus, quem Tribrachum alij appellant, è tribus brevibus: ut, faciamus. Dactylus ex longa & duabus brevibus, ut, littora. Anapæstus ex duabus brevibus & longa: ut, pietas, peragunt, Bacchius ex brevi & duabus longis: ut, amores. Antibacchius ex duabus longis & brevi: ut, audisse. Creticus, quem alij Amphimacrum vocant, ex longa brevi & longa: ut possident. Amphibrachus ex brevi, longa & brevi: ut, petebat. Cicero ex aliis pedibus tres tantum ponit. Pæonas duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti,

Duorum syllabarum pedes sunt 4.

Trium syllabarum pedes sunt octo. *Quinct. li. 9, cap. 5.*

Quicquid supra tres sillabas hab

nec

nec tamen ipse dissimulat, quibusdam numeros videri, non pedes: nec immeritò, quicquid enim supra res syllabas habet, id ex pluribus pedibus est. Est igitur Paeon primus ex longa & tribus brevibus, ut, aspicire. Paeon ultimus ex tribus brevibus & longa: ut, facilitas. Dochimus verò ex Bacchio constat & Jambo: ut, perhorrescerent.

bet, id ex pluribus est pedibus.

De numero oratio, Cap. XXXIX.

QVid intersit inter oratorium numerum atque poeticum, itemque inter orationem & poema, diligenter nunc attentendum est. Numerum oratorium Graeci Rythmum, poeticum metrum vocant. Quod etiamsi constat utrumque pedibus, habet tamen non simplicem differentiam. Nam rythmi spatio temporum constant, pedes etiam ordine. In rythmo enim nihil refert, Dactylus ne sit an Anapaestus, cum eodem temporum spatio uterque constet. Est & illud districmen, quod metri semper idem est cursus, ut in Heroico carmine Dactyli & Spondaei. In oratione alius atque alius numerus est adhibendus, ita ut nullus sit qui non aliquo loco adhiberi possit. Ex his facilè est intelligere, quàm multum inter orationem numerosam & poema intersit. Versus certis legibus adstructas est, ut nihil fiat extra praescriptum: at in oratione nihil est certum, nisi ut apte verbis comprehendatur sententia. Itaque omnis, nec claudicans, nec quasi fluctuans, & aequaliter, constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur, non quod constat totum è numeris, sed quod ad numeros proxime accedit: Quo etiam difficilius est oratione uti, quàm versibus; quam in illis certa quaedam & definita lex est, quam sequi sit necesse: In dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta,

Numerus oratoribus graecis est ῥυθμός.

Rythmi cõstant spatio temporum, pedes etiam ordine. in orat.

Multum interest inter poema & orationem numerosã.

Difficilius est oratione numerosa utiquã versu.

luta, aut fluens sit oratio. In quo illud est vel maximum, quod versus in oratione si efficitur conjunctione verborum, vitium est, & quidem grave, ac longa animi provisione fugiendum, & tamen eam conjunctionem, sicuti versum, numerosè cadere, & quadrare, & perfici volumus. Quod quo modo faciendum sit, deinceps explicemus.

Versus in oratione si efficitur, vitium est.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus, & qui pedes maximè probentur. Cap. XL.

Est igitur intelligendum, in toto verborum ambitu numeros tenendos esse: Falluntur enim qui censent cadere tantum numerosè oportere, terminariq; sententiam. Etsi enim id maximè decet: quoniam aures semper extremum expectant, in eoquè acquiescunt, ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota à capite ita fluere, ut ad extremum veniens ipsa consistat. Et Aristot. quidem heroum numerum grandiorem judicat, quam desideret soluta oratio. Jambum autem nimis è vulgari esse sermone. Ita neque humilem & abiectam orationem, nec nimis altam & exaggeratam probat; plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos qui audiunt, ad majorem admirationem possit traducere. Trocheum autem, quem alij Tribrachum appellant, ab oratione segregat, quia contractio & brevitas dignitatem non habent. Ita Pæona probat; quem orationi vel orienti, vel mediæ, vel cadenti aptissimum judicat. Cicero autem sentit omnes in oratione esse permixtos, & quasi confusos pedes. Nec enim effugere possemus animadversionem, si semper iisdem uteremur. Sed Creticum, Dichoræum, Dochimum, Pæonas ceteris anteponit modò ne Dochimius interetur aut continuetur. In heroico

Ci. in ora. Quinct. li. 9. cap. 4. Tota periodus numerosa esse debet.

Cic. sentit omnes in oratione esse permistos numeros.

In 3. De orat. & orat.

roico verò Dactyli, & Anapæsti & Spondei pede impunè progredi licere censet, duos duntaxat pedes, aut paulò plus, ne plane in versum aut similitudinem versuum incidamus. Sit igitur permixta & temperata numeris oratio, nec dissoluta, nec tota numerosa, pæone maxime, quoniam optimus auctor ita censet; sed reliquis etiam numeris, quos illè prætrit, temperata. In his quæ demisso atq; humili sermone dicentur. Jambus erit frequentissimus, Pæon in amplioribus, in utroq; Dactylus. Ita in varia & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & temperandi. Sic minime animadvertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industria. Nec vero nimius hic cursus numerorum esse debet: id enim in dicendo numerosum putatur, non quod totum constat è numeris, sed quod ad numeros proxime accedit. Nullus enim pes est, qui non aliquando veniat ad orationem. Miscendi ergò sunt, curandumq; ut sint plures qui placeant, & circumfusi bonis deteriores lateant. Cicero pro Marc. Nullius est tantum flumen ingenij, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaq; copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare C. Cæsar res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his laudem esse ampliorem, quam eam, quam hodierno die consecutus es. In hac periodo sunt quidem alij pedes, sed qui eam jucundissimam efficiunt, sunt Cretici, Dochimus, Pæon, Dactyli & Spondei.

In humili oratione Jambus, in amplior Pæon, in utraque Dactylus est frequentissimus.

Cicer. pro Mar.

De initio Periodi. Cap. XLI.

Clausulas diligentius, quam cætera omnia, servandas esse inter omnes convenit, quod in his maxime perfectio atq; absolutio judicatur. Proximum autem clausulis diligentiam initia postulant. Nam & ad hæc intentus est auditor. Optimè hæc nascun-

Clausulæ maximè concinnitatem desiderant.

scuntur à proceris numeris, ac liberis, maximè Dactylo, & Paone priore, quem idem author ut optimum probat Cicero. Mollissimum quidem numerum, eundemque amplissimum esse fatetur, sed Creticum anteponit. Anapæstus etiam qui Dactylo est spatio par, ordine contrarius, rectè orationem incipit. Cicero pro lege Manilia: Quamquam mihi semper frequens conspectus vester. Exorsus est à Spondeo, Anapæsto & Cretico. Et in eadem oratione: Testis est Italia: à Cretico & :ita tantum bellum: ab Anapæsto & Spondeo: & : Qui Siciliam adijt: à Pæone priore. Initia versuum initiis orationis non conveniunt, etsi Titus Livius hexametri exordio cœpit: facturus ne operæpretium sim. Dochimus quovis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus aut continuatus numerum apertum & nimis insignem facit. Cicero de lege Agraria: Est illud amplissimum, quod paulò ante commemoravi Quirites. Ubi à Spondeo & Dochimo ducitur initium.

Rhet. 2. ca. 4. Ci. in or. pro lege Manil.

Livius hexametri exordio cæpit.

Pro lege Agraria.

De fine Periodi. Cap. XLII.

In extremo autem circuitu duo aut tres sunt ferè servandi & notandi pedes: quos aut Choreos, aut Spondeos, aut alternos esse oportebit. Asia geminatum Choreum, qui Dichoreus vocatur, maximè secuta est. Cadit autem ille præclarè: sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quàm si semper est idem. Spondeus est in clausulis firmus & stabilis, quo plurimum est usus Demosthenes. Paona alterum orationi cadenti aptissimum putat Aristoteles, quem Cic. non reijcit, sed aptiorem eo loco judicat Creticum, Qui sive geminetur, sive Spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis Cic. pro Mar. Pristino more dicendi: Creticus est geminatus, & Spondeus, & : Conservatam ac restitutam puto; Spondeus &

Qui pedes in extremo circuitu sint servandi.

Nihil tam vitiosum est in orationis numero quam si semper est idem.

Arist. pæona ultimũ.

due Cretici. Et: Nec ulla unquam ætas de tuis laudibus conticeſcet: Duo Cretici & Dichoreus. Optime etiam eſt ſibi junctus Anapæſtus. Cicero: Nihil habet nec fortuna tua majus, quam ut poſſis; nec natura tua melius, quam ut velis conſervare quam plurimos.

Ci. Creticū aptiſſimū indicat in clauſulis.

Ne jambus quidem, aut par Trochæus, aut etiam Dactylus, ſi eſt poſtremus à poſtremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, ſi eſt extremus choreus aut ſpondeus: nunquam enim intereſt, uter ſit eorum in pede extremo.

Optimè ſibi jungitur Dichoreus in clauſulis.

Pro Lig.

Sed iidem hi tres pedes male concludunt, ſi quis eorum in extremo locatus eſt, niſi cum pro Cretico poſtremus eſt dactylus. nihil enim intereſt. Dactylus ſit extremus, an Creticus: quia poſtrema ſyllaba brevis, an longa ſit, ne in verſu quidem refert. Eſt & Dochimus ſtabilis in clauſulis, & ſeverus. Cicero in Antonium: Te miror Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere.

Philip. 2.

Multæ ſunt aliæ clauſulæ, quæ numeroſè & jucundè cadunt, quas diligentiſſimè oſtendit Quinctilianus. Etiam intelligendum eſt clauſulas verſuum non convenire clauſulis orationis, quod Bruto eſt cidit. Quanquam ſciunt placuiſſe Catoni, & vitandum eſſe, ne plurium ſyllabarum verbis utamur ſæpe in fine: quod etiam in carminibus eſt permolle. Non deſunt enim qui Ciceronem vituperent in his: Familiaris cœperat eſſe balneatori. Et pro Cælio: Non minus dura Archipiratæ.

Clauſulæ verſuū non conveniunt clauſulis orationis.

Nec illud quidem prætereundem eſt, clauſulas maximè apparere, & intelligi, quod aures continuam vocem ſecutæ ductæque velut prono decurrentis orationis flumine, tum magis judicent, cum ille impetus ſtetit, & intuendi tempus dedit. Variandæ ſunt igitur, ne aut animorum judicio repudientur, aut aurium ſatietate. Hoc viciſſitudines numerorum efficient, quæ præſtabunt, ut

Cur clauſulæ ſint variandæ.

neque ij satientur, qui audient, fastidio similitudinis, nec Orator id, quod faciet, opera dedita facere videatur.

De media Periodo Cap. XLIII.

3. De orat. SI primi & postremi illi pedes sunt hac ratione servati, medij possunt latere: modo ne circuitus ipse verborum sit, aut brevior, quam aures expectent, aut longior, quam vires atque anima patiatur.

Quinct. li. 9. ca. 3. *Verum mediis non ea modò cura debet esse, ut inter se cohæreant, sed ne pigra, ne longa sint: ne, quod nunc maximum vitium est, brevium contextu resultent, ac sonum reddant penè puerilium crepitaculorum. Nam ut initia clausulæq; plurimum momenti habent, quoties incipit sensus, aut desinit: sic in mediis quoque sunt quidam conatus, qui leviter insistunt, ut currentium pes etiamsi non moratur, tamen vestigium facit. Itaque non modò membra inciso bene incipere atq; claudi decet, sed etiam in ijs, quæ non dubie contexta sunt, nec respiratione utuntur, spiritum sustinemus: quis enim dubitet unum sensum & unius spiritus esse? Animaduerti Judices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes Tamen & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rursus ac tria, suos quasi numeros habent spiritum sustinentes: sicut apud rythmicos æstimantur hæ particulæ, prout sunt graves, acres, lentæ, celeres, remissæ, exultantes. Proinde id quod ex illis conficitur, aut severum, aut luxuriosum, aut quadratum, aut solutum erit.* in orat. *Pæonem quidem ut orienti, sic etiam mediæ orationi aptum esse Marc. Tullius fatetur. Idem Docbimum quovis loco aptum esse confirmat, Creticos etiam & Bacchios nonnulli meritò in hac parte laudant. Fluit autem omninò numerus à primo, tum incitatius brevitate pedum,*

tum

tum proceritate tardius. Quare si orationem ferri celerius volemus: crebros trocheos, & jambos inseremus: silentius incedere, spondeos frequentes interponemus; si moderatius ingredi, ijs pedibus utemur, qui brevibus, longisq; syllabis temperatur; cursum contentiones magis requirunt, expositiones rerum tarditatem.

De his quæ suaptè natura numerosa sunt. Cap. XLIV.

ALiquando suapte natura numerosa sunt, quæ dicuntur, etiamsi nihil factum est, de industria. Cùm enim sunt casus in exitu similes, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte concinnitatem habet oratio; ut in illo Ciceronis pro Milone: Est enim Judices hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus hausimus, expreßimus: ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, ut quia referuntur ad ea ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse numerum, sed secutum. Quod fit item referendis contrariis. In hoc genere Cicero frequens est, ut illa sunt in quarto Accusationis: Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus Prætoris aduentum cum illius Imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius exercitu inuicto, hujus libidines cum illius continentia: ab illo, qui cœpit conditas, ab hoc qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas, quæ sunt venustißima Semper enim hæc, quæ à Græcis antitheta nominari supra diximus, cùm de figuris ageremus, numerum oratorium neceßitate ipsa efficiunt, & cum sine industria.

in Orat.

Cùm paria paribus referuntur, aut casus in exitu sunt similes, oratio sua spõte numerosa efficitur.

Pro Mil.

Cum contraria referuntur numerus spõte sequitur.

Act: 4. in Verr.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa. Cap. XLV.

Quæ vitia vitãda sint in hac re.

Quinct. li. 9. cap. 4.

HÆc tamen vitia in tota hac re diligentissime sunt vitanda, in primis, ne aperte verba trajiciantur, quò melius aut cadat, aut voluatur oratio: deinde ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum inculcentur: tertiò ne minutis numeris concidatur, infringaturque sententia. Sed verba jam probata & electa concione coagmententur. Nam vel dura inter se commista potiora sunt inutilibus. Multa sunt autem, quæ ijs vitijs declinatis, numerose componendi laborem minuant. Sunt enim multæ figuræ, quibus & casus numeri possint variari. Sunt multa etiam, quæ idem valent, atque significant, ex quibus excitari facile illud eligunt, quod institutæ verborum comprehensioni maximè quadrat.

Multa minuunt laborem componendi numerose.

De magnitudine ambitus. Cap. XLVI.

Periodus habet membra minimum duo, sæpe tria.

HAbet autem periodus membra minimum duo, sæpe etiam & tria. Cicer. pro lege Manilia. Nam cum antea per ætatem nondum hujus authoritatem loci contingere auderem, statueremque nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere; omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. Cicero cum ambitum mediocritatem habere ait, qui quatuor fere membris constat: Nam & aures implet, & nec brevior est quam satis sit, nec longior. Vult autem, ut è quatuor, quasi hexametrorum versuum instar quod sit, constet ferè plena comprehensio. Ejus generis est illud pro Milone: Ego cum tribunus plebis Republica oppressa me senatui dedissem, quem extinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles bonis viris, qui omnem authoritatem Ovidianis armis abiecerant; mihi unquam bonorum præsidium defuturum putarem. Debet autem periodus sen-

Ambitus mediocris quatuor ferè membris constat.

sensum concludere; sit etiam aperta, ut intelligi possit: & non immodica, ut memoria contineri possit.
Quid præstare debeat period.

De numero, qui est in membris, & ejusmodi ea esse debeant. Cap. XLVII.

Quinct. li. 9. cap. 4.

QVid sit membrum, quid incisum, quid ambitus, intea dictum est. Illud etiam est explicatum, aliud esse circumscriptè, aliud membratim dicere. Illic enim circumscribitur verborum comprehensio, donec in clausula tantum consistat: hic in singulis membris orattio insistit. Quod in pronunciando magnoperè reficit spiritum, unde fit, ut oratio, quam membris carpimus, longior multò esse possit, quam ea quæ constat circuitu. ita ut aliquando ad quindecim, aliquando ad viginti membra excurrat. Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium, & quæ sequuntur. Nihil autem tam debet esse numerosum, quam hoc, quod minimè apparet, & valet plurimum. Spondeum hic Cicero vehementer commendat. Nam etsi, quod est de longis duabus, hebetior videtur, & tardior: habet tamen stabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum: in incisionibus verò multò magis, & in membris: paucitatem enim pedum, gravitatis suæ tarditate compensat.

Ci. in ora. Quinct. li. 9. ca. 4.

Oratio quo membris constat valde reficit spiritum.

Oratio quæ membris carpitur, longissime aliquando excurrit.

In quo scribendi genere circumscriptè, in quo quo sit membratim dicendum. Cap. XLVIII.

IN historia, laudationibus, totoque eo genere, quod Græci Ἐπιδεικτικὸν, *nominant, quod quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompaoq; more, illa circumscriptione & ambitu dicenda sunt, ut tanquam in orbem inclusa currat oratio. Itaque posteaquam est cognita hæc vel circumscriptio, vel comprehensio, nemo,*

In Epidicti, cogenere omnia sunt circumscripte dicenda.

Qui aliquo esset in numero, scripsit orationem ejus generis, quòd esset ad delectationem comparatum, remotumq́; à judiciis, forensiquè certamine, quin redigeret omnes in quadrum, numerumq́; sententias. Genus autem hoc orationis nec totum assumendum est ad contentiones, & causas veras, nec omninò repudiandum. Si enim semper utare, cùm satietatem affert, tum quale sit, ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit praeterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est, primum videndum erit quo loco, deinde quamdiu retinenda sit, tum quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si ad laudandum est aliquid ornatius, ut Cicer. in Accusationis secundo de Siciliae laude dixit: aut exponenda narratio quae plus dignitatis desiderat, quam doloris, ut in quarto Accusationis idem Cicero de Syracusarum situ dixit. Est etiam apta praeemiis majorum caussarum, ubi solicitudine, miseratione, commendatione res eget. Saepè etiam in amplificanda re concessu omnium funditur numerosè volubiliter oratio. Id autem tum valet, cum is qui audit ab oratore jam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, ut insidiantem observet, sed jam faves, processumque vult, dicendiq́; vim admirans, non inquirit, quod reprehendat. Haec autem forma perorationes quidem includit, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nã cum locis supradictis ea fuerimus usi, tota dictio est ad incisa & membra transferenda. Incisim autem & membratim tractata oratio, in veris causis plurimum valet, maximeq́; his locis, cùm aut arguas, aut refellas.

In veris causis, nec assumenda est omninò numerosa oratio nec omninò repudianda.

In amplificanda re numerose funditur oratio.

Perorationes hoc genere orationis constãt.

Qua

Qua ratione paretur hæc facultas apte, ac numerose dicendi. Cap. XLIX.

HÆc autem facultas apte, atque numerose dicendi non est tanti laboris quandi videtur. Nec ideò hac tractatur à summis viris, ut oratio, quæ ferri debet ac fluere, dimetiendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat. Satis enim in hoc oratorem formabit multa scribendi exercitatio, ut ex tempore etiam apte, numeroseque dicat. Ante enim circumscribitur mente sententia, confestimq; verba concurrunt: quæ mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat. Quod si Antipater Sidonius solitus est versus Hexametros, aliosque varijs modis ac numeris fundere ex tempore, tantumque hominis ingeniosi ac memorijs valuit exercitatio, ut cum se mente ac voluntate coniecisset in versum, verba sequerentur: quantò id facilius in oratione, exercitatione, & consuetudine adhibita consequemur? Nihil est enim tam tenerùm, neque tam flexibile, neque quod tam facile sequatur, quocunque ducas, quam oratio. Ex hac versus, ex eadem dispares numeri conficiuntur: ex hac hæc etiam soluta varijs modis, multorumq; generum oratio. Et ut mollißimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, sic orationis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem, & animorum motum facile mutatur, & vertitur. Neminem itaque Pæon aut Creticus ille, aut Dichoreus conturbet, ipsi occurrent orationi, ipsi, inquam, se offerent, & respondebunt non vocati, consuetudo modo adsit scribendi hoc modo atq; dicendi. Vt enim musici accuratè primò, & cogitare suæ artis præscripta & formulas observant, at ubi usus accessit, sine cogitatione etiam, & cura eadem illa incredibili celeritate efficiunt: sic ubi orator hoc

> Cic. in or. Non est tāti laboris, quanti videtur hæc facultas numerosè dicendi.

> Antipater Sidonius solitus est versus ex tempore fundere.

> Nihil est tam tenerū & flexibile, quam oratio.

hoc modo scribere initio consueverit, sine ullo labore postea similiter scribet, ac dicet.

Quanti momenti sit aptè dicere. Cap. L.

Cic. in ora. Quinct. li. 9. cap. 9. Hic locus est apud Cic. in ora. nam Corneliana nō extat.

QVantum autem sit aptè dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris benè structam collocationem dissolvas, permutatione verborum; corrumpetur enim tota res: ut hæc Ciceronis in Corneliana: Neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos & Lælios multi, venalitij mercatoresque superarunt: immuta paululum, ut: Multi superarunt mercatores venalitijq́, perierit tota res. Et quæ sequuntur: Neque vestiis, aut cælatum aurum & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosq́, multi Eunuchi è Syria, Ægyptoq́, vicerunt. Verba permuta sic, ut sit: Vicerunt Enuchi è Syria, Ægyptoq́. Adde tertium: Neque enim ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum, & L. Mummium, qui rebus his urbem Italiamque referserunt, ab aliquo video perfacilè Deliaco aut Syro potuisse superari: fac ita, potuisse superari ab aliquo Syro aut Deliaco. Videsne ut ordinis verborum paulùm commutato, iisdem verbis stante sententia, ad nihilum omnia recidant, cum sint ex aptis dissoluta? Aut si alicujus inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paulum commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit antea diffluens ac solutum. Age sume de Gracchi apud censores illud. Abesse non potest, quin ejusdem hominis sit probos improbare, qui improbos probet. Quantò aptius si ita dixisset: Quin ejusdem hominis sit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo unquā voluit, nemoq́, potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt. Res autem sic habet, ut brevißimè dicam quod sentio. Compositè,

sitè, & aptè sine sententiis dicere insania est; sententiosè autem sine verborum & ordine, & modo, infantia: sed hujusmodi tamen infantia, ut ea qui utantur, non stulti homines haberi possint, etiam plerumque prudentes: quo, qui est contentus utatur. Eloquens verò, qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, movere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit quicquam, aut spectari, aut audiri libentius. Hæc Cic. in Oratore. Quare cum Aristoteles, qui aureum fundit flumen orationis: cùm Theophrastus, qui divinitate loquendi nomen invenit: cùm Isocrates, quem eloquentiæ patrem Cicero appellat: tùm Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur: cùm Cicero, qui primus cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquavit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerint: eam nobis summa debemus industria, summo etiam studio comparare.

Eloquens omnibus debet rebus excellere. Aristoteles aureum fundit orationis flumen. Demosthenis summa vis eloquẽtiæ conceditur.

De tribus generibus dicendi. Cap. LI.

PErspicuum est aliud dicendi genus in parvis caussis, aliud in modicis, aliud in gravibus desiderari. Nec solum variæ caussæ varium dicendi genus efflagitant; sed diversæ orationis partes diversam quoque orationis formam postulant. Quod cùm ita sit, quod sint genera dicendi, & in quibus tum caussis, tum orationis partibus ea sint adhibenda dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peræquè debet florere excellens & perfectus orator: Unum subtile, acutum & tenue: Alterum, vehemens, copiosum, & grave: Tertium est interiectum, intermedium, & quasi temperatum, in quo neque est acumen superioris generis, nec vis posterioris. Cùm autem oratoris tria sint officia, docere, movere, & delectare: subtile in probando, modicum in delectando,

Cic. in ora.

Quinc. li. 9. cap. 4.

Tria sunt genera dicendi, subtile, temperatum & vehemens.

Cic. in ora.

Quinct. li. 10. cap. 12. Genus subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo, versatur.

do, vehemens in flectendo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis à vinculis numerorum libera & soluta, non tamen vaga, ut ingredi liberè, non ut licenter videatur errare. Diligentia etiam coagmentandi verba prætermittenda est, & omnis insignis ornatus removendus. Ponentur tamen acutæ, crebræq; sententiæ, ornamenta verborum & sententiarum cum tropis perecundè parceq; adhibebuntur: translationes tamen poterunt esse crebriores; nec tam crebræ tamen, quàm in genere dicendi amplissimo Genus temperatum uberius est aliquantò & robustius, quam hoc humile de quo dictum est: summissus autem quam illud, de quo dicetur; amplissimum. Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt, plurimumquè est in hac oratione suavitatis. In iisdem verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum. Hoc in genere nervorum vel minimum, suavitatis autem est vel plurimum. At illud amplum, grave, copiosum, ornatum, vim profectò habet vel maximam; modò enim perfringit, modo irrepit in sensus, inserit novas opiniones, evellit insitas. Hic orator & defunctos excitabit, ut Appium Cæcum. Apud hunc & patria ipsa reclamabit, aliquemq; (ut apud Ciceronem in oratione contra Catilinam in senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoque eriget ut: Quæ Charibdis tam vorax? &, Oceanus medius fidius ipse, &c. hic iram, hic misericordiam inspirabit: hic dicet, Te vidit & flevit, & appellavit; & per omnes affectus tractatur His tribus generibus utetur orator ut res exiget, nec pro caussa modò, sed pro partibus caussæ. Magni igitur judicij, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille, & quasi temperator hujus tripartitæ varietatis.

Quæ dicendi ornamēta conueniant generi tēperato.

Io orat. pro Cæl. Orat. 1. Philip. 2.

Orator ūtatur his tribus generibus ut res exiget.

Nam

Nam & indicabit quid cuique opus sit, & poterit, quocunque modo postulabit causa, dicere. Ad caussas tenues, cujusmodi est caussa pro Cæcinna, summissum: ad graves, qualis est Rabirij, vehemens: ad mediocres, ex quo genere est pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accommodandum est. In eadem etiam oratione ad conciliandum quidem, mediocre: ad docendum verò atque probandum, subtile & enucleatum: ad movendum grave debet adhiberi. Est enim eloquentis proprium, parva summissè, modica temperatè, magna graviter dicere. Multum etiam refert quæ sit persona ejus qui dicit, & eorum qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas, nec verò locus aut tempus, & auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. In omnibus etiam rebus videndum est, quatenus. Etsi enim suus cuiq; modus est, tamen magis offendit nimium, quam parum: unde fit ut eloquentiæ sicut reliquarum rerum, fundamentum sit sapientia. Hæc de elocutione dicta sint. Nunc quoniam omnia conformandæ & expoliendæ orationis præcepta exposita sunt, ordine, ut instituimus, ad memoriam transeamus.

Ad caussas tenues genus dicendi tenue ad graves grave, ad mediocres tēperatum accommodādum est.

Eloquentis propriū est parva summissè, modica temperatè, magna graviter dicere.

Genus orationis ad personæ, loci & temporis rationē aptari debet.

De Memoria, Cap. LII.

MEmoriæ artem primum omnium instituisse ferunt Chium Simonidem. Cùm enim celebri & frequenti convivio interesset, de triclinio egressus est, eo egresso, triclinium supra convivas corruit, atque ita contudit, ut cum eos humare vellent sui, non possent obtritos internoscere ullo modo. Tunc Simonides dicitur ex eo, quod meminisset, quo eorum loco quisque subuisset, demonstrator uniuscujusque sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur,

Simonides Chius memoriæ artē instituit.

3. De orat. Quinct. li. 11. cap. 2.

Memoria juvatur signatis animo sedibus.

tur, juvari memoriam signatis animo sedibus. Quod suo quisque etiam experimento credere potest. Nam cùm in loca aliqua post tempus reversi sumus, non ipsa agnoscimus tantum, sed etiam, quæ in ijs fecerimus, reminiscimur? personæq; subeunt, nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in animum revertuntur.

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap. LIII.

Artificiosa memoria eloquentiæ pars est.

*E*Tiamsi memoria eloquentiæ cum alijs artibus sit communis, tamen artificiosa memoria oratoriæ artis meritò pars existimatur. Nescietur enim quanta vis ejus esset, quanta divinitas, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset. Non enim rerum modo, sed etiam verborum ordinem præstat, nec ea pauca contexit, sed propè infinitum, ita ut in longißimis actionibus prius audiendi patientia, quam memoriæ fides deficiat. Non immeritò igitur thesaurus hic eloquentiæ dicitur, cum exemplorum, legum, sapienter dictorum, beneq; factorum velut quasdam copias quibus abundare, quasq; in promptu semper habere debet orator, incredibilis ejus vis repræsentet.*

Memoria est eloquentiæ thesaurus.

De artificio memoriæ. Cap. LIV.

Artificium memoriæ constat locis & imaginibus.

Cujusmodi loca esse debeant.

*A*Rtificium igitur memoriæ à veteribus traditum locis constat & imaginibus. Itaq; ijs qui hanc ingenij partem exercent, loca multa prius animo capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis intervallis, ut ædium fere magnarum, aut alterius ædificij. Hæc animo diligenter sunt affingenda, ut sine cunctatione ac mora partes eorum omnes cogitatio possit ordine percurrere. Plus enim quam firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adjuves. Tum ea, quæ fuerint scripta, vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriam eorum excitent*

tent, notatis. Ita fiet, ut res ordine teneantur. Exempli gratia, si sit de navigatione, re militari, & agricultura dicendum, navigationis anchora, rei militaris gladius vel spiculum, agriculturæ spica, vel simile aliquid imago esse potest. Hæ imagines supradictis locis ordine sunt committendæ: Deindè, cum repetenda fuerint memoria, incipies ab initio loca recensere, & quod cuiq; credideris, reposces. Imago enim cujusq; admonebit, ut quamlibet multa sint, quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro. Sic enim fit, ut ordinem rerum locorum ordo conservet, res autem ipsas rerum effigies notent. Vtendum est autem imaginibus aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere celeriterque percutere animum possint: loca quæ assumpserit egregiè commoditerq; notare oportebit, ut perpetuò hærere possint. Nam imagines pro rerum varietate subinde sunt mutandæ, ac loca perpetuò remanere debent.

Ordnem rerum, locorum, ordo, res ipsas, imagines notant. Cujusmodi debeant esse imagines

Quid conferat hoc memoriæ artificium.

Cap. LV.

VT ad quadam prodesse hæc non est negandum, ut si rerum nomina multa per ordinem audita reddenda sint, vel res diversæ ordine complectendæ: sic in edi scendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè prosunt. Singulorum enim verborum imagines memoriæ mandare, & inutile esset, & infinitum. Si longior complectenda memoria oratio fuerit, proderit per partes ediscere. Nam est autem inutile, quo facilius hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoneat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem non juvabit, iisdem, quibus scripserit chartis, ediscere. Si tamen quis unam maximamq; artem memoriæ quærat, exercitatio est & labor.

Singulorũ verborum imagines memoriæ mandare, & inutile est & infinitũ

Exercitatio est maxima memoriæ ars.

multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie, potentißimum est. Quantum autem natura studioq; valeat memoria, vel Themistocles testis est, quem unum intra annum optimè locutum esse Persicè constat: vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille dives, qui cùm Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentias sic tenuit, ut qua quisque apud eum lingua postulasset, eadem sibi jus redditum ferret: vel Cyrus, quem omnium militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quamlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ præceptis, restat ut de pronunciatione dicamus.

Themistocles, Mithridates, Crassus, Cyrus, & Theodectes, memoria plurimum valuerunt.

De pronuntiatione & ejus utilitate. Cap. LVI.

Pronunciationis laus.

PRonunciatio à plerisque actio dicitur, sed prius nomen à voce, sequens à gestu videtur accepisse. Hæc autem pars est, quæ in dicendo una dominatur. Sine hac summus orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus sommos sæpè superare. Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpè fructum tulerunt, & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt. Vt jam non sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cum rogaretur quid in dicendo eßet primum: huic secundas, huic tertias. Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia. Cùm sit autem in duas divisa partes, vocem, gestumq; quorum alter oculos, altera aures movet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus; prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendum est.

Actio est quasi corporis quædam eloquentia.

Pronunciationis duæ sunt partes.

De voce. Cap. LVII.

VOcis mutationes totidem sunt quot animorum,

qui maximè voce moventur. Aliud enim vocis genus iracundia postulat, acutum, incitatum, crebrò incidens: Aliud miseratio ac mœtor, flexibile, plenum, interrruptum flebili voce: Aliud metus; demissum & hæsitans & abjectum: Aliud vis; contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione gravitatis; Aliud voluptas; effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum: Aliud molestia sine commiseratione: grave quiddam & uno pressu ac sono obductum. Ac vobis quidem bonitas optanda est (non est enim in nobis) sed detractio in nobis est. Ergo bonus orator variabit & mutabit, omnesq; sonorum, tum intendens, tum remittens, persequetur gradus. Nec modò in diversis rebus, sed etiam in iisdem partibus, iisdemq; affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas cùm gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

Animus maximè voce movetur.

Bonus orator omnes sonorum gradus variat.

De gestu. LVIII.

VOcem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere. Gestu sic utendum est, ut nihil in eo supersit. Status erit erectus & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata eaq; rara, nulla mollitia cervicum, nulla argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione: brachii projectione in contentionibus, contractione in remissis, pedis supplosione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia: In eo autem ipse dominatus est oculorum. Animi enim est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi, hæc est una pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes possit efficere. Nam oris non est nimium mutanda species, ne

Nihil in gestu debet superesse.

Quæ sint vitanda in gestu.

In ore & præcipuè in oculis, est maxima vis actionis.

Oris ne nimiũ mutetur species.

aut ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significabimus aptè cùm genere ipso orationis. Est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

Actio est quasi corporis sermo

QVoniam in his tribus libris breviter, ut vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod ejus officium, atq; finis, dictum est: & de singulis ejus partibus, earumq; vi & præceptis est disputatum, illud solum nunc superest, ut omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quam copiosè loquens sapientia cohortemur. Ex qua illi profectò maximos & uberrimos fructus percipient, qui eam ad Dei Opt. Max. cultum ac venerationem diligentißimè contulerint. Cui enim potius eloquentiæ studia consecrentur, quam illi, qui ut hominis decus ingenium, sic ingenij lumen esse voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus cogitationesq; nostræ semper evigilent, ut tum eloquentiæ, tum cæterarum artium studia parenti vitæ nostræ deserviant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenij sine ulla exceptione ornamenta debentur.

FINIS.

TABVLÆ

RHETORICÆ CYPRIANI SOARII

Sacerdotis è Societate JESV.

Sive

TOTIVS ARTIS RHETORICÆ ABSOLVTISSIMVM COMPENDIVM.

A

LVDOVICO CARBONE A Costaciario, Sacræ Theologiæ in almo Gymnasio Perusino olim publico professore, singulari judicio, & industria selectum.

Ingratiam studiosæ juventutis.

TABVLÆ RHETORICÆ CYPRIANI SOARII

Sacerdotis è Societate JESV.

QVID SIT RHETORICA, QVOD EIVS officium, & finis. Cap. I.

Rhetoricæ

DEFINITIO: *Est Ars, vel doctrina benè dicendi.*

Quid sit ars.	*Ars est, quæ constat quibusdam rebus, id est præceptis cognitis, quæ unum finem spectant, & nunquam fallunt.*
Quomodo facta sit ars.	*Cùm alij temerè, alij callidius dicant, potuerunt notari ea, quibus alij melius dicunt, ex quibus ars fieri potuit.*
Quid sit benedicere.	*Est optimis sententiis, Verbisque lectissimis dicere.*

Officium, est appositè dicere ad persuadendum,
Finis, est persuadere dictione.

De dignitate & utilitate eloquentiæ. Cap. II.

Eloquentia est

Digna,
- *Quia semper floruit & dominata est in omni libero populo.*
- *Quia nihil est jucundius auditu oratione ornata verbis, & sententiis.*
- *Quia nihil est tam magnificum, ac potens quam animos hominum oratione convertere.*

Eloquen-

Eloquentia

Vtilis, quia.

Consilia maximis de rebus explicat.
Languentes animos excitat.
Effrenatos coercet, & cupiditatem frangit.
Hortatur ad virtutem, revocat à vitiis.
Laudat bonos, vituperat malos, & consolatur mœstos.

Et quo major est ejus vis, ne quis ea abutatur, eò magis est cum probitate conjungenda.

De materia Rhetoricæ. Cap. III.

Artis materia.

Est ea, in qua omnis ars versatur, ut medicina morbi, & vulnera.
Quæ in omni arte est terminata, excepta Dialectica & Rhetorica, quæ nullis terminis septæ tenentur.
Quare materia Rhetoricæ sunt omnia, quæ in disputationem cadere possunt, & quævis quæstio ad dicendum proposita.

De Quæstione. Cap. IV.

Quæstia

Est duplex.
Altera, quæ dicitur infinita, propositum: græcè, thesis; cum aliquid generatim quæritur: ut, an philosophia sit perdiscenda.
Altera finita, quæ controversia, latinè, dicitur: græcè, hypothesis, cum quæstio contrahitur ad *Personas, loca, tempora, & negotia: ut An Socrates fuerit jure damnatus ab Atheniensibus.*

Propositi duo sũt genera.
Alterum cognitionis, cujus finis est scientia: ut, an Sol sit major terra.
Alterum actionis, quod refertur ad aliquid efficiendum: ut, quibus officiis amicitia sit colenda.
Quæ transferuntur etiam ad causas.

Causarũ tria sunt genera
Iudicij.
Deliberationis.
Exornationis, sive laudationis.

De exornatione, deliberatione, & judicio. Caput V.

Partes		Tẽpus.		Finis.		Motus.	
Exornationis.	*Laus, & vituperatio.*	*Tẽpus.*	*Præsens Præteritum.*	*Finis.*	*honestas Turpido.*	*Motus.*	*Delectatio.*
Deliberationis.	*Suasio. Dissuasio.*	*Tẽpus.*	*Futurũ*	*Finis.*	*Vtilitas Detrimentũ.*	*Motus.*	*Spes. Reformidatio.*
Iudicij.	*Accusatio, Defensio.*	*Tẽpus.*	*Præteritum.*	*Finis.*	*Punitio, Impunitas.*	*Motus.*	*Sævitia. Clementia.*

Quomodo hypothesis ad thesim revocanda sit. Caput VI.

Consultatio, id est, quæstio infinita, est quasi pars causæ, id est quæstionis finitæ; quia in ea continetur.

Quò fit, ut quæstio universa totas causas sæpè contineat:

Vt ecce: quæstio hæc finita. { *An Aristotelis Philosophia sit perdiscenda, continet hanc.* / *An Philosophia sit perdiscenda, quæ est infinita.*

Vnde id, de quo est tota quæstio, traducendum est ad perpetuam seu infinitam quæstionem:

Nisi cum de vero ambigitur, quod conjectura quæri solet.

Finita revocatur ad infinitam: quia {
Orationes, quæ latissimè vagantur, sunt ornatiores:
Et quæ de universo genere dicuntur, valent ad judicium ferendum de singulis:
Et quæ de universo genere probantur, de parte etiam probari necesse est:
Vnde excellens orator, semper, cum potest, controversiam à personis & temporibus avocat:

De partibus Rhetoricæ. Cap. VII.

{ *Inventio, quæ est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant.*

Dispo-

Eloquentiæ partes sũt quinque:

Dispositio, est rerum inventarum in ordinem distributio.

Elocutio, est idoneorum verborum ac sententiarum ad inventionem accommodatio.

Memoria, est firma animi, rerum ac verborum, ad intentionem perceptio.

Pronunciatio, est ex rerum & verborum dignitate, corporis & vocis moderatio.

Judicium non est sexta pars, sed tribus primis est permixtum: quia non invenit, qui non judicat.

Sunt ergo quinque oratoris opera:
- *Invenire,*
- *Disponere,*
- *Eloqui,*
- *Memoria,*
- *Complecti,*
- *Pronuntiare.*

Quibus rebus eloquentia comparetur.

Cap. VIII.

Eloquentia comparetur,
- *Quatuor rebus?*
  - *Natura, id est donis à natura tributis.*
  - *Arte, id est præceptis.*
  - *Exercitatione.*
  - *Imitatione.*
- *Natura præstat ex parte*
  - *Animi, celeres motus, ad*
    - *Inviniendum,*
    - *Explicandum,*
    - *Exornandum, & memoriæ mandandum aptos.*
  - *Corporis,*
    - *Latera firma,*
    - *Canoram vocem,*
    - *Solutam linguam,*
    - *Oris & totius corporis conformationem.*
- *Quæ naturæ dona arte perfici ac limari possunt.*
- *Unde, si quis his donis non sit ita instructus, tamen dicendi studium non spernat, cum etiam in re præstantissima mediocritas honori sit.*

De Ar-

De Arte. Cap. IX.

Vnde orta est ars & quid efficiat.

Ars orta est ex animadversione naturæ, id ex elqouentiæ naturalis. Quare non eloquentia ex arte, sed ex eloquentia ars orta est:

Ars sola non efficit eloquentem: quia cum omnes artem habere possint, omnes possunt esse eloquentes, quod non ita est.

Ars ergo perficit, quæ sunt à natura dum
- *Monet, quo omnia sint referenda, quæ ad finem faciunt:*
- *Indicat, an recta sint, quæ habent à* — *Natura. Studio; Exercitatione:*
- *Efficit ne fortuitò dicamus, & ut semper parati simus.*
- *Est itaq; ars certior dux, quam natura:*

De Exercitatione. Cap. X.

Exercitationis

Effectus: perficit, & conservat, quæ ars expolivit in natura.

Vtilitas: sine ea nihil est egregium, nihil perfectum: sine qua nemo eloquentiam assequetur.

Ratio, sive modus.
1. *Sumatur causa tractanda similis earum, quæ ad Oratorem deferuntur.*
2. *Non dicatur exemplò: quia perversè dicendo, discitur perversè dicere.*
3. *Sumatur igitur spatium ad cogitandum, ut accuratius dicatur.*
4. *Sed præstat scribere, cum stylus sit optimus dicendi effector:*

Est autem Exercitatio triplex.
- *Alia orationis.*
- *Alia actionis.*
- *Alia memoriæ.*

De Imitatione. Cap. XI.

Vtilitas: quia sine ea nemo satis proficere potest.

- *Proponatur aliquis summus in arte imitandus, quem tota mente intueamur.*

Imita-

Imitationis. Ratio, sive modus.
- *Quæ sunt in eo summa, diligenter prosequamur.*
- *Qui hanc similitudinem assequi volunt, crebro de magnis rebus scribant, & dicant.*

Imitatio est duplex:
- *Altera orationis, de qua dictum est:*
- *Altera actionis, qua omnis deformitas in agendo removetur.*

De Inventione. Cap. XII.

Oratoris munera sunt duo:
- *Primum, invenire ea, quæ valeant ad fidem faciendam: quæ speciatim fit in proposito.*
- *Alterum,* *Movere amplificando, quod fit in causis: Motus autem quatuor sunt species.*
  - *Molestia,* de malo — *Præsenti:*
  - *Metus,* de malo — *Imminenti.*
  - *Voluptas,* de bono — *Præsenti.*
  - *Cupiditas,* de bono — *Venturo.*

Est itaque
- *Molestia, opinio recens præsentis mali.*
- *Voluptas, opinio recens præsentis boni.*
- *Metus, opinio impendentis mali.*
- *Cupiditas, opinio venturi boni.*
- *Opinio autem, est imbecillis assensio.*

Quid Inventio, Argumentum & Argumentatio. Cap. XIII.

Quid sit.
- *Inventio est excogitatio argumenti,*
- *Argumentum est, probale inventum ad faciendam fidem.*
- *Fides, est firma opinio, quæ argumentatione gignitur.*
- *Argumentatio, est argumenti explicatio, quæ apud oratores est fusior, quam apud dialecticos.*
- *Argumenta sumuntur ex locis.*
- *Locus, est argumenti sedes: seu nota, qua indicatur, quid in rebus pervestigare debeamus.*

Quotuplicia sunt argumenta. Cap. XIV.

Argumenta alia sūt
- *In eo ipso de quo agitur, & ideò insita dicuntur: ut si probes eloquentiam esse expetendam, quia est ars benè dicendi.*
- *Extinsecus assumuntur, quæ remota vocantur: ut si idem probes, quia Aristoteles id dixit.*

De numero Locorum. Cap. XV.

Loci
- *Intrinseci, sunt sexdecim:*
  - *A definitione,*
  - *Partium enumeratione,*
  - *Notatione,*
  - *Conjugatis,*
  - *Genere, & forma,*
  - *Similitudine, & dissimilitudine.*
  - *A contrariis,*
  - *Adjunctis,*
  - *Antecedentibus,*
  - *Consequentibus,*
  - *Repugnantibus,*
  - *Causis, & Effectis.*
  - *A comparatione.*
    - *Majorum,*
    - *Minorum,*
    - *Parium.*
- *Extinseci sunt sex:*
  - *Præjudicia,*
  - *Fama,*
  - *Tormenta,*
  - *Tabulæ,*
  - *Jusjurandum,*
  - *Testes.*

De Definitione. Cap. XVI.

Definitio
- *Quid sit:*
  - *Est oratio, quæ id, quod definit explicat quid sit, ut ista oratio.*
  - *Doctrina bene dicendi, quæ explicat, quid sit Rhetorica.*
- *Quomodo fiat.*
  - *1. Invenitur aliquid commune rei, quæ definienda est, & aliis rebus: ut doctrina, vel ars in definitione Rhetoricæ.*
  - *2. Invenitur aliquid, quo, id quod definitur, ab aliis differt, ut est, benedicere, in allata definitione.*
  - *3. Latius definit orator, quam dialecticus; & verbis non solum propriis, sed etiam translatis.*

Est autem definitio oratori necessaria: quia sæpè explicanda est res, de qua quæritur.

Augu-

Argumentum à definitione hoc modo ducitur.
{ *Si vis probare jus civile esse utile, ipsum definias hoc modo:*
Jus civile est cognitio æquitatis:
At cognitio æquitatis est utilis: igitur & jus civile.

De partium distributione. Cap. XVII.

Partium distributio est, cum aliquod genus, sive totum in suas partes distribuitur: ut, virtus, sive honestum, in quatuor partes, id est, in justi. prud. fort. & temper.

In argumento à partium distributione sumendæ sunt omnes partes, ita ut nulla relinquatur.

Vt si velles probare calliditatem non esse virtutem, diceres, calliditas non est justitia, nec prudentia, nec fortitudo, nec temperantia, igitur nec virtus.

De Notatione. Cap. XVIII.

Notatio seu Etymologia verborum originem inquirit.

Ea sæpe oratores, & Poëtæ utuntur: hoc modo:

Consul est, qui consulit patriæ: non igitur Piso consul, qui eam evertit.

De Conjugatis. Cap. XVIIII.

Conjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem: ut sunt, quæ orta ab uno variè commutantur: ut sapiens, sapienter, sapientia.

Argumentum ducitur hoc modo: Cùm esset causa consularis, & senatoria, opus erat auxilio consulis & senatus.

Item; pietas laudanda, igitur & qui piè agit.

De Genere & Forma. Cap. XX.

Quid sit.
{ *Genus, est quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas aut plures continet partes.*
Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur: ut virtus est genus, partes sunt prudentia, &c. unde

Form

Forma, eſt pars generi ſubjecta.

A genere ſic ſumitur argumentum: virtutis laus in actione conſiſtit, igitur & prudentiæ laus in actione conſiſtet.

A forma; quòd juſtitia eſt, utiq; virtus eſt.

De Similitudine, Diſſimilitudine. Cap. XXI.

Similitudo.

Eſt quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re diſpari ſimile.

Ab ea ſumitur argumentum hoc modo: Vt morbo affecti cibi ſuavitatem non ſentiunt; ita avari guſtum laudis non habent.

Ex diſſimilitudine, ſeu differentia, hoc modo: ſi barbarorum eſt, in diem vivere; noſtra conſilia ſempiternum ſpectare debent.

De Contrariis. Cap. XXII.

Contrariorum quatuor ſunt genera.

Adverſa, quæ inter ſe maximè diſtant: ut	*Bellum pax*	*Argum.*	*Bellum eſt Perniciosum, igitur pax expetenda.*
	Virtus, vitium.		*Virtus ſequenda, igitur vitium fugiendū.*
Privantia ſunt, habitus & ejus privatio: ut	*Vita & mors. Lux & tenebræ.*	*Argum.*	*Nō ſunt ultores mortis, qui vitam non reſtituunt, ſi poſſint.*
Quæ inter ſe conferuntur, ſeu relata: ut	*Datum acceptum.*	*Argum.*	*Si in accepto eſt laus, erit etiam in dato.*
	Dux miles.		*Si dicere eſt honeſtū, Ergò & docere.*
Negantia quorum unum negat alterum: ut	*Hoc eſt Hoc non eſt*	*Argum.*	*Eſt probus. quare non eſt improbus.*

De Adjunctis. Cap. XXIII.

Sunt ea, quæ cum re ſunt conjuncta: ut *Tempus, locus, apparatus, colloquia, rubor, pallor, & cæt.*

Latis-

Adjuncta. *Latißimè patent, quæ sumuntur ab* { *Animo, ut virtus, vitia.* / *Corpore, ut pulchritudo, deformitas, &c.*

Argumentum. Vesperi visus est cum gladio stipatus, &c. ergo occidit, Est incredibili virtute, constantia, & gravitate præditus, igitur fœdera non rupit.

De Antecedentibus & Consequentibus. Cap. XXIV.

Antecedentibus ea, quæ sic antecedunt consequentia, ut cùm ipsis necessariò cohæreant: in quo ab adjunctis distinguuntur.

Argum. Ortus est Sol, igitur dies est.

Consequentia sunt, quæ rem necessariò consequuntur ut dies est, igitur ortus est Sol: Luculentam accepisse plagam, declarat cicatrix.

De Repugnantibus. Cap. XXV.

Repugnantia, neque certa lege, neq; numero inter se diffident: qua ratione à contrarijs, & dißimilibus discrenuntur: ut amare, nocere, & lædere repugnant.

Argum. amat illum, igitur non insectatur convitiis, non lædit.

De Caußis. Cap. XXVI.

Caussa { *Est, quæ sua vi efficit id, cujus est causa: ut ignis, ardoris: cruditas, morbi.*

Est quadruplex. {

Finalis, cujus gratia fit aliquid: ut hominis beata vita.

Argum. Homo est factus ad contemplandum, ergo non ad pastum.

Efficiens, à qua aliquid est: Sol diem efficit.

Argum. Senectus caret poculis, quare & temulentia.

Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est, & ab alijs distinguitur. Argum. Animus hominis est immortalis, igitur ad æternitatem beatæ vitæ aspiret.

Materia est, ex qua, & in qua res sunt: ut statuæ æs. Argum. Corpus est mortale, ergo ab eo animus est sevocandus.

De Effectis. Cap. XXVII.

Effecta.

Sunt ea quæ orta sunt de caussis: ut dies à Sole.

Sunt numero totidem, quot caussarum genera, cum quævis caussa suum habeat effectum.

Cognoscuntur per suas causas: quoniam quælibet causa suum ostendit effectum: ut bellum est effectus pacis, quæ est finis belli, dies, Solis; homo, corporis & animi.

Argumentum sumitur hoc modo: Virtus parit laudem, ergò sequenda; voluptas infamiam gignit, igitur fugienda.

De Comparatione. Cap. XXVIII.

Hic locus tractatur tripliciter

A comparatione majorum: si non convenit majus, neq; minus conveniet. Vt clari cives Saturnini & aliorum sangvine non se contaminarunt, imò honestarunt; igitur nec ijs, qui Catilinam, qui fuit civium interfector, occiderit.

Minorum: si, quod minus videtur convenire, tamen convenit conveniet etiam id, quod magis: Vt surgunt de nocte latrones, ut homines jugulent; tu, ut teipsum serves, non expergisceris?

Parium; qui locus nec elationem, nec submissionem habet: ut, Non licuit Mamertinis fœderatis imperare navim, ergò nec Taurominitanis fœderatis imperare licebit.

De Argumentis remotis. Cap. XXIX.

Argumenta

Remota, sive assumpta dicuntur sine arte, non quod sine arte tractentur, sed quod ea non parit oratoris ars.

Quæ Cicero nomine testimonij complectitur: sed Quinctilian. divisit in præjudicia, testes, & cæt.

Quæ, ut ex se arte carent, ita eloquentiæ viribus sæpè allevanda, & refellenda sunt.

Olim oratores cum causas in judiciis agebant, quæ ad hoc genus rerum pertinebant, meditata habebant: nunc, judiciis ad jure consultos translatis, cognoscenda sunt, ad Oratorum scripta intelligenda.

De præjudicibus & testibus. Cap. XXX.

Præjudiciorum vis omnis tribus generibus
- *Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt judicatæ, quæ exempla rectius dicuntur.*
- *Judiciis, ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est: ut in Miloniana.*
- *Aut, cum de eadem causa est pronunciatum.*

de testib9
- *Olim oratores multa pro testibus, & contra testes dicebant: ut patet in orat. pro Flacco.*
- *Nunc judiciorum mutata ratio facit, ut ne is labor sit necessarius.*

De Usu & utilitate locorum. Cap. XXXI.

Qui vult in dicendo excellere, habeat locos paratos & expeditos.

Vbi res ad dicendum porponitur, inspiciendi sunt diligenter omnes loci, unde argumenta sumuntur.

Quæ ei facilè occurrent, qui locos cogitatione sepserit, & studium ac diligentiam adhibuerit.

Qui modus in argumentis adhibendus. Cad. XXXII.

Hac argumentorum copia non est imprudenter utendum, & non solum invenienda, sed etiam judicanda sunt.

Si quidem non semper, nec in omnibus causis, ex iisdem argumenta moventia sunt.

Vnde levia, aliena, & inutilia resecanda sunt: habeatur igitur cum judicio delectus.

Et quia iidem loci valent ad faciendam fidem, & motum, & non facilè, quæ ad movendum affectus conferunt, cognoscuntur, de affectibus movendi dicendum est.

De Affectibus. Cap. XXXIII.

Maxima vis existit oratoris in hominum mentibus permovendis, quod amplificatione fit.

Amplificatio est gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum, conciliat in dicendo fidem.

Quæ verborum & rerum genere fit: de verbis dicetur cum de elocutione agetur.

Rerum amplificatio sumitur ex locis, qui valent ad fidem faciendam: à definitionibus conglobatis, à consequentium frequentatione; &c.

De locis unde sumuntur amplificationes, à cap. XXXIV. ad XL.

Amplificationes sumuntur:

- *A definitionibus conglobatis, cum aliquid variis modis definitur: ut historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, & nuntia vetustatis.*
- *A consequentium frequentatione, cum plura consequentia conglobantur.*
- *A contrariarum rerum conflictione: ut, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus.*
- *A dissimilium & inter se pugnantium rerum conflictione: ut, in 2. Philip. O tecta ipsa misera, &c. Eundem læderes & laudares, & virum optimum, & hominem improbum esse diceres.*
- *A causis conglobatis, & in his, quæ sunt orta de causis, cum multa causæ & multa effecta conglobantur.*
- *A similitudine, & exemplo, cum multa similia frequentantur, exempla conglobantur.*

Quæ sint ad amplificandum adhibenda. Cap. XL.

Si causa patitur adhibētur magna quorū alia sunt magna.

- *Natura, ut*
  - *Divina, cœlestia:*
  - *Quæ habent causas occultas:*
  - *Quæ sunt admirabilia in terris.*
- *Vsu hominum: ut sunt ea, quæ vel multum* { *Prosunt,* / *Obsunt,* } *hominibus.* †
- †. *Horum tria sūt genera; nam homines moventur, aut*
  - *Caritate erga* { *DEVM, Parentes, Patriam,* }
  - *Amore erga* { *Fratres, Conjuges, Liberos,* }
  - *Dicitur pro his*: *Retinendis, Amissis, Periculo amittendi.*
  - *Honestate virtutis, & maximè* { *Iustitiæ,* / *Liberalitatis.* }

Quid

Quid in amplificatione servandum. Cap. XLI.

In amplificatione nihil, nimis enucleandum est: minuta est enim omnis diligentia: hic autem locus grandia requirit:

Vnde judicio est opus, ut videamus quo genere quaque in causa utamur agendi. †

† Unde

In exornatione tractantur loci, qui { *Admirationem, Expectationem, & voluptatem,* } *Moveant.*

In deliberatione. { *Bonorum, & Malorum, Vbi exempa plurimum valent.* } *Enumerationes.*

In Judiciis ab { *Accusatore, quæ ad iracundiam. Reo, quæ ad miserationem pertinent. Sed interdum ille ad misericordiam: hic ad iracundiam movet.*

Cur quædam inventionis præcepta, ad causarum genera dentur accommodata, & de dignitate exornationis. Cap. XLII.

Etsi ex supra dictis locis omnis ad omnem orationem manat Inventio:

Tamen facilitatis causa seorsum præcepta de singulis generibus dantur.

Est latum & spatiosum, quod non solum ad homines laudandos sed etiam animalia, & anima carentia adhibeatur.

Nullum est genus hoc uberius ad dicendum, aut quod utilius civitatibus esse possit.

Conficitur hoc genus magis ad motus animi leniter tractandos, quàm ad fidem faciendam.

Proprium enim laudis est, res amplificare, & ornare.

Ante vitam à { *Patria, Parentibus, Majoribus,* } *si* { *Respondit eorum virtuti. Nobilitavit genus suis factis.*

Genus exornationis

- Cap. 43.
  - *Huc pertinent oracula, responsa, & signa, quæ futuram claritatem inditarunt.*
- *In vita à bonis.* Cap. 44.
  - *Externis, ut sunt.*
    - *Educatio,*
    - *Opes, divitiæ,*
    - *Potentia, Si*
    - *Propinqui,*
    - *Gratia, &c.*
      - *Habuit, quod benè usus sit, non superbè, &c.*
      - *Non habuit, vel patienter tulit, vel amisit.*
  - *Corporis, ut sunt.*
    - *Forma, quæ præcipuè laudatur, cum sit virtutis signum.*
    - *Valetudine, &c.*
    - *Viribus,*
      - *Sed horum levior est laus, quæ à virtute proficiscitur.*
  - Ca. 45. *Animi, seu à virtute; quæ vel est.*
    - *Virtus cognitionis: ut*
      - *Prudentia, quæ est rerum expetendarum, & fugiendarum scientia.*
      - *Sapientia, quæ est rerũ divinarũ humanarumq; scientia, cujus comites sunt.*
        - *Dialectica,*
        - *Eloquentia,*
      - *Huc pertinent studia omnium bonarum artium.*
  - Ca. 46. *Actionis, cujus partes sunt*
    - *Justitia quæ dat cuique suum,*
      - *Religio in DEUM.*
      - *Pietas in parentes.*
      - *Fides in rebus creditis.*
      - *Lenitas, amicitia.*
    - *cujus partes sunt. Fortitudo, quæ labores, & pericula cũ ratione suscepit.*
    - *Temperantia, quæ libidines frænat.*
    - *Verecundia, quæ est virtutũ custos.*
- *Sumitur laus à loco virtutis,*
  - *Si cuiq; virtuti propria laus à proprio officio & munere sumpta tribuatur.*
  - *Si res gestæ laboriosæ cum periculo sine spe præmij, & aliorum causa sumptæ laudentur.*
  - *Si adversi casus patienter & sapienter tolerati.*

Cap.

Cap. 47.

A tempore post vitam considerantur,
- Si sumantur laudanda, quæ sint.
  - *Novitate magna,*
  - *Magnitudine præstantia,*
  - *Genere ipso singularia.*
- *Si cum aliis præstantibus viris fiat comparatio,*
- *Genus ipsum mortis, &*
- *Quæ mortem consecuta sunt: ut*
  - *Habiti honores.*
  - *Decretæ virtutis præmia.*
  - *Res gestæ, hominum judicio comprobatæ.*
  - *Filiorum institutio, artium inventio, & instituta.*

De laude Vrbium. Cap. XLIX.

Laudantur urbes, à
- *Conditoribus.*
- *Vetustate.*
- *Viris illustribus, & eorum gestis.*
- *A situ & munitione.*

De deliberatione. Cap. L.

- *Præcepta de exornatione tradita conferunt etiam ad sententiam dicendam: quia quæ laudantur, suaderi solent.*
- *In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur in consilio dando.*
- *In suadendo, & dissuadendo tria spectanda sunt.*
  - *Quid sit, de quo deliberetur.*
  - *Qui sint, qui deliberent.*
  - *Quis sit, qui suadeat.*

De re, de qua deliberatur. Cap. LI.

De re,
- *Aut certum est posse fieri: & tunc potest esse dubium de*
  - *Tempore, &*
  - *Modo.*
- *Aut incertum, & tunc solemus prius ostendere.*
  - *Etiam si fieri posit, non debere.*
  - *Deinde, non posse fieri,*

In suadendo tres sunt partes;
1. *Fieri posse & facile: quia difficilia sunt perinde ac si fieri non possent.*
2. *Esse honestum.*
3. *Esse utile, ubi etiam magnitudo demonstratur, qua etiam necessitas apparet.*

In his, qui deliberant. Cap. LII.

Diversi sunt deliberantium animi, sive plures, sive singuli deliberent, quia †

† Intuenda sunt, † in

Pluribus multum interest, an { *Senatus, Populus, Romani, an Galli deliberent.*

Singulis, an { *Cato, Cicero, Sextus, Cæsar ideò* †

Dignitas, Ætas, & maximè mores. { *Duo enim sunt hominũ genera:* { *Alterum agreste, quod antefert utilitatem honestati:* *Alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.*

De prima parte suadendi. Cap. LIII.

Honestas { *Mirabiles sui amores excitaret, si oculis cernere-tur: sed ob vitiatam naturam cohortatione est opus.*

Honestatem apud { *Homines honestos facilè est persuadere, at apud.*
Turpes non ita unde non sunt apertè objurgandi: sed moveri possunt. { *A laude, & Utilitate,* } *futura.* *Vulgi opinione.* *Objiciendo metum, quo homines leviſsimi facilè terrentur.*

Interdum quæritur, quid sit honestius: sed { *Officium, quod scientia & cognitione continetur, postponitur.*
Officio, quo hominum societas & conjunctio conservatur: cujus partes sunt, officium erga. { *DEUM. Patriam. Parentes. Et sic deinceps.*

De Utilitate. Cap. LIV.

Vtilitatis partes pro { *Eo, qui suadet, sunt* { *Facile, Magnum, Jucundum, Sine periculo.*
eo qui dissuadet, sunt { *Difficile, Parvum, Injucundum, Periculosum.*

{ *Solet etiam quæri, ut uterum utilius.* †

† *Cum*

† Cũ utilitatis species cum honestate certat: Qui

- *Utilitatem defendit, e numerabit*
  - *Commoda pacis, opum, potentiæ, & res quarum fructum utilitate metimur.*
  - *Item, quæ incommoda contrariorum.*
- *Honestatẽ tuetur, numerabit*
  - *Majorum exempla, cum periculo gloriosa.*
  - *Posteritatis memoriam augebit.*
  - *Utilitatem ex laude nasci ostendet, & cum dignitate esse conjunctam.*

Exercitatio defendendi utilitatem contra honestatem est utilis in scholis: quia iniquorum ratio cognoscenda est, ut melius æqua tueamur.

De eo, qui suadet. Cap. LV.

Suadere, & dissuadere, est viri *Sapientis, Honesti, & Diserti,* *qui possit* *Mente providere, Auctoritate probare, Oratione persuadere.*

Cujus viri *Vita illustris, Clarum genus, Ætas, & dignitas* *Expectationem afferunt: sed videndum est, ne quæ dicuntur ab eo, qui dicit, dissentiant.* †

† At his cõtraria:

- *Summissiorem quendam modum postulant.*
- *Nam, quæ in aliis libertas est, in aliis licentia vocatur.*
- *Et quibusdam sufficit auctoritas: quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.*

Quædam in deliberatione servanda. Cap. LVI.

- *Ad consilium dandum, caput est, nosse remp.*
- *Ad dicendum probabiliter oportet noscere mores civitatis.*
- *Qui, quia mutantur, etiam orationis genus mutandum erit.*
- *In Senatu*
  - *Sine majori apparatu dicendum.*
  - *Sapiens enim est consilium: & aliis dicendi dandus est locus*
  - *Vitanda est ingenii ostentationisq; suspicio.*

Concio { Omnem orationis { Vim, Gravitatem, Varietatemq́; } desiderat. Et ejus maxima pars ad animorum motus admovenda est. }

Ad persuadendum vim maximam habent exempla, { Aut recentium, quo notiora sunt. Aut veterum, quo plus auctoritatis habent. }

De his, quæ judiciis accommodata sunt nihil est dicendum. { Quia eorum muta est ratio, & ita minus sunt necessaria. Et ex supra dictis locis intelligi poßunt. Et ex iis, quæ de partibus orationis dicentur. }

Finis Tabularum Libri Primi.

TABULÆ LIBRI SECUNDI.

DE DISPOSITIONE. Cap. I.

Dispositio. { Est oratori maximè necessaria: non secus at Duci exercitus instructio, ne confuse, & perturbatè dicat. Est autem dispositio, rerum inventarum distributio. Cujus in infinita quæstione ordo est ferè idem qui expositus est locorum. In definita adhibenda sunt etiam, quæ ad motum animorum pertinent: quò fit ut utamur. { Exordio, in quo fit motus. Narratione, & } quæ docent. Confirmatione, } Peroratione, qua fit motus. } }

De Exordio. Cap. II.

Exordium. { Est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem: Quod tribus maximè rebus fiet, scilicet, si auditorem. { Benevolum, Attentum, Docilemq́; fecerimus. } }

Audi-

Auditor.

Benevolè audiet, si captabitur benevolentia †

† à persona: Nostra, Auditorum, Adversariorum. Quod fiet narrando: Merita, officia, Virtutes, Et cōtraria in adversarios conferendo.

Attentè, si de: Magnis, Necessariis, Vtilibus rebus, etiam ipsis auditoribus, nos esse dicturos promittemus.

Intelligēter, si: De qua re sumus dicturi ostendemus. Proposuerimus, & breviter distribuerimus. Definiverimus.

De Generibus causarum. Cap. III.

Caussarum genera pro quorum ratione variè exordicendū est, sunt quinque:

- Honestum, quod per se conciliat animū auditoris.
- Dubium, vel anceps, in quo opus est benevolentia.
- Obscurum, quod docilitatem requirit.
- Humile, quod attentionem postulat.
- Admirabile, quod est præter hominum opinionem, sub quo etiam turpe continetur, quod insinuationem postulat.
- Quæ latenter animum auditoris occupat.
- Quæ utimur.
  - Si causa, vel persona sit turpis, quorum alterum, alterum juvabit.
  - Si animi auditorum adversariorum oratione sint occupati, vel fatigati.
  - Si sint defessi, quos recreabimus.
    - Spe brevitatis.
    - Si promittemus adversariorū argumenta confutaturos.
    - Si urbanitatem opportunam abhibebimus.

Cujusmodi Exordia esse debeant. Cap. IV.

Bona erunt exordia, si

- Accurata & acuta,
- Instructa sententiis, & apta verbis,
- Sint causarum propria.
- Summantur ex iis causæ locis, qui valeant ad leniter alliciendum & incitandum auditorem, quo maximè exordia spectant.

De

De vitiis Exordij. Cap. V.

Exordiorum vitia sunt septem.

Vulgare, quod in plures causas potest accommodari.

Commune, quod etiam in contrariam partem causæ potest convenire.

Commutabile, quod potest ab adversario leviter mutarum, ex contraria parte dici.

Longum, quod pluribus verbis, ultra quam satis est producitur.

Separatum, quod non ex ipsa causa ductum est, nec tanquam membrum est ei annexum.

Translatum, quod aliud conficit, quam causæ genus postulat.

Contra præcepta, quod nihil eorum efficit, quorum causa de exordiis præcepta traduntur.

De Exordio in genere judiciali. Cap. VI.

In hoc genere.

Curandum est, ut exordia ex visceribus causæ sumantur.

Laudacio, & conciliatio judicis ad utilitatem causæ conjunguntur.

Allegatur pro honestis, dignitas: pro humilibus, justitia: pro læsis, severitas: pro infelicibus, miseria, &c.

Interdū removetur metus, interdū verò adhibetur.

Non est ostentanda cura in principio.

In honestis, & parvis, atq; frequentibus causis non adhibetur exordium.

De Exordio in exornatione, & deliberatione. Cap. VII.

In hoc genere.

Exordia sunt maximè libera, & ex re vicina; & longè remota duci possunt.

Sæpè nulla, aut brevia esse debent, cum non supplex, sed hortator veniat orator.

Cum principio utetur, proponat.

- *Quâ mente sit dicturus,*
- *Quibus de rebus,*
- *Quid velit,*
- *Hortetur ad se breviter dicentem audiendum.*

De

De Narratione. Cap. VIII.

Narratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei. †.

† Quæ tribus rebus constat:

- *Brevitate: erit Brevis, si*
  - *Constat simplicibus verbis.*
  - *Semel unaquæq; res dicatur.*
  - *Resecentur, quæ, nec cognitioni, nec utilitati detrahant.*
  - *Brevitas tamen non sit inornata & indocta.*
- *Prospicuitate: erit perspicua si*
  - *Verbis usitatis utemur.*
  - *Ordo temporum servetur,*
  - *Non interruptè narrabitur.*
- *Probabilitate: erit probabilis, si*
  - *Quæ narrantur, personis, locis, & rebus convenient.*
  - *Cujuscunq; eventi causa ponetur: & testata dici videbuntur.*
  - *Cùm opinione, lege, religione erit conjuncta.*
  - *Probitas narrantis.*
  - *Antiquitas; orationis veritas, & vitæ fides significabitur.*
- *Per hæc efficietur, ut auditor.*
  - *Intelligat,*
  - *Meminerit,*
  - *Credat.*
- *Sit etiã jucunda, & suavis talis erit, si continebit.*
  - *Admirationes,*
  - *Expectationes,*
  - *Motus animorum,*
  - *Colloquia personarum,*
  - *Dolores, lætitias, &c.*

Quando Narratione utendum sit. Cap. IX.

In

- *Judiciis non est opus narratione, si res sit nota, vel adversarius narravit, nisi fortè malè narrasset.*
- *Exornatione, nulla narratio necessariò sequitur exordium: sed aliqua in censendis factis potest incidere.*
- *Deliberatione, nulla est narratio, cum narratio sit præteritorum: extrinsecus tamen in deliberatione multa narrari possint.*

Priva-

Privata deliberatio certè nunquam narrationem exigit.
In concionibus sæpe illa, quæ ordinem rei docet, est necessaria.

De Confirmatione. Cap. X.

Confirmatio.

Est in qua firmamenta caussæ afferuntur; dum quæ contra nos sunt, refellimus, & nostra confirmamus.
Confirmatio & confutatio, natura, tractatione, & utilitate sunt conjuncta.
Tota spes vincendi, & ratio persuadendi in hac parte est sita, cùm in ea nostra confirmemus & contraria solvamus.
Vtrumque commode fieri potest, cùm causæ constitutio, sive status cognoscitur.

Quid sit status. Cap. XI.

Status

Est quæstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur.
Vt si intentio accusatoris sit, conjurasti cum Catilina: depulsio defensoris, non conjuravi: oritur quæstio, an conjuravit.
Quæ quæstio vocatur constitutio, & status.
Dicitur status, quod ibi sit primus caussæ congressus, vel quod in eo causa sistat.

Quot sint status. Cap. XII.

Cùm tria sint, quod in omni disputatione quæruntur; sit nec ne, quid sit, quale sit.

† Tres etiam sunt status,

An sit: an clodius insidiatus sit Miloni: ubi opus est conjectura; & ideo conjecturalis dicitur.
Quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum: ut fuit ne Cæsar tyrannus, an rex: qui dicitur status definitionis.
Quale sit, & dicitur qualitatis: ubi quæritur de { *Vtilitate,* / *Honestate,* / *Æquitate,* / *Et de contrariis.* }

Qualitatis partes sunt duæ

Absoluta, cum id, quod factum est, nulla ratione extrinsecus petita, recte factum esse demonstratur.
Assumptiva, cùm aliquid necessario foris assumitur, ut probetur recto factum.

De

De Ratione, firmamento, & judicatione. Cap. XIII.

In statibus

Ratio dicitur ea, quæ affertur à reo depellendi criminis caussa, sine qua non haberet quid defenderet.

Firmamentum, quod affertur contra ad labefactandam rationem: sine quo accusatio stare non potest.

Ex utriusque conflictione & concursu oritur quæstio quædam.

Judicatio est quæstio illa, quæ oritur ex ista conflictione: sic dicta, quæ in judicium veniat.

Ad judicationem omnis ratio totius orationis conferenda est: ac propterea reperienda est.

In conjectura est disceptatio: quia cum negatur factum, non redditur ratio.

Unde in causis conjecturalibus, eadem est prima quæstio, & disceptatio extrema.

Quæ, & quot quæstiones oriantur ex scripto, & quo statu contineantur. Cap. XIV.

Ex scripti interpretatione quatuor modis oritur contentio, vel

Cum defenditur non dicere, quod adversarius vult, dicitur ambiguum.

Cum scripto opponitur voluntas scriptoris: discrepantia scripti & voluntatis.

Cum scripto, contrarium scriptum affertur: scriptura contraria.

Cum ex eo, quod est scriptum, aliud non scriptum deducitur, quod ratiocinatione fit: ducitur ratiocinatio.

Hæc quatuor controversiarum genera semper in qualitatis statum cadunt.

Quomodo status tractentur. Cap. XV.

Judicatione constituta, eam sibi ob oculos proponat orator.

Quo omnes argumentationes ex locis repertæ conjiciantur.

Quos locos, qui habebit in mente defixos, omnia videbit, quæ in re proposita dici possint.

Argumenta ita collocabit, ut firmissima in principio, quæ excellunt in extremo loco, mediocria in medio ponantur: vitiosa nullibi.

De Argumentatione. Cap. XVI.

De Argumentatione.

Argumentatio est argumenti explicatio, vel artificiosa expolitio: cujus partes sunt. — *Ratiocinatio, Inductio, Enthymema, Exemplum.*

Quæ conficitur ex locis: si certa aut probabilia sumpseris, quibus efficias, ut quod dubium, aut minus probabile est, probabile videatur.

Pro certis hæc habemus.
- *Primum, quæ sensibus percipiuntur: ut quæ videmus, audimus.*
- *Deinde, quæ communi opinione, & sententia sunt comprobata.*
- *Præterea, quæ legibus cauta sunt: quæ in mores recepta.*

Et deniq; id, quod est probatum, cui adversarius non contradicit.

Probabilium genera sunt tria.
- *Vnum firmissimum, quod ferè semper accidit: ut liberos à parentibus amari.*
- *Alterum velut propensius: eum qui valet, in crastinum perventurum.*
- *Tertium, tantum non repugnans: ut in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit.*

De Ratiocinatione. Cap. XVII.

Ratiocinatio, quam Græci syllogismum, & Epicherema vocant, constat.
- *Propositione, per quam locus ponitur, ex quo tota vis ratiocinationis emanat.*
- *Propositionis confirmatione.*
- *Assumptione, qua quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur.*
- *Assumptionis approbatione:*
- *Complexione, qua, quod conficitur ex omni argumentatione, breviter exponitur.*

Quot

Quot sint partes ratiocinationis. Cap. XVIII.

Parum refert, sive tripartitam, sive quinq; partitam dicas.

Commodior est tamen illa partitio, quæ in tres partes distributa est: ita ut propositio, & assumptio cum suis probationibus duas faciant partes.

Si probationes seorsum sumantur, erit quinq; partita.

Dum propositio & assumptio sunt notæ, conficitur ratiocinatio missis confirmationibus.

Non semper incipiendum est à propositione, sed etiam à complexione, & assumptione, ut vitetur similitudo satietatis mater.

De Enthymemate. Cap. XIX.

Enthymmema.

Est imperfectus syllogismus: vel syllogismi pars.

Vnde, si una ratiocinationis pars auferatur, fiet enthymema: ut eloquentia est ars, igitur expetenda.

Optimum enthymema illud est, quod fit expugnantibus, & quod etiam solum enthymema quidam per excellentiam vocant.

Vt quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris?

Enthymema, latinè commentum, & commentatio: quo nomine bipartita significatur argumentatio: sic dicta, quod in animo maneat pars præterita.

De Inductione, Cap. XX.

Inductio.

Est oratio, quæ ex rebus non dubijs captat assensionem auditorum: qua assensione facit, ut dubia propter similitudinem rerum, quibus assenserit, probentur.

Vel est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus pervenit, quò vult.

Fit interrogatione & responsione oratorijs, hoc modo. — *Quod pomum generosissimum? puto, quod optimum.* *Et equus? qui velocissimus.* *Et plura in eundem modum: deinde id, cujus gratia illa posita sunt.*

Hic modus argumen-

tandi est poëtis frequẽs, quo Socrates plurimum usus est. | Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maximè excellit, erit generosissimus.

Sed sunt duo diligenter cavenda. { Primum, ut quæ sumuntur ejusmodo sint, ut sit necesse concedi. Deinde, id cujus confirmandi causa fit inductio, sit ijs, quæ sumuntur simile.

De Exemplo. Cap. XXI.

Exemplum {

Est inductio imperfecta: vel inductio Rhetorica.

In quo, ab uno simili argumentamur ad aliud.

Vt, Milo non est condemnandus quod hominem necaverit, cum nec Horatius condemnatur fuerit.

Differt ab enthymemate & ratiocinatione, quia in his semper aliquid universale sumitur, aut concluditur: ab inductione, quia ab una tantum re simile procedit.

Vnde fit, ut sit quartum argumentationis genus.

De Epicheremate. Cap. XXII.

Græci interdum argumentationem vocant Epicherema.

Et nonnunquam eam, quam Cicero ratiocinationẽ appellat.

Aliquando verò Epicherema vocatur brevis ratiocinatio, cujus omnes partes in unam conferuntur: ut si dicas:

Sine causa servus Dominum accusat? Quæ argumentatio addendo alias partes, ad ratiocinationem reducitur.

De Sorite. Cap. XXIII.

Soritês {

Multas argumentationes acervatim convolvit, & amplectitur; unde nomen accepit: latine, acervalis.

Vt, quod est bonum, est expetendum: quod expetendum, approbandum: quod approbandum, laudabile: ergo quod bonum, erit laudabile.

In hoc argumento, quod Dialectici à primo ad ultimum vocant, quasi per quosdam gradus & varias ratiocinationes ad complexionem venitur.

De

De Dilemmate. Cap. XXIV.

Dilemma

Est, in quo utrum concesseris, reprehenditur: ut, si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: si autem exorabiles, summa levitas.

Dicitur dilemma, quod ita utrinq; premat, ut ex altera parte capiat adversarium: unde cornutus etiam syllogismus solet vocari: Cic. comprehensionem appellat.

Si verum sit, non potest reprehendi: si falsum, diluitur, aut conversione, aut alterius partis infirmatione.

Est itaq; dilemma ratiocinatio imperfecta, quæ ducitur à duabus partibus contrarijs, cui si addatur assumptio, fiet ratiocinatio perfecta.

De Confutatione. Cap. XXV.

Confutatio aliquando sumitur pro tota actione defensoris: aliquando pro ea parte orationis, qua dicta ab adversario dissolvuntur, quæ propriè reprehensio dicitur.

Est autem reprehensio, qua adversariorum confirmatio aut { *Diluitur, aut* / *Infirmatur, aut* / *Elevatur.*

Hæc eodem inventionis fonte utetur, quo utitur confirmatio, ijsdem scilicet locis.

Quæ contra ab adversario dicuntur, tolluntur, aut {
Totum quod sumptum est, negando: aut
Dicenda sumpta esse dubia, vel falsa, pro veris, & certis: aut
Non effici ex sumptis, quod concluditur.
Postea singula solvenda sunt.

Quomodo argumentationes oratoriæ sint tractandæ. Cap. XXVI.

Argumentatio

In oratione interdum sunt ratiocinationes breviter conclusæ, & apertæ enthymemata, & inductiones.

Quod, ut reprehendendum non est, ita cavendum est, ne syllogismorum & enthymematum turba sit conferta, & eodem semper conclusa oratio.

Adhibeatur ergo in argumentando varietas, & jucunda quædam distinctio, & verborum, ac sententiarum exornatio.

De Peroratione. Cap. XXVII.

Peroratio constat

Amplicatione

Augendi locus proprius est in Peroratione: sed & alibi adhibetur, ut post rem confirmatam, vel reprehensam.

Omnes affectus hic concitandi sunt: etiam alibi, sed brevius.

Hic omnes eloquentiæ fontes aperiendi, ut non solum benevoli auditores se dedant: sed etiam repugnantes trahantur.

Juvant ad hoc efficiendum, quæ de amplificatione lib. 1. dicta sunt.

Caput est, ut orator prius in se motus excitet.

Valeant etiam ad incitandum rerum absentium imagines, ita repræsentatæ, quasi oculis cernantur.

Enunciatione

Quæ nonnunquam laudatori suasori non sæpè, accusatori sæpius, quam reo est necessaria.

Cujus duo sunt tempora: alterum si diffidas memoriæ auditorum, alterum si frequentatis firmamentis causa vim habitura sit majorem.

Repetitio fiat per capita, ne videatur altera oratio.

Repetantur cum pondere verborum & sententiarum, ita ut non sit recta, sed variata repetitio.

In enumeratione vitanda est ostentatio memoriæ.

Finis Tabularum Libri Secundi.

TABULÆ LIBRI TERTII.

DE ELOCVTIONE. Cap. I.

H*Oc libro agitur de elocutione, in qua Orator debet excellere.*

Vnde ac eloquendo, Græcè Rhetor, latinè eloquens nominatur: & eloquendi vis ei soli conceditur.

Eloqui autem eſt omnia, quæ mente conceperis, promere, atq; ad audientes proferre.

Hoc maximè arte docetur: hoc ſtudium & exercitationem & imitationem requirit: hoc, maximè orator eſt oratore præſtantior.

Eloquens autem is dicitur, qui ita dicit ut
- *Probet, quod eſt neceſſitatis,*
- *Delectet, ſuavitatis,*
- *Flectat, victoriæ.*

Quæ in Elocutione ſpectanda ſint. Cap. II.

In Elocutione ſpectatur, ut dicamus.
- *Latine,*
- *Plane,*
  - *Sed de ratione puri dilucidiq; ſermonis non eſt hic præcipiendi locus traditur enim doctrina puerili.*
- *Ornate, & ad id quòd agitur apte congruenter.*
  - *Harum partiũ.*
    - *Altera dici poſtulat ornate.*
    - *Altera hãc habet vim ut oratio.*
      - *Sit jucunda.*
      - *In ſenſus influat,*
      - *Pluribus rebus ſit inſtructa.*

De Ornatu. Cap. III.

Oratio.
- *Ornatur genere primũ & quaſi colore quodam fucco.*
  - *ut ſit*
    - *Gravis,*
    - *Suavis,*
    - *Erudita,*
    - *Liberalis,*
    - *Admirabilis.*
    - *Polita.*
      - *Senſus & dolores habeat quantum opus ſit.*
      - *Quod non eſt ſingulorum articulorum, ſed in toto hæc ſpectantur corpore.*
- *Genus dicẽdi eligendũ eſt, quod*
  - *Maximè teneat eos, qui audiunt.*
  - *Quod non ſolum delectet:*
  - *Sed etiam ſatietate delectet.*
- *Sed volenti ornate dicere,*
  - *Sylva rerum primum ac ſententiarum comparanda eſt.*
  - *Rerum enim copia verborum copiam gignit.*
  - *Etſi eſt in rebus honeſtas, in verbis etiam eſt ſplendor quidam.*

De ornatu orationis. Cap. IV.

- *Omnis oratio cõficitur ex verbis: quorum ratio, vel*
  - *Simpliciter, vel cõjunctè cõsideratur*
    - *Vnde ornatus est vel in*
      - *Singulis verbis, vel in conjunctis & continuatis: vel*
        - *Propriis & una cum rebus natis, aut novatis, & quasi factis.*

De verbis simplicibus. Cap. V.

- Verba simplicia natura alia sunt.
  - *Consonantiora, ut moderatio, quã modestia:*
  - *Grandiora, ut optimus, quã bonus:*
  - *Nitidiora, ut bos, quã vacca.*
  - *Alia his contraria.*
    - *Vt n. syllabæ è literis melius sonantibus clariores sunt; ita verba ex syllabis, magis vocalia.*
    - *Et quo plus quæq; spiritus habet, eo pulchrior.*
    - *Et quod facit syllabarum, idem verborum copulatio, ut unum alij junctum melius sonet.*

- *Ex simplicibus optima creduntur, quæ*
  - *Maximè exclamant, aut sono sunt jucundissima.*
  - *Et honesta turpibus potiora sunt: sordidis in oratione erudita non est locus.*
  - *Clara verò & sublimia, materia modo cernenda sunt.*
  - *Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi, & humilia circa res magnas, apta sunt circa res minores.*
  - *Sed hæc aurium judicio ponderanda sunt: in quo etiam consuetudo bene loquendi valet.*
- *Verba quæ orator ad orationem ornandam affert,*
  - *Aut sunt inusitata,*
  - *Aut novata,*
  - *Aut translata.*

De Verbis inusitatis. Cap. VI.

- *Verba prisca, & vetusta, & ab usu intermissa.*

Quæ

Inusitata sunt { *Quæ sunt Poëtarum licentia liberiora, quàm oratorum.*
Quo ornamento unicè Virgilius usus est.
Habet etiam in oratione Poëticum verbum dignitatem, si raro, & suo loco adhibeatur: ut effare, soboles, nuncupari, & alia, quibus grandior & antiquior oratio videri potest.

De verbis novis. Cap. VII.

Nova verba sunt, quæ ab eo, qui dicit, gignuntur, { Quæ sunt, aut { *Similitudine, ut Syllaturit, Fimbriaturit, ad similitudinem verbi, proscripturit.*
Adjunctione: ut, tinnio, rugio, clangor, & similia.
Imitatione: ut, à bibo, bibosus; mimographus.
Anjunctione: ut, versutiloquus, expectorare:
Græcis magis concessum est, verba fingere, sed tamen aliquando audendum est.
Si quid durius finxeris, præmunies, dicendo, ut ita dicam; si licet dicere quodammodo, &c.

De Tropis. Cap. VIII.

Tropus { *Est verbi, vel sermonis à propria significatione in alienam cum virtute mutatio.* Vt cum dicimus, { *Lætas segetes, Verbum, Lætus, ab homine ad segetes transfertur.*
Tropi sunt numero 11. In uno verbo, septem, metaphora, synecdoche, &c. In oratione quatuor, Allegoria periphrasis, &c.

De Metaphora. Cap. IX.

Metaphora. { *Quæ latinè, translatio dicitur, fit; cùm verbum transfertur è loco, in quo proprium est, in eum, ubi non proprium, aut translatum meliùs proprio est. Fit ergo, aut* { *Necessitas causa, cùm deest verbum proprium: ut gemmare vites: homo durus, & asper.*
Aut quia est significantius: ut, incensum ira lapsus errore.
Aut quia decentius & ornatius: ut lumen orationis, flumen eloquentiæ.

Caussa, cur delectemur translatis verbis, cùm adsunt propria, est, quod translatio sit similitudo ad unum verbum contracta similitudine autem mirificè capiuntur animi.

Translatio & similitudo differunt, quod hac comparat aliquid rei, quam volumus exprimere: fecit, ut Leo: hac pro seipsa ponitur: homo est Leo.

Quotuplex sit translatio. Cap. X.

Metaphora est quadrupl.

Cùm ab animali ad animal fit translatio: ut si dicas hominem latrare.

Cùm in anima pro inanimis sumuntur: ut concentu virtutum nihil est suavius.

Cùm pro rebus animalibus inanima: ut duo fulmina belli Scipiadas.

Cùm inanimata, pro inanimis: ut accepiens sonitum saxi de vertice Pastor.

Sed mira sublimitas in translatione est, cùm rebus sensu carentibus actum, & animos damus.

Quæ sint in Metaphora animadvertenda.

Quid gladius in acie Pharsalica agebat: Fugienda est dissimilitudo: qualis est in hac: cæli ingẽtes fornices.

Ne longè simile ducatur: non syrtim patrimonij sed potius scopulum dixerim: non Charybdim, sed voraginem bonorum.

Ne sit humilis: ut saxa verruca: nec major quàm res postulat: tempestas commessationis: nec minor.

Non sit frequens & immodicus usus, qui potius obscuret orationem quam illustret: continuus, in allegoriam & ænigma migrat.

Quod si vereare ne sit durior, mollitur, dicendo, ut ita dicam: debet enim translatio esse verecunda; ut precario, non vi venisse videatur.

Non omnia, quæ Poëtis conceduntur, etiam oratoribus concessa sunt: unde orator non diceret, aves pennis remigare, Pastorem populi, &c.

De Sy-

De Synecdoche. Cap. XI.

Synecdoche, seu intellectio sit cum significatur.

Ex parte totum: ex puppi navis, ensis ex mucrone.
Ex uno plures: Romanus prælio victor: hostis habet muros.
Ex forma, seu specie genus; Sabellicus sus, pro quovis.
Ex materia res universa; pinu, navis, auro, aurea pecunia; ferro, gladius.
Ex toto pars: fontemq; ignemq; ferebat.
Ex pluribus unus: oratores usi sumus.
Ex genere pars illa subjecta: ut ales, pro aquila,
Ex antecedentibus consequentia: ut aratra jugo referunt suspensa juvenci.
Vt translatio permovendis animis, & variandis, ac sub oculis subycendis rebus, inservit:
Ita Synecdoche ad variandum sermonem: sed omnia liberiora poëtis, quam oratoribus.

De Metonymia. Cap. XII.

Metonymia seu denominatio, demonstrat

Per caussas effecta: ut dona laboratæ Cereris: Platonem legi, id est ejus scripta.
Ex effectis causas; cum scelus comprehensum dicimus, pro scelerato: mortem pallidam: timorem mæstum.
Ex eo quod continet, id quod continetur: sic moratæ urbes: seculum felix: Roma pro Romanis.
Ex possessore res possessa, Ardet Vcalegon, id est, ejus domus:
Ex signo, res: toga, pro pace: fasces, pro magistratu. Hanc Rhetores hypallagen vocant.

De Antonomasia. Cap. XIII.

Pronominatio ponit aliquid pro nomine: ut eversor Carthaginis, pro Scipione: Romana eloquëtiæ princeps, pro Cic.
Epitheton, latinè appositum, non est tropus: quia nihil vertit. Necesse est enim, ut id, quod est appositum, si à proprio diviseris, per se significet, & faciat antonomasiam, quod non facit epitheton.

Appo-

Antonomasia, seu

Apposito frequentius & liberius utuntur poëtæ, modo conveniat verbo cui apponitur, quam oratores; unde illi dicunt dentes albi, humida vina: quæ apud oratores redundant.

Quod si epitheton aliquid efficiat, ut in his: O abominandum scelus, O deformem libidinem; non redundant.

Exornatur autem translatis: ut, cupiditas effrænata: insanæ substructiones, & aliis adjunctis tropis: turpis egestas: tristis senectus.

Vnde sine appositis nuda & incompta est oratio, sed ne oneretur multis; quia fit longa & impedita.

De Onomatopœja. Cap. XIV.

Onomatopœja Nomi.

Onomatopœja, est fictio nominis.

Apud Græcos inter maximas habetur virtutes: Latinis vix permittitur.

Verum, qui primi sermonem fecerunt, multa finxerunt nomina: ut mugitus, sibilus, murmur.

At nunc rarò, & cum magno judicio hoc genere est utendum, ne novi verbi assiduitas odium pariat.

Sed si quis commodè, & rarò utatur, exornat orationem.

De Cathachresi. Cap. XV.

Catachresis, seu abusio

Est, qua verbo simili & improprio pro certo, & proprio utimur.

Vt, vires hominis breves, longum consilium: gravis oratio pro magna: minutus animus, pro parvo. Sic, Pyxides, cujuscunq; materiæ sunt.

Abutimur verbis propinquis, non solum cum res carent nomine, ut cum parricidam, matris interfectorum vocamus; sed etiam cum habent, ut, equum ædificant: oculis perlegunt,

Hoc differt, abusio à translatione, quod sit licentior, & audacior, licet non sit impudens.

De Metalepsi. Cap. XVI.

Metalepsis, id est

Transumptio, ex alio in aliud veluti viam præstet: post aliquot aristas mirabor mea regna; per aristas spicas, & per has segetes, & annos intelligimus. Tropus rarissimus, & maximà improprius.

De Allegoria. Cap. XVII.

Allegoria

Latinè, inversio, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam contrarium; tempus est equum spumantia solvere colla.

Habet usum frequentem in oratione, sed plerumque apertis, permiscetur verbis, ita ut non sit perpetua allegoria.

Genus permistum est frequentissimum.

Illud verò speciosissimum genus orationis, in quo similitudinis, allegoriæ, & translationis, gratia permista est.

Cavendum est: ut, quo genere cæperis translationis, eodē finitas: unde non incipies ab incendio, & finies tempestate.

Servit allegoria etiā in quotidiano sermone frequētissimè.

Allegoria, si sit obscura, fit vitium, quod dicitur ænigma: quo tamen poëtæ interdum, oratores perarò utuntur.

De Ironia. Cap. XVIII.

Ironia

Quam illusionem vocant, non solum aliud sensu, & aliud verbis ostendit, sed etiam contrarium, quæ cognoscitur, aut
- *Pronunciatione,*
- *Aut Persona,*
- *Aut rei natura,*

De Periphrasi. Cap. XIX.

Periphrasis

Est, cum pluribus verbis, id quod uno, vel paucioribus dici potest, explicatur, id est, circuitus loquendi: ut, tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris incipit, &c.

Apud poëtas frequentissimus, & apud oratores non rarus; sed semper tamen astrictior.

Cui contrarium est vitium, quod perissologia dicitur: obstat enim quicquid non adjuvat.

De Hyperbato. Cap. XX.

Hyperbaton

Hoc est transgressio, quæ verborum perturbat ordinē: aut
- *Perversione: ut mecum, tecum, quibus de rebus: maria omnia circum: aut*
- *Transjectione ut, orationem in duas divisam esse partes.*

Transjectio, quæ rem non reddit obscuram, prodest ad continuationes, de quibus dicetur postea: in quibus debet oratio numerum quendam poëticum habere.

Poëta

Poëtæ etiam verborum diviſionem faciunt: ut ſeptem-ſubjecta trioni: quod, oratio, non recipit.

De Hyperbole. Cap. XXI.

Hyperbole

Eſt ementiens ſuperjectio, vel augendo, vel minuendo: ut fulminis ocyor alis: vix oſſibus hæret.

Sed tam in augendo, quàm in minuendo ſervetur menſura quædam: nam licet ſit ultra fidem, non tamen debet eſſe ultra modum.

De Ornatu, qui eſt in verbis conjunctis. Cap. XXII.

Continuatio verborum duas res habet, ſ. { *Collocationem.* / *Et modum quendam, ſive numerum.*

Conformatur autem oratio { *Verbis, & ſententiis, de quibus prius dicetur: deinde de collocatione: poſtremò de modo, & forma, id eſt; de numeris.*

De Figuris. Cap. XXIII.

Figura

Eſt conformatio quædam orationis remota à communi, & primum ſe offerente ratione.

Differt à tropis, quia fieri poteſt in propriis verbis, quod in tropos non cadit: ut, ſi verba propria geminentur.

Coeunt tamen frequenter in eandem ſententiam tropus & figura: ut ſi duo verba ſimiliter deſinentia eſſent tranſlata.

De generibus figurarum. Cap. XXIV.

Quotuplex ſit figura

Vt omnis oratio verſatur in ſenſu & verbis, ita & figuræ: Vnde duplex eſt figura: altera verborum, altera ſententiarum.

Verborum exornatio eſt, quæ ipſius ſermonis inſignita continetur perpolitione.

Inter has duas figuras hoc intereſt; quod verborum conformatio tollitur, ſi verba mutentur, ſententiarum verò permanet, quibuscunque verbis utaris. Vt ſi eſſet repetitio cum interrogatione, ſublata repetitione, poteſt manere interrogatio.

Inter auctores parum convenit de figurarum numero, & nominibus, & aliqui aliquas inter verborum, alij inter sententiarum figuras rejiciunt.

Nos meliorum scriptorum sententiam explicabimus.

Quot modis fiant figuræ. Cap. XXV.

Figuræ verborum tribus modis fiunt, scilicet.

Adjectione: ut occidi, occidi non Spurium Melium: ubi, verbum figuratè geminatur.

Detractione: ut, abijt, excessit, erupit, evasit, ubi detrahitur, &c.

Similitudine vocum: ut, cum gratiæ causâ nihil facias; omnia tamen sunt grata, quæ facis.

De figuris, quæ fiunt per adjectionem. Cap. XXVI.

Repetitio, cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio: ut, nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas.

Conversio superiori contraria, cum in idem verbum conijcitur sæpius oratio.

Complexio, quæ duas superiores complectitur: cum in principio & fine eadem verba repetuntur.

Conduplicatio est verborũ geminatio: quæ interdum habet vim, alias verò leporem: & pluribus modis fit.

- *Aut enim adjungitur idem: vivis, ut vivis.*
- *Aut idem quod erat in principio, in extremo etiam ponitur.*
- *Aut continenter idem, non in eadem sententia: penè par; non par, &c.*
- *Aut post aliquam interjectionem.*
- *Possunt etiam, vel media respondere primis, vel ultimis.*
- *Interim tota sententia repetitur.*

Traductio est ejusdem verbi crebrius positi quædam distinctio, quo non offendit, sed concinniorem reddit orationem: ut, qui nihil habet in vita jucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere.

Ex eodem genere exornationis est, cum idem verbũ modò in hac, modò in altera reponitur: cum rem studiosè curas; quæ multas tibi dabit curas;

Polyptoton, latinè casuum commutatio, cum idem in multis casibus ponitur.

Fit autem, aut in uno verbo, aut in pluribus: & per casus intelliguntur etiam verborum tempora.

Ut pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et in eadem oratione hæc verba, prohibuit, eripuit, asperſit. Unde casuum commutatio, non est eadem cum traductione.

Synonymia est, cum verba idem significantia congregantur. Abiit, excessit, erupit, evasit.

Interdum etiam orationes eosdem sensus facientes acervantur: perturbatio mentis, offusa caligo, &c.

Polysyndeton, cum oratio conjunctionibus abundat: ut, tectumque, laremque, armaque.

Gradatio repetit quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat in prioribus resistit: vel est, cum gradatim sursum versus reditur: ut, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit. Rarior est hæc figura, cum habeat artem affectatam.

De Figuris verborum, quæ fiunt per detractionem. Cap XXVII.

Hæ figuræ novitatis, brevitatisque causa maximè petuntur.

Synecdoche, cum verbum subtractum satis ex cæteris intelligitur: ut, sermo nullus, scilicet, nisi de te.

Differt ab aposiopesi, in qua incertum est, quod tacetur, aut certè longiore sermone explicatur.

Dissolutio, cum demptis conjunctionibus dissolutè plura dicuntur, vel in singulis verbis, vel sententiis: ut Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati commendata est.

Dissolutionis & Polysyndeti, fons unus est: quia acriora faciunt quæ dicuntur, & vim quandam addunt.

Differt ab articulo, qui idem est, quod incisum.

Adjunctio est, in qua ad unum verbum plures sententiæ referun-

runtur, quarum unaquæq; illud desideraret, si sola poneretur: alias Zeugma dicitur: Quod verbum, vel in principio, vel in fine, vel medio ponitur. Vicit pudorem lebido, timorem audacia: rationem amentia.

Disjunctio est, cum eorum, de quibus dicimus, unum quodq; certo clauditur verbo, ut, Homerum Colophonij civem esse dicunt suum: Chrysium vendicant: Salaminij repetunt.

Sinœciosis, quæ duas res adversa colligat: ut, tam deest avaro, quod habet, quam quod non habet.

De Figuris verborum tertii generis, Cap. XXVIII.

Tertium figurarum genus	*Similibus,* *Paribus,* *Contrarijs vocibus, in se aures, & animos excitat.*
Annominatio græcè paronomasia, cũ paulũ immutata verba atq; deflexa in oratione ponũtur, quæ fit.	*Adjectione: emit morte immortalitatem.* *Detractione: non exigo, ut immoriaris legationi, sed immorare.* *Commutatione: reprimi, non comprimi.* *Translatione: homini navo an vano.*

Hæc figura est levis, ni sententiarum pondere impleatur.

Similiter cadens est, cum in eadem constructione verborum duo, aut plura sunt verba, quæ similiter ijsdem casibus efferuntur, etiamsi dissimilia sunt, quæ declinantur.

Nec tantum in fine deprehenditur: sed respondent, vel prima inter se, vel mediis, vel extremis, quomodocunq; accommodentur.

Vt in eadem oratione hæc verba: audendum, audiendum: projectus, paratus: prætor, imperator: audacia, impudentia.

Similiter desinens, est similis duarum sententiarum vel plurium finis, id est, cum orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur: ut, non modò ad ejus salutem extinguendam: sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Hæc differt à superiori, quod ibi possunt esse dissimilia, quæ declinentur, hic non ita: Illa solum in his, quæ declinantur: hæc etiam in alijs partibus, ut in adverbijs.

Compar, græcè Isocolon, cum orationis membra constant ferè pari numero syllabarum: extremâ hyeme apparuit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit.

Contrapositum, vel contentio græcè antitheton, cum singula singulis, vel bina binis apponuntur.

Ut, vicit pudorem libido: timorum audacia: rationem amentia: non nostri ingenij, vestri auxilij est.

Nec semper contrapositum subiungitur.

Commutatio, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, ut à priore, posterior contraria priori proficiscatur.

Non ut edem vivo, sed ut vivam edo.

Correctio, quæ corrigit, quod positum est verbum; quæ fit duobus modis: vel enim tollitur verbum non ponendo aliud: ut, civis, si civis appellari potest: vel magis idoneum ponendo: ut omni officio, vel potius pietate.

Correctio verò sententiæ non est hujus loci.

Dubitatio est, cum orator quærere videtur: utrum de duobus, aut quid de pluribus potissimum dicat.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum sit. Cap. XXIX.

Qui parcè, & cum res postulat his figuris utitur, jucundiorem facit orationem.

Qui immodicè & sine judicio eas adhibet, gratiam varietatis amittit.

Danda ergo opera est ut, { *Nec multæ sint supra modum.* } *Aut junctæ.*
{ *Nec ejusdem generis.* } *Aut frequentes.*

Quod intellige de his, quæ nobiles sunt, atq; insignes, non de illis, quæ sunt valde usitatæ, & vulgatæ, quæ si sint crebriores aures non offendit.

Ridiculum etiam est: neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum inania verba in hos modos depravare.

Figuræ enim sunt quasi gestus orationis, & eas sine sententia sectari, est quærere habitum sine corpore. *Scientia*

Quare debemus valde esse accurati in usu figurarum qui figurae quasi membra in corpore.

Sciendum est, quid quisq; locus in orando postulet, quid persona, & tempus.

Major pars harum posita est in delectatione: ubi ergo atrocitate aut miseratione pugnandum est, quis ferat contraposita, similiter cadentia, &c. ubi verborum cura derogat affectibus.

De Figuris sententiarum. Cap. XXX.

Sententiarum Figura est exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam dignitatem, & quidem majorem habet.

Quo genere, quia excelluit Demosthenes, idcircò oratorum princeps est judicatus.

Schemata vocant Græci, quæ non tam in verbis pingendis pondus habent, quam in illuminandis sententiis.

Nec aliud est dicere, quam aliqua specie illuminare sententias.

Interrogatio figuræ est, quoties non scitandi gratia assumitur, sed
- *Instandi: quousq; abutère patientia nostra? Interrogamus etiam, quod negari non potest.*
- *Aut, ubi respondendi difficilis est ratio: Quomodo? Qui fieri potest?*
- *Invidiæ & miserationis caussa.*
- *Convenit etiam indignationi, & admirationi.*
- *Interdum est acrius imperandi genus: non arma expedient? &c.*
- *Aliquando nosmetipsos interrogamus. Quid agam.*

Responsio est, cum aliquid interroganti, ad aliud, quia sic utilius sit, occurritur, aut augendi criminis gratia, aut declinandi. An fustibus vapulasti? & innocens quidem. An hominem occidisti? Respondetur, Latronem.

Subjectio est, cum orator vel interrogat seipsum, vel respondet sibi: vel cum alium rogaverit, non exspectat responsum.

Et domus tibi deerat? at habebas.

Anteoccupatio, vel præsumptio, & prolepsis, cum id quod objici posset, occupamus. Præsumptione etiam verborum vis confirmatur: Quanquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit: ac etiam reprehensione, quam alij correctionem vocant.

 Cor-

Correctio est, quæ tollit sententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit.

Dubitatio est, cum quærimus unde incipiendum, ubi desinendum, quid potissimum dicendum, an omninò dicendum sit. Quo me vertam nescio.

Communicatio, cum ait ipsos adversarios consulimus. Tu deniq; Labiene quid faceres? (sulo, &c.

Aut cum judicibus deliberamus: Nunc ego judices jam vos con-

Prosopopæja est personarum ficta inductio: qua & adversariorum, & nostros cum alijs sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus.

Quin & mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est. Vrbes etiam populi vocem accipiunt. In quibus hoc modò mollior fit figura. Etenim si mecum patria ita loqueretur, &c.

Formas quoq; fingimus sæpè: ut famæ virtutis, &c.

Apostrophe, est aversus à judice sermo: sive adversarios invadimus, sive ad invocationem convertimur; sive ad invidiosam implorationem: O leges Porciæ, legesq; semproniæ.

Hipotypesis, seu descriptio, qua ita res aliqua describitur, ut cerni potius quam audiri videatur.

Nec solum quæ facta sunt, aut fiunt, sed etiam quæ futura sunt, aut fuerint, exprimuntur.

Aposiopesis, vel præcisio, & interruptio, ostendit affectum vel iræ vel solicitudinis. Quos ego: sed motos præstat cõponere fluctg.

Ethopœia est, imitatio vitæ vel morum alienorum, ornamentum aptum ad animos conciliandos & permovendos.

Emphasis, cum est aliquo dicto aliquid latens eruitur: vel cum plus significatur, quam dicitur. Iacuitq; per antrum immensum: unde intelligitur corporis magnitudo.

Sustentatio est, qua diu suspenduntur auditorum animi, atq; aliquid in expectatum subjungitur: aut ad aliquid leve minimè criminosum descenditur.

Prætermißio, vel præteritio, cum dicimus nos præterire, vel non scire, vel non dicere, quod tunc maximè dicimus: Non quæro diminutionem vectigalium, non, &c. Licen-

Licentia est, cum orator, aut veteri aut metuere debet, tamen aliquid pro suo jure dicit; quod minimè offendit. Vide quàm non reformidem, &c.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum, caussæ fiducia, videmur pati, atq; concedere: verùm esto, eripe hæreditatem propinquis, &c. Sunt qui concessionem dictorum esse velint. Sit fur, sit sacrilegus, at bonus imperator, & felix.

Concessio juncta Ironiæ magnam vim habet.

I, sequere Italiam ventis pete regna perundas.

Parenthesis, vel interclusio, delineatio brevis à proposito: At longior digressio, quæ multis pars caussæ videtur, inter figuras quorundam judicio numeranda non est: sed à Cic. numeratur.

Ironia, quæ à Quinct. & Cicer. inter sententiarum exornationes numeratur: differt ab ea, quæ est tropus, quod hæc sit totius voluntatis fictio. Novum crimen C. Cæsar, & cæt. tropus verò, brevior & apertior.

Distributio, cum aliquid in partes plures distribuitur? quarum unicuiq; ratio deinde sua subiungitur.

Vel est cum in plures res, aut personas certas, negotia quædam dispertiuntur, neq; fit ulla mentio subjectæ rationis.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere ac concedere alicujus voluntati: & cum relinquimus ipsis judicibus, vel adversariis aliquid existimandum; aliqui permissionem factorũ, concessionẽ dictorũ esse putant.

Deprecatio, vel obsecratio, cum operam alicujus imploramus. Per dexteram te istam oro.

Optatio, quæ voti alicujus præbet significationem. Vtinam mihi facultatem caussa concederet.

Execratio, quæ malum alicui precatur: Dij te perdant.

Epiphonema, rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio, Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio est, quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicujus per hominis, aut rei cujuspiam compellationem: O miserum me, & cæt, O tempora, O mores.

Sunt & illa jucunda, quæ simplicem, & minus præparatam ostendunt oratione͂ & minus suspectos faciunt.

- Vt est, quasi pœnitentia ducti: sed quid ego ità gravem personam introduxi?
- Vel cum quærere quid nos dicamus, fingimus: quid reliquum est? &, nunquid omisi.
- Et cum aliqua veluti ignoramus: Sed earum rerum artificem quem?
- Et cum deponimus aliquid apud memoriam auditorum, & postea reposcimus.
- Hæc omnia dant orationi varios veluti vultus: Gaudet ergò res varietate, ut oculi vario rerum aspectu.

Et hæc de tropis & ornamentis, tum verborum, tum sententiarum.

De Collatione. Cap. XXXI.

Collocatio erit optima, Si

- Junctam orationem efficet,
- Coherentem,
- Lenem & æquabiliter fluente͂.

In ea necessaria sunt.

- Ordo, &
- Junctura.

De Ordine. Cap. XXXII.

Ordinis observatio est in verbis

- Singulis,
- Conjunctis.

In quibus hæc sunt cavenda,

- Ne minora majoribus subijciantur, sed semper crescat oratio: unde non dices, sacrilegus, & fur.
- Est & ordo naturalis: unde potius dices, diem ac noctem: ortum & occasum, quam contra.
- Quædam ordine permutato fiunt supervacanea: ut fratres gemini & gemini fratres.
- Verbo, sensum claudere, si compositio patiatur optimum est: sed si asperum, potius decori orationis consulatur.
- In oratione enim cum verba non sint dimensa, transferri possunt in locum ubi magis congruunt.

De Junctura. Cap. XXXIII.

Vt junctura concinna, & elegans sit, assequemur.

Si verba extrema ita cum consequentibus jungemus, ne asperè concurrant, neve vastius deducantur.

Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut s, & x: ars studiorum, Rex Xerxes.

Hiulcam reddunt orationem vocalium concursus: ut, si longæ uniantur: viro optimo obtemperare, sed minus peccabit, qui longis brevis subijciet.

Sed in hoc diligentia non sit nimia: nam & Plato, & Demosthenes, & Cic. sæpe in oratione habet vocalium concursionem.

Nam hiulca nonnunquam decent, faciuntq́; ampliora quædam, & non ingratam negligentiam hominis, magis de re, quàm de verbis laborantes indicant.

Vnde nimia vocalium concursio est quidem vitanda; at modica & suo loco posita, non est reprehendenda.

Videndum est, ne syllabæ ultimæ verbi prioris, sint primæ posterioris.

Ne monosyllaba multa continuentur: & itidem brevia verba & nomina: & contra, neque longa, quæ tarditatem afferunt.

Nec multa similiter cadentia, & desinentia continentur: similiter, nec verba verbis, & nomina nominibus subijciantur.

Verborum junctura maximam desiderat diligentiam: ita tamen ne fiat operose: quia esset infinitus & puerilis labor.

Stylus exercitatus efficit facilem juncturam & aurium judicium.

De modo & forma verborum. Cap. XXXIV.

Dicendi imperitus, quæ dicit, spiritu, non arte determinat. { *Inane, Inconditum, Curtum, Claudicant, & redundans, dicat.*

At orator ita eligat sententias verbis, ut nihil

Hoc oratio sit numero, qui aptam, & concinnam, & suavem efficit orationem.

De origine orationis numerosæ. Cap. XXXV.

Princeps, dicitur fuisse Tharsymachus, cujus tamen nimis num: rosa fuerunt scripta.

Isocrates, ita rem temporavit, ut multi eum hujus concinnitatis faciant auctorem.

Aristoteles, & Theodectes versum in oratione vetant esse, numerum requirunt: de quo Theophrastus accuratius præcipit.

Romani tempore Ciceronis agnoverunt numerum, de quo diligentissime Cicero præcepit.

Cur numerosa oratio inventa. Cap. XXXIV.

Aures, aut potius animus aurium judicio, naturalem quandam in se continens vocum omnium dimensionem.

Vnde breviora & longiora judicant: moderata expectant: mutia, & quasi decurata ac immoderatius excurrentia sentiunt, quibus offenduntur.

Cum ergo aliquid fortuitò, conclusè apteq; diceretur, notari potuit id, quod casu cecidisset: notatio autem parit.

Vt ergo poëtica, & versus inventus est terminatio aurium, & observatione prudentium: sic etiam in oratione, licet multò serius notatum est, certos esse concursus conclusionesq; verborum.

De incisis, membris, & periodis. Cap. XXXVII.

Incisum est sensus, non expleto numero conclusus: plerisque pars membri: Domus tibi deerat? at habebas, &c.

Fiunt incisa etiam singulis verbis; Diximus, testes dare volumus.

Membrum, est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, per se nihil efficiens: O callidos homines: O rem excogitatam: ingenia metuenda: quem quæso: &c.

Tunc ergò incipit corpus esse, cum venit extrema conclusio: quem quæso nostrum fefellit, &c.

Periodus, Cic. ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, & circumscriptionem dedit.

Con-

Contemperetur membris omnis paulò longior circuitus: tamen illud est { *Cæsim,* / *Membratim, &* / *Circumscriptè* } *dicere.*

Circumscriptio est, cum ab initio ad finem usq; quasi in orbem inclusa vertur oratio, donec consistat in singulis perfectis absolutisq; sententiis.

Membratim eicimus, cum in singulis membris liberior insistit oratio.

Incisim dicimus, cum in singulis incisis insistit orator.

Quomodo in his adhibendus sit numerus, dicetur, si prius de pedibus, quibus numerosa temperatur oratio; dixerimus.

De Pedibus. Cap. XXXVIII.

Pedes duarum syllabarum. {
Spondens — — dicunt, mores.
Pyrrhichius u u novus, tulit.
Choreus — u semper, scribit.
Jambus u — legunt, reos.
}

Pedes trium syllabarum. {
Molossus, — — — conservant.
Trochæus, vel tribrachus u u u facimus:
Dactylus — u u litora.
Anapæstus u u — peragunt.
Bacbius u — — amores.
Antibachius — — u audisse.
Creticus, vel Amphimacrus — u — possident.
Amphibrachus u — u petebat.
}

Cicero ex aliis pedibus tres tantum ponit, pæonas duos, & dochimum. {
Pæon primus — u u u aspicite.
Pæon ultimus u u u — facilitas.
Dochimus ex bachio & jambo u — — u — Perhorrescerent.
}

De numero Oratio. Cap. XXXIX.

Quid inter sit inter. {
Numerum oratorium Græci, Rythmum poëticum, Metrum, vocant.

Quod etsi uterq; pedibus constet: tamen multis modis differunt.

Rythmi spatio temporum constant; pedes etiam ordine.
}

numerū oratoriū & Poeticum: & inter poëma & orationem.

In rythmo nihil refert sit ne dactylus, an anapæstus, cum eodem temporum spatio constent: in versu unus pes pro alio poni non potest.

In versu semper idem est cursus, ut in heroico carmine dactyli & spondei; in oratione nullus est certus numerus: ibi est aliquid certum, hic non ita.

Vnde omnis nec claudicans, nec fluctuans, & æqualiter constanterq; ingrediens numerosa habetur oratio: & numerosum putatur, non quod totū constat è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit.

Vnde difficilior est in oratione, quam in versu numerius.

In oratione maximum vitium est, si versus efficiatur, & diligenter cavendum: quamvis oratio numerosè cadere debeat.

In qua parte ambitus debeat esse numerus, & qui pedes maximè probenter. Cap. XL.

In toto verborum ambitu numeri tenendi sunt, non solum in fine, ut quidem putant; licet aures finem maximè expectent.

Vnde à principio verborum comprehensio ita fluere debet, ut ad æternum veniens ipsa consistat.

Aristoteles heroum numerum grandiorem judicat, quam soluta desideret oratio: Jambus vulgari sermoni congruit.

Trochæus ob brevitatem dignitatem non habet.

Pæona probat, ut orienti, mediæ, & cadenti orationi aptißimū.

Ita ut oratio non sit humilis & abjecta, sed elata & plena.

Cicero censet omnes pedes in oratione esse permistos: vitium enim esset, si ijsdem semper uteremur.

Sed Creticum, Dochimum, dichoreum, & Paonas cæteris anteponit: modo ne Dochimus iteretur.

In heroo verò dactyli, & anapæsti, & spondei pede impunè progredi licere censet: duos duntaxat pedes, aut paulo plus, ne in similitudinem versus incidamus.

Sit igitur temperata & permista numeris oratio, nec tota dissoluta, nec tota numerosa: paone maximè, & reliquis etiam, quos ille non recenset.

In

In his quæ demißio & humili sermone dicentur, sit Jambus frequens: Pæon in amplioribus: in utroq; dactylus.

In oratione ergò perpetua, ita numeri sunt miscendi, ut non animadvertatur quadrandæ orationis industria.

Quo fit, ut nullius sit pes, qui aliquando in orationem non veniat,

De initio Pariodi. Cap. XLI.

Clausulæ diligentius, quam cetera omnia considerandæ sunt: quod in his perfectio, & absolutio judicetur.

Proximam diligentiam initia postulant: nam & ad hæc intentus est auditor.

Optimè hæc nascuntur à proceris numeris, ac liberis, maximè dactylo & pæone priore, certico, anapæsto, qui par est dactylo, licet ordine contrarius.

Infinita versuum, initiis orationum non conveniunt, licet Livius hexametri exordio cœperit.

Dochimus quovis loco aptus est, modo semel ponatur: quia iteratus, numerum facit apertum,

De fine Periodi, Cap. XLII.

In extremo circuitu, duo, aut tres pedes sunt ferè notandi.

Quos aut choreos, aut spondeos, aut alternos esse oportebit: vel dichoreos.

Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quo maximè usus est Demonsthenes.

Pæona alterum cadenti orationi aptißimum esse docuit Aristoteles, quod & Cicer. placet; sed aptiorem judicat certicum.

Qui sive geminetur, sive spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis: cui etiam optimè jungitur Anapæstus: est etiam Dochomus stabilis & severus in clausulis.

Jambus trocheus, aut etiam dactylus proximus à postremo numerosè concludit, si sit extremus choreus aut spondeus. Sed malè concluderent, si quis eorum in extremo locatus esset: nisi cum pro certico postremus est dactylus, quia ultima brevis, an longa sit, non refert.

Sunt & aliæ clausulæ, quæ numerosè concludunt quas observit Quint.

Clausulæ versuum non conveniunt orationi: cavendum est etiam, ne verbis plurimarum syllabarum utamur in fine, quod etiam in carminibus est permolle.

Cum ergo clausulæ maximè appareant, variandæ sunt, ne aurium satietate repudientur.

De media Periodo. Cap. XLIII.

Si primi & ultimi pedes fuerint modo jam dicto dispositi, medii poterunt latere: modò circuitus non sit brevior, quàm aures expectent, aut longior, quàm vires patiantur.

Cavendum ergò est, ne verba pigra, aut longa sint, aut brevium contextu, sonum penè puerilium crepitaculorum reddant.

In mediis ergò sunt quidam conatus, qui leviter intersistunt, ut currentium pes, etiamsi non moratur, tamen vestigium facit.

Pæonem, dochimum, mediæ orationi aptum esse dixit Cicer. in qua parte aliqui creticos, & bachios laudant.

Si orationem ferri celerius volumus, crebros trochæos & jambos inferamus; silentius, spondeos: si moderatius, pedibus utemur, qui brevius & longis temperantur.

De his quæ suaptè natura sunt numerosa. Cap. XLIV.

Quæ dicuntur interdum suaptè natura numerosa sunt, etiamsi nihil factum est de industria.

Vt cum sunt casus in exitu similes, & cum paribus paria referuntur. Est enim Judices, hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum, &c.

Quod fit idem referendis contrariis: in quo Cicero frequens est. Semper enim antitheta necessitate ipsa numerosum oratorium faciunt.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa. Cap. XLV.

In primis; ne apertè verba transjiciantur, quo melius aut cadat, aut voluatur oratio.

Deinde, ne inania quædam verba quasi complementa numerorum includantur.

Tertio, ne minutis numeris concidatur, infringaturq; sententia: sed verba jam probata & electa concinnè coagmententur: dura enim inter se commista potiora sunt inutilibus.

His

His vitiis declinatis, multa numerosè componendi laborem minuunt. Sunt enim multæ figuræ, quibus numeri possint variari.

Sunt etiam multa quæ idem valent; ex quibus exercitati illud eligunt, quod comprehensioni maximè quadrat.

De magnitudine ambitus. Cap. XLVI.

Habet Periodus membra, minimum, duo; sæpè etiam tria.

Is ambitus mediocritatem habet, ut ait Cicer. qui quatuor ferè membris constat. Nam aures implet, nec brevior est, quam satis sit, nec longior.

Vult autem, ut è quatuor quasi hexametrorum versuum instar, quod sit, constet ferè plena comprehensio.

Debet periodus sensum concludere: sit etiam aperta, ut intelligi possit, & non immodica, ut memoria contineri queat.

De numero, qui est in membris: & cujusmodi ea esse debeant. Cap. XLVII.

In oratione circumscripta est verborum comprehensio, donec tandem in clausula consistit.

Cùm verò membratim dicimus, in singulis membris oratio insistit: quod in pronunciando magnoperè reficit spiritum.

Vnde fit, ut oratio, quam membris carpimus, longior multò esse possit, quam quæ constat circuitu.

Ita, ut aliquando ad 15. & 20. membra excurrat. Cicer. pro Mil. Occidi, occidi non Spurium Melium, &c.

Nihil autem tam debet esse numerosum, quam hoc quod minimè apparet, & valet quam plurimum.

Spondeum hic Cic. vehemẽter commendat; nam, licet videatur tardior, habet tamen stabilem, & dignitatis non expertem gradum.

In incisionibus multò magis, & in membris; paucitatem enim pedum, gravitatis suæ tarditate, compensat.

In quo scribendi genere circumscriptè, & in quo sit membratim dicendum. Cap. XLVIII.

In historia, laudationibus & toto genere epidictico, sive demonstrativo, delectationibus caussa comparato, circumscriptione utendum est; ut tanquam in orbe inclusa currat oratio.

Hoc orationis genus, nec totum assumentum, ad contentiones & causas veras, nec omninò repudandum.

Quia & satietatem afferret; & ab imperitis quale sit etiam cognosceretur.

Detrahit præterea actionis dolorem; aufert humanum sensum actoris; funditus veritatem & fidem.

Sed quomodo adhibenda est interdum numerosa oratio: sic videndum est quo loco, quamdiu retinenda.

Adhibenda est, si quid sit laudandum ornatius, ut fecit Cicer. lib. 2. accus. Aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quam doloris.

Est etiam apta prooemiis majorem causarum; ubi solicitudine, miseratione, commendatione res eget.

Sæpè etiam in amplificanda re, funditur numerosè & volubiliter oratio: quod tum valet, cum ab oratore jam obsessus est is, qui audit: quia jam favet.

Hæc forma perorationes quidem includit; sed in reliquis partibus retinenda non est diu. Nam cum supradictis locis ea usi fuerimus, tota dictio ad incisa & membra transferenda est.

Incisim autem & membratim tracta oratio, in veris caussis plurimum valet, maximè cum arguas, & refellas.

Qua ratione paretur facultas aptè & copiosè dicendi. Cap. XLIX.

Numerosè dicẽdi facultas non est tanti laboris, quanti esse videtur.

Nec enim necesse est, ut oratio demetiendis pedibus, ac prependendis syllabis consenescat.

Satis in hoc oratorem formabit multa scribendi exercitatio; ut ex tempore etiam numerosè dicat.

Circumscribitur enim mente sententia confestimq; verba concurrant, quæ mens statim dimittit, ut suo quodq; loco respondeat.

Nam si nonnulla exercitatione extemplò versus conficiunt, quantò facilius oratio soluta numerosa fieri poterit? cum nihil oratione flexibilibus; ut facile sequatur quocunq; ducas: veluti mollissima cera.

Neminem ergò pedum varietas conturbet, qui sponte sese offerent, modò exercitatio adsit: ut patet in arte musica, &c.

Quanti momenti sit aptè dicere. Cap. L.

Quanti momenti sit apte dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene instructum collocationem dissolvat, permutatione verborum: Vt si periodum aliquam Cicer. pervertas.

Aut si alicujus inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamq; ordine verborum paululum commutato, in quadrum redigas.

Verùm composite & apte sine sententiis dicere, insania est, sententiose autem, sine verborum ordine infantia.

Eloquens vero, qui dicendo, plausus, admirationes & clamores movere debet, ita debet dicere, ut ei turpe sit, quiddam aut spectari, aut audiri libentius.

Quare, cum hanc eloquentiæ partem Aristoteles Theophrastus, Demosthenes, & Tullius tanti fecerint, eam nobis debemus summa industria comparare.

De tribus dicendi generibus Cap. LI.

Aliud dicendi genus desideratur.	In paruis causis. In modicis. In gravissimis.	Nec solum variæ causæ varium dicendi genus efflagitant: Sed etiam ejusdem orationis diversæ partes.

Vnde quot sint dicendi genera, & in quibus causis & orationis partibus adhibenda sint, dicendum est.

Tria sunt dicendi genera in quibus perfectus debet florere orator.	Vnum subtile, acutum & tenue. Alterum vehemens, copiosum, & grave. Tertium interjectum, & quasi temperatum.

Cum tria sint orationis officia.	Docere. Movere. Delectare.	Subtile, in probando. Vehemens, in flectendo. Modicum, in delectando versatur.

In genere subtili orationis forma.	Debet esset à vinculis numerorum libera & soluta. Non tamen vaga, ut ingredi liberè, non ut licentior videatur errare. Diligentia enim coagmentandi verba, prætermittenda est, omnis insignis ornatus removendus. Ponentur tamen acutæ, crebræque sententiæ. Ornamenta verborum & sententiarum, cum tropis verecundè parceque adhibebuntur. Translationes poterunt esse crebriores, non tamen ita crebræ, ut in genere amplissimo.
Genus temperatum	Vberius est aliquantò, & robustius, quàm humilime, de quo dictum est. Sūmissius tamen, quàm illud, de quo dicitur, amplissimū. Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt; plurimumque est in hac oratione svavitatis. In hoc, verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum. In hoc genere nervorum vel minimum, svavitatis autem est vel plurimum.
Genus amplum & copiosum.	Vim habet vel maximam: modò enim perfringit, modò irrepit in sensus, &c. Hic orator defunctos excitabit, patriam loquentem faciet, aliquam alloquetur, &c. Hic amplificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoq; eriget, & per omnes affectus tractabit.

His tribus generibus utetur orator. { Ut res exigit. / Ne pro caussa modò, / Sed pro partibus caussæ.

Hujus tripartitæ varietatis moderator, magni judicii, ut possit quocũq; modo caussa postulat dicere, { Ad caussas tenues, ut est causa pro Cæcina; summissum genus accommodabit. / Ad graves; qualis est Rabirii vehemens. / Ad mediocres, ut est caussa pro lege Manilia temperatum:

In eadẽ esset oratione ad { Conciliandum, mediocre: / Docendum, & probandũ, subtile, & enucleatum. / Ad movendum grave adhiberi debet, } Est enim eloquentis proprium { Parua summissè. / Modica temperatè. / Magna graviter dicere.

Variandũ est etiam dicendi genus pro ratione personæ, { Quæ dicit, quæ audit, cum non eadem sit cujusque auctoritas, fortuna, & nomen, / Pro ratione locorum ac temporum. / In omnibus etiam rebus videndum est, quatenus: & magis offendit nimium, quàm parum. / Vnde sit eloquentiæ fundamentum, sicuti & aliarum rerum sapientia.

De Memoria. Capo LII.

Memoriæ inventor dicitur Simonides qui obruta convivarum corpora ex loco, quo quisque cupuisset, discrevit.

Quo facto notatum est, memoriam signatis animo sedibus juvari.

Quod etiam quisque suo experimento credere potest: qui cum in loca post tempus redimus, reminiscimur eorum, quæ ibi facta sunt.

An memoria sic eloquentiæ pars. Capo LIII.

Licet memoria sit eloquentiæ cum aliis artibus communis: tamen artificiosa memoria oratoriæ pars existimatur.

Nesciretur enim quanta vis ejus esset, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset.

Non enim solum rerum, sed etiam verborum ordinem præstat, & propemodum infinita complectitur, ut potius audiendi patientia, quam memoriæ fides deficiat.

Non immeritò igitur thesaurus eloquentiæ dicitur.

De artificio memoriæ. Cap. LIV.

Memoriæ artificium à veteribus traditum constat. { Locis, & / Imaginibus.

Qui volunt hanc ingenii partem ex colere, de locis hæc observent:
- Loca multa animo capiant spatiosa.
- Multa varietate signata, explicata modicis intervallis.
- Vt ædium fere magnarum, aut alterius artificii,
- Quæ sunt diligenter animo affigenda, ut sine cunctatione occurrant.
- Loca quæ sumpseris egregie commoditerq; notare oportebit, ut perpetuò hærere possint.

De Imaginibus.

Quæ fuerunt scripta, vel cogitatio, locis commendanda sunt, signis, quæ eorum memoriam excitent notata.

Imagines dictis locis ordine sunt collocandæ.

Cùm memoria repetenda fuerit, ab initio loca recensenda sunt, & quod cuiq; credideris reposcendum.

Nam ordo locorum, ordinem rerum conservat: & res ipsas imagines notant.

Utendum est imaginibus aliquid agentibus, & acribus, insignitis, quæ occurrere & celeriter percutere animum possint.

Quæ imagine pro rerum varietate subinde mutandæ sunt, locis permanentibus.

Quid conferat memoriæ artificium. Cap. LV.

Prodest memoria artificiosa ad multa rerum nomina audita per ordinem repetenda, & ad res ordine diversas complectendas.

At ad singula perpetuæ orationis verba perdiscenda, nihil verè prodest: quia singulorum verborum imagines memoriæ mandare inutile est, & infinitum.

Si longior oratio memoriæ mandanda fuerit, proderit per partes discere.

Non erit inutile aliquas apponere notas, quarum recordatio exciret memoriam.

Iuvabit, iisdem, quibus scripserit charitis, ediscere.

Maxima tamen memoriæ ars, est exercitatio, & labor.

Quantum studio naturaq; valeat memoria multorum exemplo, ut Themistoclis, Mithridatis, & Cyri constat.

De Pronunciatione & ejus utilitate. Cap. LVI.

Ut pronunciatio à voce, ita actio à gestu dicitur.

Quæ una pars in dicendo dominatur.

Sine qua summus orator esse in numero nullo potest: mediocris, hac instructus summos sæpè superavit. Ut meritò Demosthenes huic parti primas secundas, & tertias dederit. Est etiam actio, quasi quidem corporis eloquentia.

Est autem in duas distributa partes, s. in
- Vocem, quæ aures movet.
- Gestum, qui oculos,

Per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus.

De Voce. Cap. LVII.

Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce moventur. Vt cunq; ergo orator se affectum videri, & animum audientis moveri volet, ita certum vocit admovebit sonum.

Iracundia postulat vocis genus acutum, incitatum crebro incidens.

Miseratio & mœror, flexibile, plenum, interumptum flebili voce.

Metus, dimissum, hæsitans, abjectum.

Vis, contentū, vehemens, imminens, quadam incitatione gravitat...

Voluptas, effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum.

Modestia, sine commiseratione, grave quiddam, & uno pressu ac sono obductum.

Ac quidem vocis bonitas optanda, sed tractatio in nobis est.

Prius ergo orator variabit, & mutabit, omnesque sonorum tum intendens, tum remittens, prosequetur gradus.

Nec modò in diversis rebus, sed etiam in iisdem partibus iisdemq; affectibus, quasdam non ita magnes vocis mutationes adhibebit. Nam varietas, cum gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit

De Gestu. Cap. LVIII.

Vocem subsequi debet gestus, & animo, simul cum ea parere

Gestu sic utendum est, ut nihil in eo supersit.

Status erectus & celsus.

Rarus incessus, nec ita longus: excursio moderata, & rara.

Nulla mollicia cervicum; nullæ argutiæ digitorum.

Trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterū flexior

Brachii porrectione, in contentionibus; contractione, in remissi

Pedis supplosione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis, sed in ore sunt omnia: in quo dominatus est oculorum: quoniam omnis actio est animi, & imago animi vultus est, indices oculi.

Hæc unica pars corporis: quot animi sunt motus, tot significationes & communicationes potest efficere.

Non est oris species nimis immutanda; ne, aut ad inceptias, aut ad pravitatem aliquam deferatur.

Oculorum igitur remissione, conjectu, hilaritate motus animorum significabimus aptè cum genere ipso orationis.

Est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

Finis Tabularum Libri Tertij.